

TÜRK AKADEMİSİ

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)

www.tasav.org

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 2 • Ağustos/August 2024

ISSN: 1309-601X

TASAV Adına Sahibi / Owner on behalf of TASAV

İsmail Faruk AKSU

Editör / Editor

Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Konur Alp KOÇAK

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Savaş ÇEVİK

Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

Yazım ve Dil Editörleri / Spelling and Language Editors

Züleyha Nurgül ERTUGRUL (Türkçe)

Yunus Emre TAŞKIN (İngilizce)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Mehmet ALTUNKAYA	Prof. Dr. Turgay UZUN
Prof. Dr. Birol AKGÜL	Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU
Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN	Doç. Dr. Alparslan A. BAŞARAN
Prof. Dr. Murat ÇETİNKAYA	Doç. Dr. Eray BAYRAMOL
Prof. Dr. Hilmi DEMİR	Doç. Dr. Atilla BEDİR
Prof. Dr. Mehmet EKİZ	Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ
Prof. Dr. Mehmet GÜNAL	Doç. Dr. Tuğrul KORKMAZ
Prof. Dr. Gökhan GÜNEYSU	Doç. Dr. Hatice MUMYAKMAZ
Prof. Dr. Ali GÜRSEL	Doç. Dr. Esmâ ÖZDAŞLI
Prof. Dr. Erkan GÖKSU	Doç. Dr. Arif SARI
Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA	Doç. Dr. Hasan Sencer PEKER
Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA	Doç. Dr. Göktuğ SÖNMEZ
Prof. Dr. Hayri KESER	Doç. Dr. Murat ŞAHİN
Prof. Dr. M. Hanifi MACİT	Doç. Dr. M. Halit YILDIRIM
Prof. Dr. Ahmet Bedri ÖZER	Doç. Dr. Gökberk YÜCEL
Prof. Dr. Yusuf SARINAY	Dr. Hasan Bozkurt ÇELİK
Prof. Dr. Okan TAŞAR	Dr. Emre ÖZSOY

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Düşünce Dünyasında Türkiz, Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) tarafından hazırlanıp Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere yılda üç kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergimiz, *Google Scholar* ve *SOBIAD* tarafından taranmaktadır.

Düşünce Dünyasında Türkiz, bilimsel danışman kurulunda ve yayın kurulunda bulundurduğu farklı disiplinlere mensup akademisyenler ile bilimsel nitelik ve yenilikten ödün vermeyen saygın bir akademik dergi olarak İngilizce ve Türkçe makalelere ve kitap tahlillerine yer vermektedir.

Düşünce Dünyasında Türkiz; siyasî, sosyal ve ekonomik politikaların belirlenmesine, mevcut politikaların bilimsel veriler ışığında tahlil edilerek geliştirilmesine ve önemli sorunların çözümüne yönelik politika önerilerinin ortaya konmasına öncelik atfetmekte, disiplinler-arası araştırmaları teşvik etmektedir.

Sosyal bilimlerin birçok alanında hazırlanacak araştırmalara yer veren *Düşünce Dünyasında Türkiz*, bilimselliğin ilk şartı olan nesnelliği temel yayın ilkelerinden biri olarak kabul eder. Dolayısıyla dergimize yayınlanmak üzere gönderilen tüm yazılar, tarafsız hakemler tarafından en hızlı şekilde gözden geçirilir ve uygun görülmesi hâlinde telif ücretleri yazarına ödenmek kaydıyla basılı ve elektronik ortamda yayınlanır.

About the Journal

Düşünce Dünyasında TÜRKİZ is a peer-reviewed journal on social sciences published in every four months by TASAV, a non-profit think-tank based in Ankara, Turkey. The editorial board has the authority to decide which papers comply with the rules and principles of academic writing and qualified for publication in the journal. Each paper submitted for publication is subject to review of at least two undisclosed referees. Having a paper published in this journal does not require any payment to TASAV.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

Tasarım, Dizgi ve Baskı / Design and Printing

Vega Basım Hizmetleri • Sertifika No: 43714
Korkutreis Mahallesi Lale Caddesi No: 21/A Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 230 0723

Baskı tarihi / Published in: Ağustos/August 2024

İÇİNDEKİLER

- Yalçın SARIKAYA** 161
Editörün Notu / *Editor's Note*
- Ümit Ömer KILIÇ** 165
Putin Rusya'sının Hindistan Politikası
India Policy of Putin's Russia
(Araştırma Makalesi)
- Dilay NAKIŞ** 211
Liberal Ekonomi Bakışıyla Türk Devletleri Teşkilatı
Organization of Turkic States from A Liberal Economic Perspective
(Araştırma Makalesi)
- Şerife AKINCI TOK** 255
100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomi Güvenliği
At 100th Anniversary, the Republic of Türkiye's Economic Security
(Araştırma Makalesi)
- Ayten ÇALIŞ KURTÇU** 289
Kamu Diplomasisi Bağlamında Dijital Algı Yönetiminin Türkiye'nin
Gelişim Politikalarına Olan Etkisi
*In the Context of Public Diplomacy Digital Perception Management's
Impact on Türkiye's Development Policies*
(Araştırma Makalesi)
- Bünyamin AKBULUT & Murat ŞAHİN** 317
KENTSEL YAPIDAN KIRSAL YAPIYA DÖNÜŞ: SAMSUN TEKKEKÖY
İLÇESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN TERSİNE GÖÇ
*Return from Urban Structure to Rural Structure: Reverse Migration through
the Example of Samsun Tekkeköy District*
(Araştırma Makalesi)

EDİTÖRÜN NOTU

Değerli okurlar,

Dergimizin 15. cildinin ikinci sayısını yayınlamanın haklı gururunu yaşıyoruz. Dergimizin de bünyesinde bulunduğu Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Türk ve Türkiye Yüzyılı'nın ruhuna uygun şekilde farklı konu alanlarında akademik yayın faaliyetlerine devam etmektedir. Düşünce Dünyasında TÜRKİZ ailesi olarak ilelebet payidâr olacağına inandığımız Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Milletinin menfaatine çalışmalarla siz kıymetli okurlarımızın huzuruna çıkma gayretimizi kararlılıkla sürdürüyoruz.

Düşünce Dünyasında TÜRKİZ Dergisi'nin bu sayısında da bir öncekinde olduğu gibi muhtelif sosyal bilim alanlarından yazılar mevcuttur. İlk olarak Ümit Ömer KILIÇ'ın kaleme aldığı "Putin Rusya'sının Hindistan Politikası" başlıklı araştırma makalesinde, son yıllarda uluslararası gündeme sıklıkla konu olan Rusya-Hindistan ilişkileri ele alınmıştır. Özellikle Putin döneminde ikili ilişkilerin önemli ölçüde gelişmesine dikkat çekilen makalede çok kutupluluğa evrilen uluslararası sistemin dönüşümünde Putin'in Avrasya merkezli hedeflerine yer verilmiştir. Dolayısıyla bu çerçevede yazar, Rusya-Hindistan ilişkilerinin yeni sistemin inşasına etki ettiğine işaret etmektedir.

Dilay NAKIŞ'ın "Liberal Ekonomi Bakışıyla Türk Devletleri Teşkilatı" başlıklı makalesinde, uluslararası ilişkileri ve küresel siyaseti yakından ilgilendiren ve yeni bir uluslararası aktör olarak öne çıkan Türk Devletleri Teşkilatı, ekonomik yönüyle ele alınmıştır. Yazar, Türk Devletleri Teşkilatı bünyesindeki devletlerin ekonomik görünümünü inceledikten sonra teşkilatın liberal ekonomik düzene entegrasyonunu incelemiştir. Ayrıca yazar, TDT üyesi ülkelerin ekonomik faaliyetleri itibarıyla küresel düzlemde serbest ticaret ağını güçlendirdiğine dikkat çekmiştir.

“100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomi Güvenliği” başlıklı makalesinde Şerife AKINCI TOK, ulus devletin en önemli unsuru ve güç ögesinin ise asli belirleyeni olduğunu belirttiği ekonominin günümüzde türlü tehditlerle karşılaşabileceğini hatırlatmıştır. Bu çerçevede ülkelerin sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik büyüme ile güvenli bir ekonomiye sahip olmasının kritik bir öneme sahip olduğunu ve ulusal/uluslararası düzeyde ekonomik risklerin belirlenmesi ve tehditler karşısında ekonominin güvende tutulması gerektiğine dikkat çeken yazar, bu bağlamda Türkiye’nin durumunu analiz etmiş ve başta terör örgütleri PKK ve FETÖ olmak üzere çeşitli tehdit unsurları incelemiştir.

Ayten ÇALIŞ KURTÇU’nun “Kamu Diplomasisi Bağlamında Dijital Algı Yönetiminin Türkiye’nin Gelişim Politikalarına Olan Etkisi” başlıklı makalesi, kamu diplomasisinin en etkili ayağı hâline gelen dijital iletişim ile küreselleşen dijitalizmin algı yönetimindeki aktivasyonu ve bu çerçevede Türkiye’nin durumunu tahlil etmektedir. Makale, küresel güce dönüşmenin öncü sancılarını yaşayan ve hazırlıklarını yürüten Türkiye’nin, dijital algı yönetimi alanında ne tür bir uygulama haritasını oluşturması gerektiği sorgulamıştır.

Son olarak Bünyamin AKBULUT ve Murat ŞAHİN ise “Kentsel Yapıdan Kırsal Yapıya Dönüş: Samsun Tekkeköy İlçesi Örneği Üzerinden Tersine Göç” başlıklı bir makaleleri ile diğer yazılardan farklı olarak okurlarımızı sosyoloji alanına götürmektedir. Yazarlar, kırsal alanlara göç yöneliminin olması durumunda, bunun yarattığı sosyal ve mekânsal değişimin bireylerde nasıl bir etki yarattığının ortaya konulmasını amaçladıkları çalışmalarında Tekkeköy İlçesi örneği üzerinden kent yaşayanlarının beklentilerindeki farklılaşma sonucunda kırsal yaşama yönelimin arttığını ortaya koymuşlardır.

15. cildimizin 2. sayısının, esasen 68. sayımızın, okurlarımız ve akademik hayatımız açısından faydalı olmasını diliyorum, emek veren herkese şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA

Editör

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 2 • Ağustos/August 2024

ISSN: 1309-601X

PUTİN RUSYASI'NIN HİNDİSTAN POLİTİKASI

India Policy of Putin's Russia

Ümit Ömer KILIÇ

Doktora Öğrencisi, Samsun Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Samsun.

uokilic88@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7506-9430

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 03.08.2024

Kabul Tarihi: 29.08.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1527757

Kaynak göstermek için:

Kılıç, Ü. Ö., (2024). Putin Rusyası'nın Hindistan Politikası.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(2): 165-208.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

PUTİN RUSYASI'NIN HİNDİSTAN POLİTİKASI

India Policy of Putin's Russia

Ümit Ömer KILIÇ

Doktora Öğrencisi, Samsun Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Samsun.
uokilic88@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7506-9430

Özet

Vladimir Putin'in Rusya Devlet Başkanlığı görevini devralmasının ardından Rusya ve Hindistan ilişkileri kayda değer ölçüde gelişme göstermiştir. Çok Kutuplu ve Avrasya merkezli bir uluslararası sistem inşa etmeyi amaçlayan Putin, bu hedef doğrultusunda göreve geldiği ilk yıldan itibaren Hindistan ile kapsamlı siyasi ve ekonomik anlaşmalara imza atarak, ikili ilişkilerin istikrarlı biçimde gelişmesinin temelini atmıştır. Rusya ve Hindistan, Putin döneminde siyasi, askerî ve ekonomik alanlardaki iş birliğini ilerletmesinin yanı sıra, uluslararası örgütler çatısı altında da iş birliğini geliştirmiştir. Rus lider, Hindistan ile ilişkileri kuvvetlendirmek yoluyla, en büyük tehdit olarak gördüğü ABD'nin yanı sıra, Çin'in de Asya bölgesindeki hegemonyasını daraltarak, Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Vladimir Putin, Hindistan, Avrasyacılık, Çok Kutupluluk.

Abstract

After Vladimir Putin officially took over the presidency of Russia, relations between Russia and India have improved significantly. Putin, who aims to build a multipolar and Eurasian-centered international system, has laid the foundation for the stable development of bilateral relations by signing comprehensive political and economic agreements with India since his first year in office. During Putin's term, Russia and India have advanced their cooperation in political, military and economic fields, as well as developing cooperation under the roof of international organizations. By strengthening relations with India, the Russian leader aims to strengthen Russia's influence in the region by reducing the hegemony of the China in addition to the United States, which he sees as the main threats.

Keywords: Russia, Vladimir Putin, India, Eurasianism, Multipolarity.

Giriş

Siyasi birliğini tamamlamalarından kısa bir süre sonra dünya siyasetinde dikkate alınmaya değer bir güç unsuru olan Ruslar, yüzyıllardır bu gücü korumayı başarmışlardır. Ruslar, Çarlık Rusya döneminden bu yana uluslararası siyasetin önemli aktörlerinden birisi olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Rus dış politikası farklı rejimler ile karşımıza çıksa da jeopolitik ve jeostratejik çıkarların öncelenmesi hususunda bir değişiklik gözlenmemiştir. İdaresi altında yaşadıkları yönetim biçimi ne olursa olsun, Rusların sahip oldukları benzersiz coğrafya ve kendilerine özgü kültürel kodlar, Rus devletlerinin siyasi perspektiflerini şekillendirmiştir. Çarlık Rusya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) gibi birbirinden çok farklı yönetim biçimlerine sahip olan devletlerin lider ülke rolünden vazgeçmemesi, Rus karakteristiğinin yönetim anlayışına tesir etmesinin sonucudur. Rus dış politikasında stratejik devamlılık ve

jeopolitik hafıza esastır. Devletler ve rejimler geçici olsa da Rus dış politikasının bu yaklaşımı kalıcıdır.

SSCB'nin yıkılmasının ardından kurulan Rusya'da ilk dönem Batı eksenli dış politika anlayışı benimsenmiş olsa da içinde bulunulan iç ve dış koşullar bu politikayı anlaşılır kılmaktadır. Rusya'nın Batı yanlısı politika izlediği dönemde bile, bölge ve dünya siyasetindeki yerini korumak adına eski Sovyet ülkelerinin bazılarıyla Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurması, Rusların küresel aktör olma iddialarından hiç vazgeçmediğini göstermiştir. Nitekim kısa bir süre sonra gerek ülke içinden yapılan yoğun eleştiriler, gerekse de Batı eksenli dış politikanın Rusya'ya fayda sağlamaması sonucunda Moskova yönetimi yeniden Batı karşıtı pozisyon alacaktır. Rusya'nın Batı ülkeleri ile ancak siyasal sisteminin buhran içinde olduğu olağanüstü süreçlerde yaklaşacağı unutulmamalıdır. Vladimir Putin'in ilk döneminde de benzer bir evre yaşanmasının ardından, 2004'ten itibaren Rusya Batı karşıtı pozisyonunu süreç içinde artırarak devam ettirmiştir.

Rusya'nın Putin döneminde Hindistan ile olan ilişkilerinin ele alınacağı makalede ilk olarak, Rus dış politikasının temelini oluşturan Çok Kutupluluk ve Avrasyacılık yaklaşımına yer verilecektir. Rusya'nın Hindistan ile olan ilişkilerinin geçmiş dönem ile mukayesesini yapmak ve ilişkilerin geldiği evreyi göstermek adına, kronolojik yöntem esas alınacaktır. Ülkeler arasında yürütülen ikili ilişkilerin yanı sıra, bölgesel örgütler çatısı altında tesis edilen ilişkiler de ele alınacaktır. Rusya'nın Hindistan ile yaptığı silah anlaşmalarının politik sonuçları, ekonomik sonuçlarına kıyasla daha öncelikli olduğundan dolayı, bu anlaşmalara "siyasi ilişkiler" alt başlığı altında yer verilecektir. Öte yandan, Putin'in devlet başkanı olmasının ardından Rusya'nın küresel siyasette yeniden oyun kurucu olma iddiasının yanı sıra ve Hindistan'ın da son yıllarda gelişen siyasi ve ekonomik gücü, söz konusu iki devletin ilişkilerinin detaylı biçimde incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Hindistan'ın da Batı eksenine bağlı

kalmaksızın dış politika sürdürme gayesi, Rusya-Hindistan ilişkilerini daha fazla ilgi çekici kılmaktadır. Literatüre katkı sağlaması açısından “Rusya ve Hindistan karşılıklı ilişkilerden hangi kazanımları elde etmektedir?”, “Rusya-Hindistan ilişkilerinin güçlenmesinin bölgesel ve küresel siyaseti etkileme potansiyeli nedir?” sorularına da yanıt aranması hedeflenmektedir.

1. Rusya'nın Hindistan Politikasının Çerçevesini Oluşturan Anahtar Kavramlar

1.1. Çok Kutupluluk

Uluslararası sistemde ikiden fazla süper gücün temel güç dengelerini belirlediğini varsayan teoriye çok kutuplu sistem teorisi denilmektedir (Abdullah, 2019: 39). Çok kutupluluk kavramı, dengelenmiş çok kutupluluk ve dengelenmemiş çok kutupluluk olarak ikiye ayrılmaktadır. Dengelenmiş çok kutupluluk; uluslararası sistem içerisinde diğerlerinden üstün bir hegemon gücün olmaması ve bu nedenle güç asimetrisinin görülmemesidir. Dengelenmemiş çok kutuplulukta ise, ulusal güç unsurları açısından diğerlerinden önde yer alan bir aktörün/devletin hegemonya arayışına girmesi söz konusudur. Bu arayış çerçevesinde sistem içerisindeki diğer aktörler ile hegemonya arayışındaki aktör arasında çatışma unsuru yadsınamaz bir gerçeklik olarak belirmektedir (Mearsheimer, 2001: 44). Günümüzün uluslararası sisteminde ise, dengelenmiş çok kutupluluğun geçerli olduğu görülmektedir. Zira, büyük güçler arasında karşılıklı bağımlılığa dayalı ilişki biçimi olduğundan, hiçbir büyük güç çatışma arayışı içine girmemektedir. Örneğin Çin; ABD'nin finansmanına ve yüksek teknolojisine, Rusya'nın enerji kaynaklarına, AB'nin ise askerî ve ekonomik imkanlarına ihtiyaç duymakta iken, ABD de Çin pazarına daha fazla yatırım yapmayı istemektedir. Rusya ise Çin'in ekonomik desteğine ihtiyaç duymaktadır (Durmuş, 2020). Böylesine iç içe geçmiş çıkarların söz konusu olduğu bir uluslararası sistemde, doğal olarak dengelenmiş çok kutuplu anlayış esas olmaktadır.

Bununla birlikte, Çin ve Rusya, çok kutupluluğu uluslararası sisteme hâkim olma gayesi ile değil, ABD'yi dengelemek maksadıyla savunmaktadır (Efegil vd., 2009: 21). Nitekim gerek politika yapımcılarının izlediği siyasete gerekse de Dugin gibi uluslararası strateji uzmanlarının görüşlerine bakıldığında, Rusya'nın başlıca hedefinin ABD'yi dengelemek olduğu görülmektedir.

1996 yılında Yevgeni Primakov'un Dışişleri Bakanlığı görevine gelmesi Rusya tarihinin en önemli kırılma anlarından biri olarak görülmektedir. Primakov Rusya'nın dış politikadaki "çok kutupluluk" stratejisinin öncü ismi olmuştur (Hamzaoğlu, 2020: 282). Rusya'nın küresel politikada bağımsız politika izleyen bir aktör olduğunu vurgulayan Primakov, çok kutuplu dünya sisteminin oluşturulması gerektiğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte NATO'nun genişlemesinin Rusya için tehdit olduğunu belirten Primakov, Çin ile kurulacak ittifakın Rus dış politikası için büyük önem teşkil ettiğine dikkat çekmiştir (Kainikara, 2019). Primakov, Asya bölgesinin bir diğer önemli gücü olan Hindistan ile de ilişkilere büyük önem vermiş, Rusya-Çin ittifakına Hindistan'ı da dâhil ederek ABD'ye karşı bir kutup oluşturmayı hedeflemiştir (Deutsche Welle, 2004). Primakov'un görev süresi içinde, çok kutupluluk kavramı ülkenin Ulusal Güvenlik belgelerinde de yer almaya başlamıştır. 17 Aralık 1997 tarihinde yayımlanan Ulusal Güvenlik Belgesi'nde "uluslararası sistemde çok kutupluluğun esas alınması gerektiğine" vurgu yapılmıştır (Kremlin, 2024). Dışişleri Bakanlığı görevinin 1998 yılında bitmesinin ardından, sekiz aylık süre için Başbakanlık görevine getirilen Primakov, kısa dönem içerisinde Rus dış politikasının rotasını çizen aktörlerden birisi olmuştur. Rus siyasetçinin, dış politikaya dair fikirleri "Primakov Doktrini" olarak siyasi literatüre girmiştir (İsmayılov, 2013: 94). Avrasyacılık kuramının önde gelen isimlerinden olan ve Vladimir Putin'in de başdanışmanı olan stratejist Alexandr Dugin de çok kutupluluk esaslı bir uluslararası sistemin gerek Rusya gerekse de dünya için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Çin'in Rusya ile birlikte çok kutupluluk esaslı dünya düzeninin başat uygulayıcısı

olduğunu belirten Dugin, Hindistan'ı ise Rusya ve Çin ile birlikte bağımsız bir kutup statüsüne hızla ulaşan bölgesel bir süper güç olarak tanımlamıştır (Aydınlık, 2019).

1.2. Avrasyacılık Kavramının Doğuşu

Asya'nın Avrupa'ya açılan batı yakası ile Avrupa'nın Asya'ya açılan doğu yakasının kesiştiği bölge "Avrasya" olarak tanımlanmaktadır. Avrasya tanımı genel olarak, Viyana'dan Çin Seddi'ne kadar uzanan, Anadolu toprakları, Karadeniz, Ukrayna, Moldova, Güney Rusya ve Orta Doğu'yu da içine alan geniş bir bölgeyi ifade etmek için kullanılmaktadır (Kurt, 2018: 94). Avrasya kavramı ilk defa Alman coğrafyacı Alexander von Humboldt tarafından siyasi literatürde kullanılmıştır (Özder, 2013: 66). Bir başka Rus teorisyen olan Petr Savitski tarafından ise Avrasya kavramı, yine coğrafi bir bölgeyi tanımlamak için ifade edilmiştir. Savitski'nin yaptığı bu coğrafi Avrasya tanımı üç büyük ovayı içermektedir. Bunlar Beyaz Deniz-Kafkas bölgesi, Batı Sibirya ve Türkistan'dır (İmanov, 2008: 88). Avrasya olarak ifade edilen bölgenin büyük ölçüde Rusların hâkimiyetinde olan toprakları kapsamaması, Avrasyacılığın zamanla Ruslar ile özdeşleşmesine neden olmuştur (İsmayilov, 2011: 49). İngiliz siyasi coğrafyacı Sir Halford Mackinder ise Kara Hakimiyeti teorisi ile yeryüzünü "Dünya Adası" adını verdiği tek büyük bir kara kütleli üzerinden ele almış, Doğu Avrupa'dan Kuzey Buz Denizi'ne ve Orta Asya'ya kadar olan bölümü "Kalpgah" olarak tanımlamıştır. Mackinder'a göre Kalpgah'a egemen olmak, "Kenar Kuşak" olarak adlandırılan Batı Avrupa, Türkiye, Orta Doğu, İran, Hindistan ve Çin coğrafyası üzerinde de denetim sağlama imkânı verecektir (Türk, 2013: 106). Başka bir ifade ile, Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi" de Avrasyacılık doktrinine ilham kaynağı olmuştur.

1.2.1. Klasik Avrasyacılık

Avrasyacılık kavramı ve kelimesine yer vermemesine karşın, Nikolay Trubetskoy'un 1920 yılında yazdığı "Avrupa ve İnsanlık" adlı eseri klasik Avrasyacılığın manifestosu olarak adlandırılmaktadır (İmanov, 2008: 64-65). Trubetskoy,

Avrasyacılık ideolojisinin başlatıcısı olarak kabul edilen eserinde, Avrupa kültürünün üstünlüğü iddiası ile oluşturulan Aydınlanma anlayışını reddetmiştir (Serbest, 2017: 288). Trubetskoy, Avrasya coğrafyası içerisinde tanımladığı halkları bir arada tutabilme ve onları birbirlerine vazgeçilemez şekilde bağlamının yollarından biri olarak Avrasyacı milliyetçiliği görmüştür (Yedidağ, 2019: 17). Nikolay Trubetskoy dışında Klasik Avrasyacılığın kurucusu olarak kabul edilen diğer isimler ise Petr Savitski, Petr Suchinski ve George Flovovski'dir. Faaliyetlerini sürgünde devam ettiren Trubetskoy, Savitski, Suchinski ve Flovovski, hazırlamış oldukları Doğu'ya Çıkış adlı çalışma ile Avrasyacılık fikrinin yayılmasına öncülük etmişlerdir (Kurt, 2018: 96). Avrasyacılık teorisi bağlamında kültürel alanda çalışmalar yürüten Aleksandr Panarin ise, SSCB sonrası kurulacak olan yeni Rusya için en iyi modelin Avrasyacılık doktrini olduğunu belirtmiştir (İsmaylov, 2011: 196-197).

1.2.2. Neo-Avrasyacılık

SSCB'nin yıkılmasının ardından liberal demokrat değerlerin ve Batı sisteminin üstün olduğuna inanan kesimlerin gerçekleştirdiği reformların istenilen başarıyı sağlayamaması Rusya'da hayal kırıklığı yaratmış, bu durum sonucunda millî muhalefet gelişmeye başlamıştır. Avrasyacılık doktrininin hayata geçirilmesi düşüncesi de bu dönemde yeniden gündeme gelmiştir. Ülke içinde ne tür bir Avrasyacılık anlayışının uygulanacağı yönünde tartışmalar yaşanmış olsa da zaman içerisinde Alexandr Dugin'in öncülük ettiği Neo-Avrasyacılık teorisi ağırlık kazanmıştır. Dugin, 1997 yılında kaleme aldığı "Jeopolitiğin Esasları" adlı eseri ile neo-Avrasyacılığın esaslarını belirlemiştir (Kurt, 2018: 93-98). Neo-Avrasyacılık, 2000'li yılların başından itibaren Rus dış politikasının belirleyici doktrini hâline gelmiştir (Serbest, 2017: 287). Dugin'in Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in siyasi danışmanı olması ve Putin üzerinde etki gücüne sahip olması nedeniyle, Dugin'in yorumladığı neo-Avrasyacılık teorisi daha fazla önem kazanmaktadır. ABD'nin mağlup edilmesini nihai amaç olarak belirleyen Dugin, bu hedefin gerçekleşmesi adına çok kutuplu dünya sistemini desteklemektedir.

Bununla birlikte Dugin, dünyayı dört parçadan oluşan jeopolitik bölgeye ayırmıştır. Bu dört bölge; Amerika, Avrupa-Afrika, Asya-Pasifik ve Avrasya'dır. Dugin'e göre, süper güç ABD'nin mağlup edilmesi ancak üç jeopolitik bölgenin ittifakı ile mümkün olacaktır. Dugin, Dublin'den Vladivostok'a kadar uzanacak olan çok geniş bir Avrupa-Asya imparatorluğu kurulmasını arzulamaktadır. Bununla birlikte, Batı Avrupa'da Moskova-Paris-Berlin, Orta Asya'da Moskova-Tahran, Doğu Asya'da ise Moskova-Tokyo ekseninin oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir (Bassin, 2011: 129-130). Dugin, klasik Avrasyacılar farklı olarak Avrasya sınırlarını Çarlık Rusya veya SSCB'nin hükmettiği topraklar ile sınırlı tutmamıştır.

Dugin'in öncülük ettiği neo-Avrasyacılar, çoğu devletin ABD'yi küresel bir lider olarak kabul etmediğini ve Rusya'nın Doğu'da ve Batı'da çeşitli güçlerle bir araya gelmesi gerektiğini savunmaktadır. Öte yandan Dugin, ABD'nin kontrolüne girmeyen her devletin Washington yönetimi tarafından müdahaleye uğrayacağını öne sürmüştür, buna birkaç örnek olarak ise Gürcistan'da Gül Devrimi'ni, Türkiye'de Gezi Parkı olaylarını, Ukrayna'da Turuncu Devrim'i göstermiştir. Dugin, ABD'nin müdahale girişimlerine kayıtsız kalınması durumunda, Washington yönetiminin yönlendirmesi ile gerçekleştirilen devrimlerin Rusya'nın yakın çevresinin ardından Moskova'ya yöneleceğini öne sürmüştür (Dugin, 2010: 340). Bu nedenle Dugin'in Avrasyacılık doktrinini, ABD tehdidini Rusya sınırlarının dışında önlemek için de geliştirdiğini söylemek mümkündür. Neo-Avrasyacıların Klasik Avrasyacılara göre en önemli yaklaşım farklılıklarından birisi Batı algısı üzerine olmuştur. Klasik Avrasyacılar, Avrupa devletlerini düşman kategorisine koyarken, neo-Avrasyacılar ise Avrupa devletlerini ABD'ye karşı müttefik aday olarak görmektedir. Zira, neo-Avrasyacılığın ana gayesi ABD'nin hegemonyasını küresel ölçekte geriletip, ABD'yi mağlup etmektir (İpek, 2019: 64-67). Bu kapsamda Dugin, Amerikan güdümlü Atlantikçi himayeciliğin geriletilmesi adına Hindistan'ın Avrasya stratejik bloğuna dâhil edilmesini gerekli görmektedir (Dugin, 2010: 10). Günümüzde ABD'nin temsil ettiği

Batı dünyasına karşı üstünlük kurulması, Dugin'in kuramlaştırdığı neo-Avrasyacılık doktrini ile uyumlu dış politika geliştiren Putin Rusyası'nın başlıca hedeflerinden birisi hâline gelmiştir.

2. Putin Rusyası'nın Hindistan ile İlişkileri

2.1. Rusya-Hindistan İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

1947 yılında bağımsızlığını elde eden Hindistan ile SSCB'nin yakın ilişkiler kurması Nikita Kruşçev döneminde başlamıştır. Stalin'in ölümünün ardından görevi devralan Kruşçev SSCB tarihinde ilk defa Hindistan'a resmî ziyaret gerçekleştirmiştir. Stalin'in aksine katı ideolojik perspektiften uzak bir dış politika anlayışı geliştiren Kruşçev, bu yaklaşımını Hindistan ile olan ilişkileri özelinde dünya kamuoyuna sergilemiştir. Kruşçev idaresindeki SSCB'nin, Çin ile Hindistan arasında Tibet bölgesi nedeniyle yaşanan sınır anlaşmazlığından ötürü yaşanan savaşta tarafsız olduğunu beyan etmesi ve aynı dönemde Hindistan ile askerî iş birliğine gitmesi SSCB-Hindistan ilişkilerini geliştirmiştir (Çolakoğlu, 1999: 21). Yine Hindistan ile Pakistan arasında Keşmir bölgesi nedeniyle yaşanan sınır sorununda Kruşçev'in Yeni Delhi hükûmetini destekleyen tutumu, SSCB-Hindistan ilişkilerinin daha sağlam zemine oturmasına vesile olmuştur (Balcı, 2018: 22). Leonid Brejnev döneminde ise Hindistan ile 1971 yılında "Hint Sovyet Dostluk Anlaşması" imzalanmıştır (Synergy: The Journal of Contemporary Asian Studies, 2020). Bu anlaşma 21. yüzyıldaki Rus-Hint ilişkilerinin de temel dayanağı işlevini görecektir. SSCB ile Hindistan arasındaki sağlam ilişkiler SSCB'nin son dönemine kadar devam etmiştir. Akademisyen Sergei Lounev'in, "Hindistan, sanırım SSCB'nin sosyalist olmayan devletlerle bağlantılarının en olumlu örneği" ifadesi iki ülke ilişkilerini özetler niteliktedir (Yegorov, 2019).

Hindistan ile olumlu ilişkiler Boris Yeltsin idaresindeki Rusya döneminde de devam etmiştir. Hindistan'a ziyaret gerçekleştiren Yeltsin, 28 Ocak 1993 tarihinde iki ülke arasında Barış ve Dostluk Anlaşması imzalamıştır. Hindistan ile imzalanan bu anlaşmanın

Putin'in görevde olacağı 2010 yılına kadar yürürlükte kalmasına karar verilmiştir (Outlook India, 2007). İki ülke yönetimleri; 28 Ocak 1993 tarihinde imzalanan dostluk ve iş birliği anlaşmasının ardından, 30 Haziran 1994 tarihinde ikili iş birliğinin daha fazla geliştirilmesi ve derinleştirilmesini içeren Moskova Deklarasyonu'na da imza atmışlardır. Deklarasyon sonucunda taraflar, birbirlerinin toprak ve sınır bütünlüğüne desteklerini teyit etmiştir (docs.cntd.ru, 2024). Moskova ve Yeni Delhi yönetimleri tarafından imzalanan bu iki anlaşma, 21. yüzyılda Rusya ile Hindistan arasındaki ikili ilişkilerin çerçevesini oluşturacaktır. (Kremlin, 2000) Rusya'da Dışişleri Bakanlığı görevine Yevgeni Primakov'un gelmesi de iki ülke ilişkilerine büyük ivme kazandırmıştır. Primakov, 1996 yılında Dışişleri Bakanı olarak ilk yurt dışı ziyaretini Hindistan'a gerçekleştirerek iki ülke arasındaki ilişkilere son derece büyük önem verdiğini göstermiştir (Mohanty, 2015). Yapılan ziyaret kapsamında, bölgesel gelişmelerin yanısıra Rusya-Çin-Hindistan üçlü ittifakının kurulması da gündeme gelmiştir. Ekonomide ise iki ülkenin karşılıklı ticaret hacminin geliştirilmesi için gayret gösterileceği vurgulanmıştır (Sycheva vd., 1996). Dışişleri Bakanlığı'nın ardından Başbakanlık görevini devralan Primakov, yeni görevinde 1998 tarihinde Hindistan'a ziyaret gerçekleştirerek ekonomi, endüstri, maliye, ulaşım, iletişim alanlarının yanı sıra savunma iş birliği alanında da "tarihî" olarak nitelendirilecek önemli anlaşmalara imza atmıştır. Taraflar, kökleri 1971 tarihli Hint Sovyet Dostluk Anlaşması'na dayanan stratejik ortaklıklarını geliştirme konusunda mutabık kalmışlardır. İki ülke tarafından imzalanan savunma anlaşması, 2010 yılına kadar iki ülkenin savunma iş birliğinin genel çerçevesini oluşturmuştur (Tapply, 1998). Primakov'un Hindistan ile tesis ettiği ilişkiler Putin döneminde iki ülke ilişkilerine yön vermiştir.

2.2. Putin Dönemi Rusya-Hindistan Siyasi İlişkileri

Vladimir Putin'in Rusya devlet başkanı olarak göreve başlamasının ardından yeni bir döneme giren Rus dış politikası, değişen

konseptini Hindistan ile ilişkilerinde de göstermeye başlamıştır. Başkanlık görevini devralması ile birlikte aktif bir dış politika sergileyen Putin, görevinin ilk yıllarında ülke içinde yaşanan siyasi krizler ve ekonomik bunalımlardan dolayı Batı ülkeleri ile uyum içinde olmaya özen göstermiş olsa da Hindistan ile ilişkileri güçlendirmeyi de ihmal etmemiştir. Bunun nedeni ise Putin'in konjonktürün uygun olduğu ilk fırsatta Rusya'yı yeniden küresel bir güç merkezi yapma hedefinden kaynaklanmıştır. Bu nedenle iktidarının ilk senesinden itibaren Hindistan ile ilişkilerini geliştirmeye büyük önem vermiştir. Diğer yandan ise Hindistan, SSCB'nin yıkılması ile birlikte dünyada çok önemli bir müttefikini kaybetmiş, ABD'nin Soğuk Savaş'tan galip çıkmasının ardından bağlantısızlık anlayışını gözden geçirmeye başlamıştır. Ayrıca, Çin'in uluslararası siyasette etkin bir güç olmaya başlaması da Hindistan'ı tedirgin etmiş, bu nedenle süreç içerisinde ABD ile daha fazla yakınlaşmıştır. Ancak Hindistan'ın Çin ile komşu olması ve bu bağlamda dengeli bir dış politika yürütme gayesi, Yeni Delhi yönetimini ABD yörüngesine girmekten alıkoymuştur. Bu koşullar altında Hindistan'ın uygulamaya çalıştığı dengeli dış politika stratejisinde başarı sağlamasının yolu da Rusya ile iyi ilişkiler tesis etmekten geçmektedir. Özetle, Hint dış politikası; "Amerikan desteği + geleneksel Rus dostluğu + Çin ile dengeli ilişkiler = dengeli çok kutupluluk" formülüne dayanmaktadır (Bayram, 2019).

21. yüzyılda Rusya-Hindistan arasındaki ilk kapsamlı görüşme 2000 yılının Ekim ayında gerçekleştirilmiştir. Putin, Hindistan Cumhurbaşkanı Koçeril Raman Narayanan ile Yeni Delhi'de bir araya gelerek, iki ülkenin çeşitli alanlarda iş birliğini geliştirmesi yönünde önemli adımlar atmıştır. Rus ve Hint devlet başkanlarının 3 Ekim 2000 tarihinde imzaladığı Stratejik Güvenlik Bildirgesi, iki ülke ilişkilerinin yeniden güçlü biçimde inşa edilmesinin belgesi niteliğinde olmuştur. İmzalanan Stratejik Güvenlik Bildirgesi'nin siyasi çerçevesi içinde; iki ülke arasında askerî ve teknik iş birliğinin geliştirilmesi, terörizmle mücadele, bölgesel ve küresel politikalarda ortak tutumun geliştirilmesi yönünde mutabakata

varılmıştır. İmzalanan anlaşma bağlamında; birbirlerini “stratejik ortaklar” olarak niteleyen Rusya ve Hindistan, devletlerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygılı çok kutuplu bir dünya oluşturmak için birlikte ve diğer ülkelerle iş birliğini artırmayı, yeni ve adil bir uluslararası düzen kurma yönünde çalışmayı kabul etmiştir (Kremlin, 2000). Moskova ve Yeni Delhi yönetimleri arasında imzalanmış olan bu bildirge, ilerleyen yıllarda daha fazla derinleşecek olan ikili ilişkilerin çatısını oluşturacaktır. 2000 yılında imzalanmış olan bildirgede “çok kutuplu dünya” vurgusunun yapılmış olması dikkat çekicidir. Bildirgede BM yapısının reforme edilmesi çağrısı da Putin Rusyası’nın yeni uluslararası düzen kurmaya niyetli bir aktör olacağına habercisi olmuştur. Terörizmle etkin mücadele yürütmek adına, askerî teçhizatların ve teknolojik ekipmanların geliştirilmesi, karşılıklı olarak terörle mücadele birimleri mensuplarının eğitilmesine dair görüş birliğine varılmıştır (Kremlin, 2002). Rusya ve Hindistan arasındaki siyasal ilişkilerin gelişmesi, askerî ilişkilerin gelişmesine ivme kazandırmıştır. İki ülke 2003 yılından itibaren kara ve deniz birliklerinin katılımıyla INDRA adı verilen ortak askerî tatbikatlar başlamıştır (TASS, 2017). Rusya ve Hindistan ilişkileri, uluslararası örgütler çatısı altında da ivme kazanmaya devam etmiştir. 2005 yılında Asya ülkeleri arasında iş birliğini geliştirmek ve farklı bölgesel örgütler arasında koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulmuş olan Asya İşbirliği Diyaloğu’na (AİD) Rusya’nın da katılması, iki ülkenin ortaklığını geliştirmesine etki etmiştir (Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Hindistan’ın ABD ile 2006 yılında sivil alanda nükleer iş birliği anlaşması imzalaması (Deutsche Welle, 2006) Rusya’yı kaygılandıran bir gelişme olmuştur. Bu gelişmenin ardından, Asya bölgesindeki tarihsel müttefikinin ABD ile yakınlaşmasından kaygı duyan Putin yönetimi, 2007 yılının Ocak ayında Hindistan’a yeniden ziyaret düzenleyerek Kudankulam’da yapımı devam eden iki nükleer reaktör dışında Hindistan’da dört adet yeni nükleer tesis kurulmasını öngören bir mutabakat zaptına imza atmıştır

(Deutsche Welle, 2007). İki ülke yönetimi, nükleer anlaşmanın dışında Bramos isimli füzelerin ve çok amaçlı nakliye uçaklarının ortak üretilmesi hususunda da görüş birliğine varmışlardır (Kremlin, 2007). İki ülkenin başta askerî alanda olmak üzere ivme kazanan siyasi ilişkileri 7 Mayıs 2008 tarihinde görevi devralan Dmitri Medvedev döneminde de devam etmiştir. Medvedev, Başbakanlık görevini üstlenmeye başlayan Vladimir Putin ile tam uyum halinde çalışmayı sürdürmüş, bu uyum uluslararası ilişkilerde de devam etmiştir. Hindistan Başbakanı Manmohan Singh ile biraraya gelen Medvedev, iki ülkenin askerî alanda iş birliğini tahkim eden anlaşmalara imza atmıştır. Görüşmelerde 80 adet Rus askerî taşıma helikopterinin Hindistan'a satışı karara bağlanmıştır (Yeni Şafak, 2008). Taraflar ayrıca Asya'nın üç büyük devleti olarak, Rusya-Hindistan-Çin ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde karar almışlardır (Kremlin, 2008). 2009 yılında ise Singh'in Rusya'yı ziyaret etmesinin ardından iki ülke arasında askerî bağları güçlendirecek anlaşmaya imza atılmıştır. Yapılan görüşmelerde, Rusya ve Hindistan tarafı 2011-2020 Askeri ve Teknik İşbirliği Anlaşması'nı onaylamıştır (Kremlin, 2009).

Rusya-Hindistan arasında geniş çaplı iş birliğinin geliştirilmesi adına 12 Mart 2010 tarihinde anlaşma imzalanmıştır (Kremlin, 2011). Putin ile Singh'in görüşmelerinin ardından, Rusya'nın Hindistan'a 2'si kısa vadede olmak üzere 12 yeni nükleer santral inşa etmesi yönünde mutabakata varılmıştır. Bu anlaşmaya ek olarak, Hindistan'ın Rusya'dan 29 adet MIG-29K savaş uçağı alması da karara bağlanmıştır (Haberrus, 2010). 2009 yılında imzalanmış olan 2011-2020 Askeri ve Teknik iş birliği anlaşması, bu alandaki ilişkilere önemli ölçüde ivme kazandırmıştır. 2012 yılında iki ülke arasında büyük çaplı silah anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma sonucunda, Hindistan'ın Rusya'dan 42 adet Sukhoi Su-30 tipi avcı savaş uçağı ile 71 adet Mil Mi-17 tipi helikopter satın alması yönünde mutabakata varılmıştır. Uçakların Rus patentiyle Hindistan'da üretilmesi kararlaştırılmıştır (Anadolu Ajansı, 2012). Putin, ikili anlaşmalar öncesinde Hindistan'ın Hindu gazetesine

yazdığı makalede “Anlaşmaların Avrasya’da barış ve istikrar adına iki ülkenin stratejik ortaklığına güçlü bir ivme kazandıracağına eminim” değerlendirmesinde bulunmuştur (Kremlin, 2012).

2014 yılında Hindistan’da yapılan genel seçimler sonrası Başbakanlık görevini devralan Hindu milliyetçisi Narendra Modi, üretim politikasını benimseyen bir lider olarak dikkat çekmektedir (Kalaycıoğlu, 2017). Bu kapsamda yeni Hindistan yönetimi, Rusya’yla imzaladığı çeşitli anlaşmalarda, ithalat politikasını devam ettirmekle birlikte, Hindistan’da ortak üretime ağırlık verilmesine de özen göstermiştir. 2014 yılında Putin ve Modi’nin gerçekleştirdiği görüşmelerde 2015-2025 yıllarını kapsayan yeni 10 yıllık stratejik ortaklık anlaşması imzalanmıştır (Kremlin, 2014). 2015 yılında Hindistan Savunma Bakanlığı’nın, Rusya’dan 197 adet çok amaçlı Ka-226T helikopter satın alınmasına yönelik anlaşma sağlaması ve her yıl yaklaşık 200 adet Mi-17 helikopterinin montajının da Hindistan’da yapılmasının kararlaştırılması iki ülke arasındaki askerî teknik iş birliğinin kayda değer biçimde geliştiğinin kanıtı olmuştur (Türkrus, 2015). 2016 yılında Rusya’nın Hindistan’a S-400 hava savunma sistemlerinin sevkiyatını öngören anlaşmanın imzalanması, Yeni Delhi yönetiminin askerî alandaki birincil ortağının Rusya olduğu kanısını güçlendirmiştir. ABD yönetiminin Hindistan’ı yaptırımla tehdit etmesine rağmen (Özer, 2019) Rusya 5 adet S-400 hava savunma sistemi satışı hususunda Hindistan ile anlaşmaya varmıştır (Sputnik, 2016). Hindistan’ın ABD yaptırımlarını göze alarak S-400 alımı konusunda ısrarcı olmasının diğer nedeni ise, Çin’e karşı caydırıcı olma ve bölgedeki tarihsel rakibi Pakistan’a karşı elini güçlendirme gayesidir (Euro News, 2018). Burada belirtmek gerekir ki, ABD Rusya’dan bilhassa füze sistemi tedarik eden ülkelere karşı ABD’nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası’nı (CAATSA) harekete geçirmekte ve söz konusu ülkelere çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Fakat Hindistan’ın büyük öneme haiz jeostratejik konumu ve bu kapsamda ABD’nin Yeni Delhi yönetimini Rusya ve Çin ile daha fazla yakınlaşmasına yol açabilecek adımlar atmayı

göze alamaması nedeniyle, Hindistan CAATSA yaptırımlarına dâhil edilmemektedir. ABD Temsilciler Meclisi, Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasa (NDAA) tasarısına Hindistan'a Rusya'dan aldığı S-400'lerden dolayı yaptırım muafiyeti getiren bir madde eklemiş, sunulan tasarı eki yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir. (Cumhuriyet, 2022).

İki ülke savunma alanında iş birliğine devam ederken, Hindistan Savunma Bakanlığı, 25 Kasım 2021 tarihinde Rusya menşeli AK-203 model otomatik tüfeklerin Hindistan'da üretilmesine yönelik anlaşmanın onaylandığını duyurmuştur (Anadolu Ajansı, 2021). Rusya-Hindistan 21. Zirvesi kapsamında Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'yi ziyaret eden Putin, Modi hükümeti ile 28 maddelik ticaret ve iş birliği anlaşması imzalamıştır. Anlaşma uyarınca, Hindistan'ın Rusya'dan 600 bin adet AK-203 piyade tüfeği alması yönünde mutabakat sağlanmış, silahların Hindistan'da kurulacak olan tesislerde üretileceği yönünde karara varılmıştır (İhlas Haber Ajansı, 2021). Stimson Center'ın 2020 tarihli raporuna göre, Hindistan'ın askerî envanterinin %85'i Rus menşelidir (Lalwani vd., 2021). Rusya ile son dönemde yapılan anlaşmalar kara kuvvetleri ekipmanları, uçak gemisi, nükleer denizaltı, hava savunma sistemleri ve mevcut savaş uçaklarının modernizasyonunu kapsamaktadır. 2022 yılında SIPRI'nin raporuna göre ise Hindistan'ın Rusya'ya silah ticaretinde olan bağımlılığı son dönemde %63 seviyelerine gerilemiştir (Wezeman vd., 2022). Ancak bağımlılık oranının gerilemesindeki temel etken, kara kuvvetlerinin envanterlerinde yerli üretimin artmış olmasından kaynaklanmaktadır (Aras ve Kandemir, 2023: 17).

Rusya-Hindistan ilişkilerine büyük ivme kazandıran gelişme ise, şüphesiz ki 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya-Ukrayna savaşı olmuştur. Ukrayna'da yaşayan Rus nüfusun sistematik zulme uğradığı iddiası ve Ukrayna'nın NATO üyesi olma yönündeki girişimleri nedeniyle Rusya Ukrayna'ya işgal saldırısı başlatmıştır. Saldırının ardından bilhassa liberal demokrat eksende yer alan Batı devletleri ve yakın müttefiki olan devletler Rusya'ya çok sert tepki

göstermiş, gerek siyasi gerekse de ekonomik alanda Rusya'yı izole etme yoluna gitmişlerdir. Hindistan ise Rusya'nın işgal harekâtına destek vermemekle birlikte, Rusya'ya karşı tutum almaktan kaçınmıştır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini kınamak üzere 2 Mart 2022 tarihinde olağanüstü toplanan 193 üye ülkeye sahip Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 141 üyesiyle birlikte Rusya'yı kınamış, Hindistan ise çekimser kalmayı tercih etmiştir (BBC, 2022). Rusya'nın Hindistan'ın en büyük silah tedarikçisi olması, Hindistan'ın S-400 füze savunma sistemlerini Rusya'dan alacak olması ve Pakistan ile Hindistan arasında yaşanan Keşmir sorununda Rusya'nın BMGK'da Hindistan'ı himaye eden tutum takınması Yeni Delhi yönetiminin Rusya'yı kınamasına mâni olan başlıca hususlar olarak görülmektedir (BBC, 2022). 28 Ağustos 2022 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, Hindistan ile ilişkileri "ayrıcılık stratejik ortaklık" şeklinde tanımlamıştır. Dünyada başka hiçbir ülkeyle bu tanımla nitelenen ilişkilerinin olmadığını belirten Lavrov, "ayrıcılık stratejik ortaklık" tanımının bizzat Hindistan yönetiminin önerisiyle hayata geçtiğini vurgulamıştır (mid.ru, 2022). Öte yandan Hindistan, Ukrayna Savaşı nedeniyle çok sayıda ülke tarafından izole edilmeye çalışılan Rusya için her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulan bir müttefik hâline gelmiştir. Bu nedenle Moskova yönetimi Hindistan ile ilişkilerde muhatabının hassasiyetlerine ve taleplerine daha esnek yaklaşmaktadır. Hindistan savunma yetkilileri de söz konusu yaklaşımı doğrulayan bilgiler paylaşmakta ve Rusya'nın Batılı devletlerin aksine askerî ve teknik iş birliği için birtakım siyasi gereklilikleri yerine getirme şartı sunmadığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra, Rusya'nın Modi yönetiminin "Hindistan'da Üret" politikasına uygun biçimde hareket ettiği ve Hindistan'da bugüne kadar yaklaşık 1000 T-90 tankı ve 300 Su-30MKI tipi uçak üretimine iştirak edildiği ifade edilmiştir. Rusya'nın Hintli ortaklarına mümkün olan en ileri teknoloji transferinin sağlandığı da vurgulanmıştır (TASS, 2024). Putin, Ukrayna Savaşı'nın başlamasından bu yana ilk kez 9 Temmuz 2024 tarihinde

Moskova'yı ziyaret eden Modi ile kapsamlı bir görüşme gerçekleştirilerek ikili ilişkilerin daha fazla derinleştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Hindistan'ı 2022 yılında Lavrov'un tanımladığı şekilde "ayrıcalıklı stratejik ortak" olarak nitelendiren Putin, Modi'ye Ukrayna Savaşı'nın barışçıl yollarla çözülmesi yönündeki çabaları için de teşekkür etmiştir (Artıgerçek, 2024).

Rusya ve Hindistan'ın birbirleri için vazgeçilmez müttefik oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Gerek iki ülkenin ortak uluslararası örgütler çatısı altındaki üyelikleri ve uluslararası politikadaki ortak menfaatleri, gerekse de ekonomi alanındaki iş birlikleri Rusya-Hindistan ilişkilerinin sağlam temele oturduğuna işaret etmektedir. Rusya'nın bilhassa gelişmiş silahlar ve nükleer enerji temin ederek Hindistan'ın bölgesel güç olma çabalarına yardımcı olması, Moskova yönetiminin "Avrasyacılık" eksenli dış politika anlayışının bir yansımasıdır. Rusya'nın Avrasyacı dış politika yaklaşımına göre bölgesel bir güç odağının oluşması, kendisine tehdit oluşturma potansiyeline sahip devletlerin etkinliğinin sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle Rusya müttefiki güçlü bir Hindistan, hem küresel güç konumundaki ABD'nin, hem de ekonomik ve askerî kapasitesini çok hızlı geliştiren ve bu nedenle gelecekte Rusya'nın en büyük rakibi olma potansiyelini taşıyan Çin'in Asya'yı domine etmesine engel olacaktır.

Hindistan'ın Çin ve Pakistan ile yaşadığı sorunlar Rusya-Hindistan ilişkilerini de etkilemektedir. Hindistan'ın iki ülkeyle de sınır ihtilafı yaşaması, ilişkileri etkileyen başlıca sebep olarak görülmektedir. 1914'te İngiliz Hindistan'ı Dışişleri Bakanı McMahon'un çizdiği Çin-Hindistan sınırı Pekin yönetimi tarafından onaylanmamış, çizilen sınırlar Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra da gerginlik sebebi olarak devam etmiştir. (Mermer, 2020: 8). Artan sınır çatışmaları sonucunda Çin, 20 Ekim 1962'de sınır boyunca büyük bir askerî harekât başlatmış, Çin'in zaferi ile sonuçlanan savaş iki ülke arasındaki sınır sorununu derinleştirmiştir (Ayhan, 2014: 83). Günümüzde Çin yönetimi, 90

bin kilometrekarelik toprakta hak iddia ederken, Hindistan ise 38 bin kilometrekarelik alanın Çin tarafından işgal edildiğini ileri sürmektedir (Anadolu Ajansı, 2020). Çin'in Pakistan ile yakın münasebetleri de Hindistan'ı endişelendiren bir başka husustur. Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında, Çin'in Pakistan'ın Gwadar Limanı'nı 43 yıllığına kiralaması ve limandaki donanmaların modernize edilmesi Hindistan'ı Çin ve Pakistan tarafından çevreleneceği yönünde endişeye sevk etmektedir (Aydın, 2020). Çin'in son yıllarda askerî ve ekonomik açıdan önemli gelişim kaydetmesi de Hindistan'ı tedirgin etmektedir. Hindistan'ın ABD ile yakınlaşmasının en büyük motivasyon kaynağı, Çin ile yaşadığı siyasi güvensizliktir. ABD yönetimi Çin-Hindistan sınır geriliminden istifade ederek Hindistan ile stratejik iş birliğini geliştirmeyi ve Asya bölgesinde etkisini artırmayı planlamaktadır. Özetle; Pekin ve Yeni Delhi arasında çözülemeyen sınır sorunu ABD'nin Asya'daki varlığını tahkim etmeye yaramaktadır. ABD'nin Asya'da güçlenmesi de bölgede başat güç olmak isteyen Rusya'yı son derece rahatsız etmektedir.

Pakistan ve Hindistan arasında Keşmir bölgesinden kaynaklanan sınır sorunu da iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi önünde engel teşkil etmektedir. Hindistan ve Pakistan birtakım ortak uluslararası örgütlerde yer alsalar da iki ülkenin de dış politikası birbirlerine olan karşıtlıkları üzerinden şekillenmektedir. Dolayısıyla, Rusya'nın Pakistan ile olan münasebetleri Hindistan-Rusya ilişkilerini etkilemektedir. Pakistan-Hindistan gerilimi kimi zaman Rusya tarafından tehdit unsuru olarak da kullanılmaktadır. Hindistan'ın ABD ile yakınlaşan politikalar izlemesi sonucunda Rusya, Pakistan ile gelişen ilişkileri üzerinden Yeni Delhi yönetimini tehdit etmektedir. Ayrıca, Güney Asya bölgesinde uzun yıllardır merkezî bir rol oynayan Rusya, Pakistan ile ilişkilerini aracı ederek Hindistan'a bölgedeki varlığını hatırlatma ihtiyacı hissetmektedir (Pant, 2017).

Rusya ve Hindistan'ın Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çatısında yer almaları çok kutuplu ve Avrasyacı politik perspektif adına önemlidir. 1996 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından "Şanghay Beşlisi" olarak kurulan bölgesel iş

birliği örgütü, 2001 yılında Özbekistan'ın da katılımının ardından "Şanghay İşbirliği Örgütü" (ŞİÖ) olarak ismini değiştirmiştir (BBC, 2016). ŞİÖ, 2024 yılında Belarus'un da üye olması sonucunda 10 ülkenin içinde bulunduğu bir örgüt hâline gelmiştir (Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, 2024). Her bir üye veya gözlemci ülke ŞİÖ'ye ayrı bir önem atfetmektedir. Rusya için ŞİÖ çok kutuplu dünya inşası için bir fırsattır. Rusya örgütün bilhassa askerî ve güvenlik boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca ŞİÖ Rusya için dünyaya açılan kapılardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Hindistan'a göre ise ŞİÖ üyeliği, ABD'nin bölgede hegemon bir siyaset izlemesine karşı denge mekanizması işlevi görmektedir (Kemaloğlu, 2023). Hindistan'ın ŞİÖ üyeliğinin Rusya için avantajları bulunmaktadır. Örgütü, ABD karşısında bir güç bloğu olarak konumlandırmak isteyen Rusya için Hindistan'ın askerî, siyasi ve ekonomik gücü örgütü kuvvetlendirecektir. Bununla birlikte, Çin'in örgüt içinde dominant bir pozisyona erişme olasılığı Hindistan'ın katılımı ile birlikte dengelenebilecektir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'in yükselişiyile, Rusya Hindistan'ı bir dengeleyici unsur olarak görmüştür. Çin'in Bir Kuşak Bir Yol programından endişe eden Rusya, özellikle savunma alanında olmak üzere Hindistan'ın askerî donanımını güçlendirmiştir (Aras ve Kandemir, 2023: 170). Zira Rusya, ŞİÖ'nün işleyiş mekanizmasını kendi politik ajandasına göre daha fazla şekillendirme arzusundadır. Rusya'nın ŞİÖ üyeliği şüphesiz ki Hindistan için de bir güvence teşkil etmektedir. Örgüt içinde Çin ve Pakistan gibi Hindistan ile sorunlar yaşayan güçlü ülkelerin olması karşısında Rusya'nın varlığı Yeni Delhi yönetimi için ŞİÖ içinde dengeleyici bir unsur olarak görülmektedir. ŞİÖ üyeleri arasında ihtilafli konuların giderilmesi ve bunun sonucunda örgütün daha fazla kurumsal işleyiş kazanması hâlinde, Rusya ve Hindistan ilişkileri bölgesel nitelikte de daha fazla gelişim kaydedecektir.

2.3. Putin Dönemi Rusya-Hindistan Ekonomik İlişkileri

Rusya ve Hindistan ilişkilerinin Putin döneminde ivme kazanmasında şüphesiz ki gelişen ekonomik ilişkiler de etkili

olmuştur. Bölgesel ve küresel siyasette söz sahibi olma iddiasında olan bu iki ülkenin hedeflerini gerçekleştirmek için ekonomi alanında da güçlenmesi gerektiği açıktır. Bu nedenle iki ülke 21. yüzyılın başından itibaren ikili ilişkilerinde karşılıklı olarak ticaret hacimlerini geliştirme yönünde gayret göstermişlerdir. SSCB'nin yıkılmasının ardından sekteye uğramış olan Rusya-Hindistan ticari ilişkileri Putin'in göreve gelmesinin ardından yeniden canlanmaya başlamıştır. Putin Hindistan'a 2000 yılında gerçekleştirmiş olduğu ilk resmî ziyaretinde iki ülke arasında ticaret ve ekonomik bağların daha da güçlendirilmesi için adım atmıştır. İki ülke bu alanda Eylem Planı hazırlanması için Rusya-Hindistan Hükümetlerarası Ticaret, Ekonomik, Bilimsel, Teknik ve Kültürel İşbirliği Komisyonu'na talimat vermişlerdir (Kremlin, 2000). Bu kapsamda; Hindistan'ın liman kenti Mumbai'de başlayıp Rusya'nın Astrahan ile Saint Petersburg şehrinden geçerek Avrupa'ya varacak olan ve İran'ı da kapsayan Uluslararası Kuzey Güney Taşımacılık Koridoru'nun (INSTC) kurulması konusunda anlaşmaya varmışlardır (Akhiyadov, 2018).

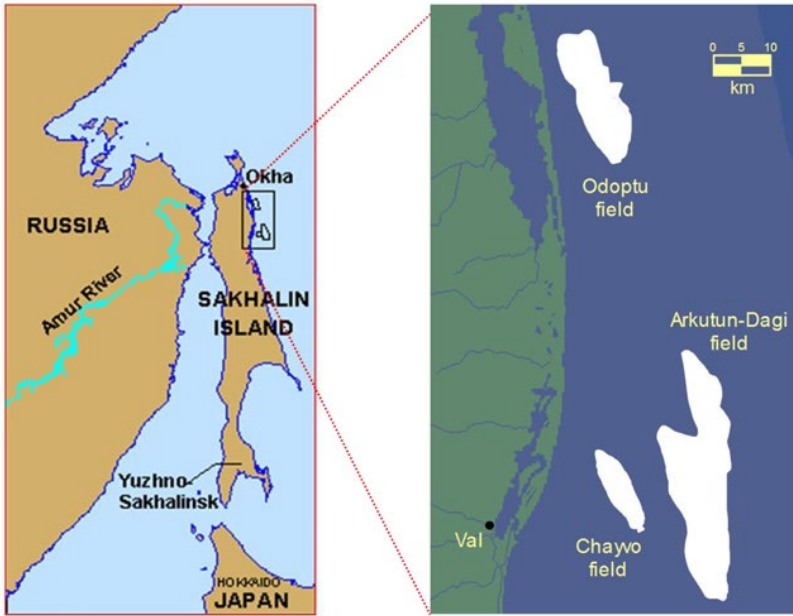
Harita 1: Kuzey Güney Ulaşım Koridoru Güzergahı

Kaynak: Akhiyadov, 2018.

Diğer yandan, Rusya doğal gaz üretim şirketi Gazprom ile Hindistan doğal gaz üretim şirketi ONGC Videsh Limited arasında ortak doğal gaz arama ve çıkarma faaliyeti hususunda mutabakata varılmıştır. Rusya'nın Sakhalin adasının kuzeydoğusunda bulunan ve 307 milyon ton petrol ve 485 milyar metreküp doğal gazın olduğu Chayvo, Odoptu ve Arkutun-Dagi sahalarını kapsayan Sakhalin-1 projesinde de iki ülkenin iş birliğini geliştirmesi kararlaştırılmıştır (Kremlin, 2000).

Harita 2: Sakhalin-1 Proje Bölgesi

Kaynak: JOGMEC, 2016.

2002 yılında ticaret hacminin artırılması için gümrük kolaylığı getirilmesi konusunda ve iki ülke iş adamlarının yatırıma teşvik edilmesi yönünde mutabık kalan Rusya ve Hindistan yönetimleri, Rus ve Hint bankalarının 2004 yılında imzalayacakları karşılıklı iş birliği anlaşmasının önünü açmışlardır (Kremlin, 2002). Rusya ve Hindistan devlet başkanlarının 2008'teki görüşmelerinde ilişkilerin ekonomik boyutu önemli yer tutmuştur. Medvedev ve Singh, 2010 yılına kadar karşılıklı ticaret hacminin 10 milyar dolar seviyesine

çkarılmasını hedef olarak belirlemişlerdir (Kremlin, 2008). 2010 yılında yapılan görüşmelerde, 2015 yılına kadar karşılıklı ticaret hacmini 20 milyar dolar düzeyine çıkarma hususunda görüş birliğine varan iki ülke liderleri, bu hedefe ulaşabilmek için ekonomideki iş birliği alanlarını geliştirme kararı almışlardır. İki ülke, nükleer alanda yürüttükleri iş birliğinin yanı sıra, Rus ve Hint şirketler aracılığı ile hidrokarbonların üretimi, işlenmesi, taşınması ve satışı için ortak girişimlerin oluşturulması yönünde mutabık kalmışlardır (Kremlin, 2010). 2012 yılında Rus ve Hint yönetimleri, iki ülkenin girişimi ile kurulan Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Ortak Çalışma Grubu vasıtası ile ilaç, enerji, çelik üretimi, gıda ürünleri, otomobil, mühendislik ürünleri alanında ortak projelerin geliştirilmesi yönünde mutabakata varmışlardır. Anlaşmalar kapsamında, Gazprom ile Hindistan devletine ait bir doğal gaz şirketi olan GAIL arasında da sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tedarikine yönelik sözleşme imzalanmıştır. Sözleşme şartlarına göre GAIL şirketinin, 20 yıl boyunca yılda 2.5 milyon ton miktarında LNG alması kararlaştırılmıştır (Kremlin, 2012). LNG'nin ilk sevkiyatı 2018 yılında gerçekleştirilmiştir (ria.ru, 2020). Rusya Devlet Başkanı Putin de 2012 yılında Hindistan'a gerçekleştireceği ziyaretten önce Hindu gazetesine verdiği röportajda, ticaret hacminin 2015 yılına kadar 20 milyar dolar seviyesine çıkmasını hedeflediklerini vurgulamıştır (Kremlin, 2012).

Rusya'nın 2014 yılında Ukrayna ile siyasi kriz yaşaması ve bunun sonucunda Ukrayna'ya ait olan Kırım'ı işgal etmesi, Rusya ile Batı devletleri ilişkilerine büyük zarar vermiştir. Yaşanan gelişmeler sonrasında AB ve ABD'nin Rusya'ya ekonomik yaptırımlar uygulaması, Rus ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle Moskova yönetimi, dünyanın başka bölgelerinde ticari faaliyetlerinin gelişmesine yönelik faaliyetlerine hız vermiştir. Putin, Hint Haber Ajansı PTI ile yaptığı röportajda tarihsel süreç boyunca Rusya'nın hidrokarbon ihracatının öncelikli olarak Batı ülkelerine yapıldığını, ancak yaşanmaya başlayan politik risklerin mevcut gidişatı değiştirmeye başladığını ifade etmiştir. Bununla birlikte Asya ülkelerinin ekonomilerinin daha hızlı gelişmesinin de Rusya'nın Asya pazarına daha fazla ağırlık verme gerekçesi olacağını da vurgulamıştır. Rus-

ya'nın Doğu Sibirya ve Uzak Doğu bölgelerindeki ekonomik büyümeyi canlandırmayı ve o bölgelerde yeni altyapı oluşturmayı umduğunu belirten Putin, Hindistan dâhil olmak üzere yeni yatırımları ve teknolojileri bölgeye çekme isteğini ifade etmiştir (Kremlin, 2014). ABD ve AB'nin yaptırımları, Rusya ve Hindistan'ın 2014 yılının Aralık ayında yapılan görüşmelere de muhakkak etki etmiştir. İki ülke, karşılıklı ticaret hacminin 2025 yılına kadar 30 milyar dolar seviyesine çıkarılması için hedef belirlemiştir. Bu hedefe ulaşabilmek adına yatırımların çeşitlendirilmesi ve yatırım faaliyetlerinin kolaylaştırılması kararlaştırılmıştır. Taraflar, teknoloji ve inovasyona dayalı ekonomik modele dikkat çekerek yüksek teknolojik ürünlerin ortak tasarımı, geliştirilmesi, üretimi ve pazarın teşvik edilmesi için de anlaşma imzalamışlardır. Hindistan'dan Rusya'ya elmas ihracatının artırılması ve iki ülke arasında elmas borsası kurulması da mutabakata varılan konulardan birisi olmuştur. İki ülke arasında turizmin geliştirilmesi hedefiyle vize şartlarının kolaylaştırılması kararlaştırılmıştır. Öte yandan Rusya ve Hindistan yönetimleri, BMGK'nın onayını almayan ekonomik yaptırımlara karşı çıktığını da deklare etmişlerdir (Kremlin, 2014). Hindistan'ın BMGK nezdinde tescil edilmeyen ekonomik yaptırımlara karşı çıktığını beyan etmesi, Rusya'ya önemli bir destek olarak görülmelidir. Rusya'ya yatırım kararında başlıca etkin rol oynayan ABD ile müttefiklik bağları kuvvetli olan Hindistan'ın bu yönde tutum takınması, Rusya'nın Hindistan için vazgeçilmez bir müttefik olduğunun göstergesidir. 2015 yılında yapılan görüşmelerdeki en çarpıcı gündem hiç şüphesiz Rusya'nın, Hindistan'a AEB içinde serbest ticaret anlaşması yoluyla birlik içine dâhil etme gayreti olmuştur. Rusya'nın bu hamlesinin Avrasyacılık perspektifi doğrultusunda gerçekleştiği açıktır. Nitekim Avrasyacılık doktrininin yaşayan en büyük fikir babası Aleksandr Dugin, AEB'nin Batı karşısında bir blok olarak konumlanması gerektiğini vurgulamıştır. Dugin, NATO'nun eski Sovyet ülkelerini bünyesine katmasına karşılık, Rusya'nın da Asya ülkelerini daha geniş şekilde kapsayacak hamleler yapması gerektiğini belirtmiştir (Dugin, 2010: 324). Bu nedenle Rusya'nın, Hindistan'ın AEB oluşumu

içinde etkin konumda yer almasını arzulanması, ABD'ye karşı pozisyonunu güçlendirme gayesi ile doğrudan ilintilidir.

2019 yılında Rusya'nın Vladivostok kentinde gerçekleşen 20. Rusya-Hindistan görüşmelerinde Hindistan'ın Çennay kenti ile Vladivostok arasında yeni bir deniz yolu rotası oluşturulması gündeme gelmiştir (Diken, 2019). Başbakan Narendra Modi, Vladivostok'un Avrasya ve Pasifik'in birleştiği yer olduğunu ve bu sayede Kuzey Kutbu ve Kuzey Denizi Rotası kapılarının açılacağını ifade etmiştir. Krisna'ya göre Rusya ile kurulması planlanan bu deniz koridoru sayesinde, Hindistan Hint Okyanusu'nda ve Pasifik'te Çin'e karşı nüfuzunu güçlendirecek ve Rusya'nın Uzak Doğu'suna erişimini artıracaktır. Bu projenin Rusya'ya faydası ise, Rusya'nın Hint-Pasifik bölgesi başta olmak üzere Asya'da çok daha önemli bir pozisyon elde etmesi olacaktır. Rusya, bu deniz koridoru sayesinde Hindistan ile birlikte Çin'in Avrasya'daki hâkim konumunu da dengeleme şansına sahip olacaktır. Hindistan'ın, Rusya'nın Uzak Doğu'suna erişiminin kolaylaşması, bölgenin demografik yapısının Çin aleyhine çeşitlenmesi bakımından Rusya için bir diğer kazanım teşkil edecektir. Koridor sayesinde petrol ve gaz sevkiyatlarının artacak olması da Hindistan ve Rusya'ya büyük ekonomik fayda sağlayacaktır (Krisna, 2019).

Harita 3: Chennai-Vladivostok Deniz Ulaşım Koridoru Güzergahı

Kaynak: IAS Gateway, 2019.

2022 senesi ise, Rusya ve Hindistan arasında belirli bir ivme ile artan ticari ilişkilerin çok çarpıcı biçimde artış göstermeye başladığı sene olmuştur. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrası Moskova yönetimine uygulanan ticaret ambargosu Putin hükümetini alternatif ticari partner aramaya sevk etmiş, bu alternatiflerin başlıcalarından birisi ise Hindistan olmuştur. Bir başka ifadeyle, Rusya ambargo nedeniyle oluşan ticaret açığını Hindistan ile ekonomik ilişkilerini dikkat çekici miktarda geliştirerek kapatmaya çalışmış, önemli ölçüde başarılı da olmuştur. Enerji ve Temiz Hava Araştırma Merkezi'ne (CREA) göre Hindistan'ın Rusya'dan ham petrol alımı savaş öncesi miktarına göre 13 kat artış göstermiştir. Rusya'nın hazinesinde görülmemiş ölçüde nakit bulunduğuna işaret edilen analizde, bu bolluğun önemli sebeplerinden birinin Hindistan'ın Rusya'dan bol miktarda ham petrol ithal etmesinden kaynaklandığı, söz konusu ham petrol alımının 37 milyar dolar değerinde olduğu belirtilmiştir. Rusya'nın Hindistan ile sürdürdüğü bu ticaret sayesinde Ukrayna savaşını daha uzun süre finanse edebileceğine kavuştuğu ifade edilmiştir (Euro News, 2024). Rusya Başbakan Yardımcısı Aleksandr Novak ise, Rusya'nın Hindistan'a 2021 yılında 5 milyon ton, 2023 yılında ise 90 milyon ton petrol ihraç ettiğini belirterek, bu alandaki ihracatın neredeyse 20 kat arttığının altını çizmiştir (Anadolu Ajansı, 2024). Modi'nin 9 Temmuz 2024 tarihinde Moskova'ya gerçekleştirdiği ziyarette varılan anlaşmanın ticari boyutu da dikkat çekicidir. İki ülkenin iş birliği anlaşması kapsamında Rusya'ya ait nükleer enerji şirketi Rosatom'un Hindistan'da 6 nükleer güç ünitesi daha inşa etmesi kararlaştırılmıştır (The Times of India, 2024). İki ülke ayrıca, aralarındaki ticarete gümrük vergisi harici engellerin kaldırılmasına yönelik çabalarda bulunacaklarını, AEB ile Hindistan arasında serbest ticaret bölgesi oluşturma olasılığı dâhil ikili ticari alışverişin serbestleştirilmesi alanında girişimleri sürdüreceklerini taahhüt etmişlerdir. Bununla birlikte, 2030 yılına kadar 100 milyar dolardan fazla karşılıklı ticaret hacmine ulaşılmasını yeni ekonomik hedef olarak belirlemişlerdir (Artıgerçek, 2024).

Dünya Bankası'nın 2023 yılı verilerine göre 1.428.627.000 nüfusu bulunan Hindistan dünyanın en kalabalık ülkesi konumundadır (Dünya Bankası, 2024). Büyük nüfus gücünün yanı sıra gelişen ekonomisi ile de dikkat çeken Hindistan, 2023 yılı verilerine göre yaklaşık 3.55 trilyon dolarlık GSYİH ile Asya'nın en büyük 3. ekonomisi, dünyanın ise ülkeler bazında en büyük 5. ekonomisine sahip olmuştur (Trading Economics, 2024). Rusya ise, 2023 yılı verilerine göre 2.021 trilyon dolar değerinde GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) ile dünyada 11. sırada yer almaktadır (Dünya Bankası, 2024). 2022 yılı verilerine göre 80 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervine sahip olan Rusya, dünyada 7. sırada yer almaktadır (Enerji Atlası, 2024). 2022 yılı dünya doğal gaz rezervinin ülkelere göre sıralamasında ise, Rusya'nın 47.7 milyar metreküplük rezerviyle dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi olduğu görülmektedir (Enerji Atlası, 2024). Rusya, petrol ve doğal gaz ihracatının yanı sıra, kömür, alüminyum, bakır, demir, elmas, altın, gümüş maden kaynakları ve ormancılık ürünleri ile dünya ham madde ihracatında önde gelen ülkelerden biridir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2024). 2023 yılının Nisan ayı ile 2024 yılını Şubat ayı arasında baz alan son verilere göre Hindistan'ın başlıca üç ticaret ortağı sırasıyla Çin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'dir. Rusya Hindistan ile 59 milyar dolar seviyesindeki karşılıklı ticaret hacmi ile üç devletin hemen ardından 4. sırada yer almaktadır (India Briefing, 2024).

Rusya ve Hindistan'ın karşılıklı ticaret hacminin oranı 2000 yılından günümüze yükselişe geçmiştir. İki ülke geçen süreç boyunca "alıcı-tedarikçi" ilişkisi dışında ortak üretim projelerine de ağırlık vermiştir. Hidrokarbonlar, elektrik, kömür, nükleer enerji, gübre, bilişim, mineral ve metalurji, çelik, ilaç, altyapı projeleri gibi birçok sektörde iki ülkenin ortak yatırım iş birliği görülmüştür. Ancak ihracat oranlarına bakıldığında dengenin de Rusya lehinde olduğu bir gerçektir. Rusya'nın Hindistan'a ihracatının başlıca ürünleri; nükleer santral teçhizatı, askerî savunma ekipmanları, doğal gaz, petrol, kömür, elmas, gübre, elektrikli aletler, çelik eşyalar ve tıbbi cihaz

malzemeleridir. Hindistan'ın Rusya'ya başlıca ihracat kalemlerini ise; ilaçlar, elektrikli aletler, demir-çelik, tekstil ürünleri, çay, kahve, araç yedek parçaları oluşturmaktadır (Hindistan Moskova Büyükelçiliği, 2024). Rusya ve Hindistan ilişkileri SSCB döneminden bu yana olumlu seyirde devam etmesine karşın, iki ülke arasında yapılan ticarete dikkat çekici artış Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'yı işgal etmesinin ardından gerçekleşmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 1'de de belirtildiği üzere, Rusya'nın Hindistan'a yıllık ihracat miktarının 2 senede 6 kattan fazla artış kaydettiği görülmektedir. Söz konusu artışı sağlayan başlıca ihracat kalemi petrol olmakla birlikte, Rusya'nın Hindistan'a son 2 senedir yüksek miktarda taş kömürü ihraç ettiğini de vurgulamak gerekir. Hindistan'da 1 Nisan 2023 - 31 Mart 2024 arası tarihleri baz alan mali yıl raporuna göre, Rusya'dan Hindistan'a yaklaşık 6.4 milyon ton taş kömürü ihraç edilmiş, bu oran, bir önceki mali yılda gerçekleşen ihracat oranının %200 üzerinde olmuştur (Tadviser, 2024). Rusya taş kömürü ihracatında Avustralya'dan sonra ikinci tedarikçi konumuna yükselmiştir (Vedomosti, 2024). Bununla birlikte, Rusya'nın aynı mali yıl döneminde Hindistan'a ihraç ettiği 15.1 milyon tonluk metalürjik kok kömürü miktarı da bir önceki mali yıla göre 3 kat artış göstermiştir (Tadviser, 2024). Rusya'nın Hindistan'a gerçekleştirdiği ihracat miktarındaki kayda değer ölçüde artışa rağmen, Hindistan'ın Rusya'ya yönelik ihracatının daha sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Buna karşın, Hindistan'ın akıllı telefon ihracatında ise çok çarpıcı artış kaydedilmiştir. 2024 yılının Ocak ayından Nisan'a kadar Hindistan'dan Rusya'ya yapılan akıllı telefon sevkiyatlarının parasal karşılığı 85.2 milyon doları bulmuştur. Bu rakamın 2023'ün aynı dönemine göre (6 milyon dolar) 14 kat daha fazla olduğu belirtilmiştir (Kommersant, 2024). İki ülke 2014 yılında gerçekleştirdiği görüşmede, 2025 yılı için 30 milyar dolarlık karşılıklı ticaret hacmine ulaşma yönünde hedef belirlemiş olmasına karşın, söz konusu hedefin daha yükseğine 2025 yılına gelmeden ulaşılmıştır.

Diğer yandan, iki ülke yönetiminin de son yıllardaki görüşmelerinde inovasyona dayalı teknolojik ürünler üzerinde projeler geliştirme çabaları, ortak ekonomik iş birliği örgütlerinde yer almaları, Çennay-Vladivostok deniz hattı gibi önemli projelerin gerçekleşme olasılığı, Rusya ve Hindistan'ın gelişen ticari ilişkilerini daha da güçlendirme ihtimalini artırmaktadır.

Tablo 1: Rusya'nın Hindistan'a Yıllık İhracat Miktarı

YIL	RUSYA'NIN HİNDİSTAN'A YILLIK İHRACAT MİKTARI (DOLAR)
2000	1.081.683.000
2001	1.120.423.000
2002	1.610.551.000
2003	2.735.372.000
2004	2.502.042.000
2005	2.314.004.000
2006	2.925.514.000
2007	3.033.605.000
2008	5.231.012.000
2009	5.937.000.000
2010	5.406.299.000
2011	4.665.703.000
2012	7.566.692.000
2013	6.982.660.000
2014	4.395.697.000
2015	4.549.940.000
2016	5.823.065.000
2017	7.125.588.000

2018	7.751.475.000
2019	7.308.334.000
2020	5.798.192.000
2021	9.128.108.000
2022*	29.640.000.000
2023** (Ocak- Kasım)	56.000.000.000

* tradeimex, 2023

** Haberrus, 2024

Kaynak: World Integrated Trade Solution, 2024.

Tablo 2: Hindistan'ın Rusya'ya Yıllık İhracat Miktarı

YIL	HİNDİSTAN'IN RUSYA'YA YILLIK İHRACAT MİKTARI (DOLAR)
2000	855.661.000
2001	839.594.000
2002	738.357.000
2003	696.329.000
2004	631.196.000
2005	705.685.000
2006	845.710.000
2007	924.103.000
2008	1.090.744.000
2009	964.356.000
2010	1.393.223.000

2011	1.893.901.000
2012	2.144.765.000
2013	2.418.963.000
2014	2.217.472.000
2015	1.611.893.000
2016	1.813.884.000
2017	2.138.971.000
2018	2.332.619.000
2019	2.871.228.000
2020	2.559.257.000
2021	3.334.264.000
2022*	2.930.000.000
2023** (Ocak- Kasım)	3.700.000.000

*statista, 2024

** Haberrus, 2024

Kaynak: World Integrated Trade Solution, 2024.

Rusya ve Hindistan'ın çok kutuplu bir dünya sistemini esas alan BRICS'te yer alması da önem arz etmektedir. Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in bir araya gelmesiyle 2009 yılında kuruluşunu tamamlayan örgüt, 2011 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de oluşuma katılması ile birlikte BRICS adını almıştır (BBC, 2023). 2024 yılı itibarı ile Suudi Arabistan, Mısır, Etiyopya, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran'ın katılımıyla üye sayısını 10'a çıkartan örgüt, Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre yeni üyelerle birlikte 29.5 trilyon dolarlık bir ekonomik büyüklüğe sahip olmuştur (Anadolu Ajansı, 2024). Daha adil ve eşit koşulların hâkim olduğu bir ticaret düzeni tesis etmeyi hedefleyen BRICS üyeleri, ABD merkezli

tek kutuplu dünya sisteminin sürdürülebilir olmadığını vurgulamışlardır. BRICS, Batı ülkelerinin ekonomik hegemonyasına karşı, çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulması yolunda Asya ülkelerinin ağırlıkta olduğu yeni bir alternatif birlik olarak kurulmuştur (Dilek vd., 2018:9).

BRICS üyesi ülkeler, dünya ekonomik sisteminde kökleşmiş kurumlara karşı alternatif kurumlar oluşturarak, yeni bir ekonomik güç merkezi olma gayesindedir. Dünya Bankası'na alternatif olarak 2014 yılında BRICS Kalkınma Bankası'nın kurulması, 2015'te IMF'ye alternatif olarak BRICS Şartlı Rezerv Düzenlemesi'nin kurulmasına karar verilmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Üye ülkelerin aktardıkları fon sayesinde, kısa vadeli ödemeler dengesi baskılarının önlenmesi, karşılıklı destek sağlanması, kredi vermeye imkân oluşturulması ve finansal istikrarı daha da güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Sağlam, 2018). Bununla birlikte BRICS ülkeleri, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarına alternatif yapılar oluşturma yönünde anlaşmaya varmışlardır (Doğruhaber, 2019). BRICS'in ana hedeflerinden birisi de kur krizlerinden ve yaptırımlardan korunmak maksadıyla uluslararası ticarete dolar yerine ülkelerin kendi yerel para birimlerinin kullanılmasıdır (Serbestiyet, 2024).

Rusya ve Hindistan'ın BRICS çatısı altında olmaları iki ülke açısından gelecekte ticari ilişkilerde daha büyük ivme kazanabilmeleri açısından da bir fırsattır. Şayet üye ülkeler planladıkları düzenlemeleri hayata geçirir, örgütün ABD eksenli ekonomik kuruluşlara alternatif olabilme kabiliyeti gelişirse ve ŞİÖ, AEB gibi uluslararası örgütlerle entegrasyon artarsa, Rus-Hint ticari ilişkilerinin de olumlu yönde etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır. BRICS'in işleyişinin güçlenmesi, Rusya ve Hindistan'ın arzu ettiği çok kutuplu dünya düzeninin küresel siyasette hâkim olmasına yardımcı olacaktır.

Sonuç

Uluslararası siyasette kurulmuş düzenin bir parçası olmak yerine bizzat oyun kurucu pozisyonunda yer almak isteyen Rusya, bu yöndeki kabiliyetini Vladimir Putin'in başkanlığı döneminde gözle görülür biçimde geliştirmiştir. SSCB'nin dağılmasının ardından Yevgeni Primakov tarafından temelleri atılan Çok Kutupluluk düşüncesi ve Alexandr Dugin tarafından revize edilen Avrasyacılık ideali, Putin'in başkanlığı döneminde somutlaşmaya başlamıştır. Rusya'nın hayalini kurduğu uluslararası sistemin oluşması için müttefikliğine özellikle ihtiyaç duyduğu ülkeler olmuştur. Bu ülkelerin başlıcalarından birisi ise şüphesiz ki Hindistan'dır. Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Doğu Bloğu'ndan olmayan en iyi müttefiki olarak tanımlanan Hindistan, Putin'in devlet başkanlığı görevine gelmesinin ardından ise Rusya'nın başlıca müttefiklerinden biri hâline gelmiştir. Rusya için Hindistan'ın vazgeçilmez müttefik olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle, Hindistan günümüzde dünyanın en büyük 5. büyük ekonomisine sahip bir devlet olarak, ticari iş birliği bakımından Rusya için son derece elverişli bir partner konumundadır. İki ülke, 2000 yılından itibaren karşılıklı ticaret hacmini artırmış, çeşitli sektörlerde ortak üretim faaliyetlerine başlamışlardır. Buna karşın, Hindistan'ın Rusya'ya ekonomik faydası özellikle son yıllarda daha somut biçimde görülmektedir. 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Batı ekseninde yer alan pek çok ülke tarafından ambargoya maruz kalan Moskova yönetiminin, içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan önemli ölçüde çıkabilmesi Hindistan'a yüksek hacimde ihracat yapması sayesinde mümkün olmuştur. Bir başka deyişle, Hindistan'ın büyük ekonomik hacmi, Rusya'nın savaş nedeniyle geçirdiği zor zamanları daha az hasarla atlatmasını sağlamıştır. Rusya için Hindistan'ın önemli bir müttefik olmasının ikinci sebebi, Asya'da bölgesel güç olması ve küresel siyasette sözü dinlenen bir devlet hâline gelmesidir. Ekonomideki hızlı büyümesinin sonucu olarak

siyasi açıdan da güçlenen Hindistan, Rusya için çok kutuplu ve Avrasyacılık eksenli bir dünya düzeninin şekillenmesi için muhakkak surette safına çekilmesi gereken bir aktördür. Hindistan'ın ABD ile yakın ilişkiler kurmasına karşın sadık müttefiklik ilişkisi içerisinde olmayışı, Rusya'nın Asya bölgesinde Hindistan'ı ABD'ye karşı bir güç olarak konumlandırması yönünde umutlandırmaktadır. Bu nedenle, Rusya askerî ve ekonomik iş birliği alanında Hindistan'a daha cazip fırsatlar sunmaya gayret etmekte, Yeni Delhi yönetimini kendi etki alanına çekmek istemektedir. Zira, Rusya'nın müttefikliğini birincil tercih olarak kabul edecek bir Hindistan, Asya'daki ABD varlığının sınırlandırılmasına da yardımcı olacaktır. Diğer yandan, Rusya Hindistan'ın siyasi gücünden yararlanarak bölge ve dünya siyasetinde hegemon bir güç olmaya başlayan Çin'i de dengelemek arzusundadır. Rusya ve Çin pek çok siyasi ve ekonomik konu başlığında mutabık olup müttefiklik ilişkisi içerisinde olsalar da, Çin'in bilhassa Asya'da artan gücü Rusya'yı endişelendirmektedir. Hindistan'ın da Çin'e yönelik benzer endişeleri taşıması, Rusya-Hindistan iş birliğini Çin'in dengelemesi için de zaruri kılmaktadır. Unutulmamalıdır ki, Rusya dünya siyasetinin Çok Kutupluluk ve Avrasyacılık ekseninde şekillenmesini kendisinin başat aktör olduğu bir senaryoda istemektedir. Dolayısıyla, Çin'in Asya'da başat bir güç hâline gelmesi Hindistan'ın olduğu kadar Rusya'nın da çıkarlarına aykırı bir durum teşkil etmektedir. Hindistan'ın Rusya için büyük öneme sahip olmasının üçüncü nedeni ise ülkenin jeopolitik konumudur. Hindistan, coğrafi konum olarak Hint Okyanusu'nun merkezinde yer alan ve bu sayede en önemli ticari kesişim noktalarından birinde bulunan bir devlettir. Bununla birlikte, Çin'e komşu olması ve Orta Asya'ya yakın olması da Hindistan'ın önemini Rusya nezdinde artırmaktadır. Zira, ikili ilişkilerin durumu Hindistan'ın konumunu Rusya açısından bir fırsata da bir dezavantaja da dönüştürebilecek niteliktedir. Rusya ile ilişkileri olumsuz seyredecek bir

Hindistan'ın yakınlaşacağı ilk ülke ABD olacaktır. Hindistan'ın kendisine yakınlaşmasını değerlendirecek olan ABD'nin ise Asya bölgesinde etki gücünü daha fazla yoğunlaştırması, Rusya'nın kıtadaki etki gücünü sınırlandırması ihtimali mevcuttur. Buna ek olarak, Hindistan'ı safına çekmeyi başaracak bir ABD, Hindistan'ın Pekin yönetimiyle olan sorunlarını da fırsat bilerek Çin'i de çevreleyip etkisini kırabilecek potansiyele sahiptir. Rusya, Çin'in çok fazla güçlenmesinden tedirgin olmakla birlikte, ABD tarafından çevrelenerek etkisi kırılmış bir Çin'i de istemeyecektir. Zira, Rusya'nın ABD'ye karşı yeni bir güç merkezi oluşturma planında yanında görmek isteyeceği bir başka önemli partner de Çin'dir. Diğer yandan, Rusya'nın nüfuzunun çok güçlü olması nedeniyle "Rusya'nın arka bahçesi" olarak tanımlanmayı hak eden Orta Asya bölgesinin, ABD yörüngesine girecek Hindistan'a yakın konumda bulunması Moskova yönetimi için bir başka tehdit olacaktır. Tüm bu faktörler göz önüne alındığında, Rusya'nın Hindistan'ı gözden çıkarma lüksünün olmadığı açıktır. Ayrıca, Hindistan yönetimleri de hiçbir zaman dengeli dış siyaset pozisyonunu terk edip ABD yörüngesine girme niyeti taşımamış olsalar dahi, uluslararası ilişkilerde en küçük olumsuz ihtimallerin bile göz ardı edilmemesi gerektiği bilinen bir husustur. Dolayısıyla, Rusya'nın Hindistan ile yakın iş birliğini sürdürmesi kendi çıkarına olacaktır.

Günümüzde Rusya-Hindistan ilişkilerinin geldiği noktaya bakıldığında, Putin'in Hindistan ile ilişkilerin önemini kavradığı ve ikili ilişkileri son derece başarılı bir seviyeye yükselttiği görülmektedir. Hindistan ile ilişkilerin boyutu SSCB döneminin ilerisine taşınmış ve ayrıcalıklı stratejik ortaklık seviyesine gelinmiştir. Böylece, Ukrayna savaşı nedeniyle siyasi ve ekonomik açıdan zarar gören Rusya, dünya siyasetinde hızla güçlenen Hindistan ile bağlarını güçlendirerek yaptırımlardan doğan zararlarını telafi etme olanağını bulmuş, ayrıca Asya'daki nüfuzunu korumaya devam etmiştir. Önümüzdeki yıllarda da Rusya-Hindistan ilişkilerinin olumlu istikamette seyretmesi

hâlinde, gerek iki ülke kazanım elde etmeye devam edecek, gerekse de bölgesel ve küresel siyasi denklem yeniden şekillenecektir. Zira, Rusya güçlü bir Hindistan ile sağlam bir müttefiklik ilişkisi kurduğu takdirde, Asya'da ABD yörüngesinde olmayan Çin'in de dâhil olduğu 3 büyük gücün mevcut olacağı, böylece Rusya'nın arzu ettiği çok kutuplu siyasi konjunktürün zemin bulacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- Abdullah, E. (2019). Küresel Sistemde Çok Kutupluluk ve Şangay İşbirliği Örgütü. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ağır, O. ve Ağır, Ö. (2017). Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 21 (1): 116.
- Akhiyadov, M. (2018). Kuzey-Güney Koridoru: Yeni Ekonomik Cephe, İNSAMER, 14 Kasım 2018, https://insamer.com/tr/kuzey-guney-koridoru-yeni-ekonomik-cephe_1792.html (erişim: 11.07.2024).
- Anadolu Ajansı, (2012). Rusya ile Hindistan arasında dev anlaşma. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ile-hindistan-arasinda-dev-anlasma/292428> (erişim: 06.07.2024).
- Anadolu Ajansı, (2017). Hindistan. <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/hindistan/902411> (erişim: 01.07.2024).
- Anadolu Ajansı, (2017). Rusya. <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/rusya/902427> (erişim: 01.07.2024).
- Anadolu Ajansı, (2020). Çin ile Hindistan arasındaki sorunun sebebi toprak değil siyasi ve ekonomik. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-ile-hindistan-arasindaki-sorunun-sebebi-toprak-degil-siyasi-ve-ekonomik/1880187> (erişim: 11.07.2024).
- Anadolu Ajansı, (2021). Putin'in Hindistan ziyaretinde savunma iş birliği ve Çin'e karşı ortaklık öne çıkıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/putinin-hindistan-ziyaretinde-savunma-is-birligi-ve-cine-karsi-ortaklik-one-cikiyor/2439240> (erişim: 09.07.2024).
- Anadolu Ajansı, (2024). Rusya: Hindistan petrol ihracatında ana pazarımız haline geldi. <https://www.aa.com.tr/tr/enerjiterminali/petrol/rusya-hindistan-petrol-ihracatinda-ana-pazarimiz-haline-geldi/42311> (erişim: 13.07.2024).
- ANKASAM, (2024). Belarus, ŞİÖ'ye tam üye oldu. <https://www.ankasam.org/belarus-sioye-tam-uye-oldu/> (erişim: 11.07.2024).
- Aras, F.Ç., Kandemir, E. (2023). An Evaluation of India's Central Asian Policy in the Context of Regional Interests. Bilig Dergisi, (105): 170.
- Aras, F.Ç., Kandemir, E. (2023). Hindistan'ın Savaş Doktrini: Riskleri ve Fırsatları Yeniden Değerlendirmek. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 12 (1): 17.
- artigerçek, (2024). Modi'nin Rusya ziyaretinde Putin'den 'imtiyazlı stratejik ortaklık' vurgusu, en yüksek devlet nişanı takdimi. <https://artigercek.com/dunya/modinin-rusya-ziyaretinde-putinden->

- imtiyazli-stratejik-ortaklik-vurgusu-en-yukse-310533h (erişim: 11.07.2024).
- Aydın, F. (2020). Çin, Gwadar Limanı ve Hindistan'ın Tehdit Algısı, TASAV, 2 Mart 2020, <https://www.tasav.org/index.php/cin-gwadar-limani-ve-hindistan-in-tehdit-algisi.html> (erişim: 11.07.2024).
- Ayhan, İ.Z. (2014). Çin - Hindistan Sınır Anlaşmazlığının Çözümünü Engelleyen Faktörler. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 2 (2): 83.
- Balcı, A. (2018). Keşmir'in Geleceği: Bağımsızlık mı, Himaye mi, İşgal mi?. İstanbul: Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi.
- Bassin, M. (2011). 'Klasik' ve 'Yeni' Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık. (çev. Ö. Tüfekçi), Bilge Strateji, 2 (4): 129-130.
- Bayram, D.Ç. (2019). Hindistan'ın Hint-Pasifik duruşu Amerikan vizyonundan çok farklı. Anadolu Ajansı, 6 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/hindistan-in-hint-pasifik-durusu-amerikan-vizyonundan-cok-farkli/1665664> (erişim: 03.07.2024).
- BBC, (2016). Beş soruda Şanghay İşbirliği Örgütü. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38051013> (erişim: 11.07.2024).
- BBC, (2022). BM Genel Kurulu Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini kınadı, Türkiye de karara destek verdi. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60596531> (erişim: 09.07.2024).
- Cumhuriyet, (2022). ABD Temsilciler Meclisi'nden Hindistan'a S-400'ler için yaptırım muafiyeti adımı. <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/abd-temsilciler-meclisinden-hindistana-s-400ler-icin-yaptirim-muafiyeti-adimi-1958503> (erişim: 09.07.2024).
- Çolakoğlu, S. (1999). Çin-Sovyet İttifakı Döneminde (1950-1963) Orta Asya. Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, (8): 21.
- Deutsche Welle, (2004). Hindistan ve Rusya'nın yakın ilişkileri. <https://www.dw.com/tr/hindistan-ve-rusyan%C4%B1n-yak%C4%B1n-ili%C5%9Fkileri/a-2525687> (erişim: 29.06.2024).
- Deutsche Welle, (2006). ABD ve Hindistan arasında nükleer anlaşma. <https://www.dw.com/tr/abd-ve-hindistan-aras%C4%B1nda-n%C3%BCkleer-anla%C5%9Fma/a-2522325> (erişim: 04.07.2024).
- Deutsche Welle, (2007). Rusya-Hindistan dostluk pekiştirdi. <https://www.dw.com/tr/rusya-hindistan-dostluk-pek%C5%9Ftirdi/a-2519855> (erişim: 04.07.2024).
- Diken, (2019). Rusya, Hindistan'da 20 nükleer santral daha inşa edecek: 15 memoranduma imza. <https://www.diken.com.tr/rusya->

- hindistanda-20-nukleer-santral-daha-insa-edecek-15-memoranduma-imza/ (erişim: 07.07.2024).
- Dilek, Ş., İstikbal, D., Yanartaş, M. (2018). Küresel Ekonomide Yeni bir Güç Odağı: "BRICS". SETA, (256): 9.
- docs.cntd.ru, (2024). Çok Uluslu Devletlerin Çıkarlarının Korunmasına İlişkin MOSKOVA BİLDİRGESİ. <https://docs.cntd.ru/document/901778513> (erişim: 02.07.2024).
- Doğruhaber, (2019). BRICS'ten "kredi derecelendirme" hamlesi. <https://dogruhaber.com.tr/haber/591967-bricsten-kredi-derecelendirme-hamlesi/> (erişim: 13.07.2024).
- Dugin, A. (2010). Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım. (çev. V. İmanov), 10. Basım, İstanbul: Küre Yayınları.
- Dugin, A. (2019). Çok kutuplu dünya ve Hindistan: Modi'nin yönü prensipte belli. (çev: E. İlhamoğlu) Aydınlik, <https://www.aydinlik.com.tr/cok-kutuplu-dunya-ve-hindistan-modi-nin-yonu-prensipte-belli-dunya-eylul-2019-1> (erişim: 30.06.2024).
- Durmuş, M. (2020). Orta Asya'daki Rusya-Çin Rekabeti. İNSAMER, 19 Ekim 2020, https://insamer.com/tr/orta-asyadaki-rusya-cin-rekabeti_3400.html (erişim: 29.06.2024).
- Dünya Bankası, (2023). GDP (current US\$). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (erişim: 28.06.2024).
- Dünya Bankası, (2023). Population, total - India. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=IN> (erişim: 25.06.2024).
- Dünya Bankası, (2023). Population, total - Russian Federation. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=RU> (erişim: 26.06.2024).
- Efegil, E. ve Musaoğlu N. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri. Akademik Bakış, 2 (4): 21.
- Enerji Atlası, (2023). Ülkelere Göre Dünya Doğal Gaz Rezervi. <https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> (erişim: 28.06.2024).
- Enerji Atlası, (2023). Ülkelere Göre Dünya Petrol Rezervi. <https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-petrol-rezervi.html> (erişim: 28.06.2024).
- Euro News, (2018). ABD tehdidine rağmen Rusya ile S-400 anlaşması imzalayan Hindistan: Dünya değişiyor. <https://tr.euronews.com/2018/10/05/abd-tehdidine-ragmen-rusya-ile-s-400-anlasmasi-imzalayan-hindistan-dunya-degisiyor> (erişim: 09.07.2024).

- Euro News, (2024). CNN: Hindistan sayesinde Rusya hazinesinin gelirleri 2023'te rekor kırdı. <https://tr.euronews.com/2024/02/19/cnn-hindistan-sayesinde-rusya-hazinesinin-gelirleri-2023te-rekor-kirdi> (erişim: 13.07.2024).
- Haberrus, (2010). Putin'den Hindistan'a Pakistan'la askeri ilişkimiz yok sözü. <https://haberrus.ru/politics/2010/03/13/putinden-hindistana-pakistanla-askeri-iliskimiz-yok-sozu.html> (erişim: 06.07.2024).
- Haberrus, (2024). Rusya ile Hindistan arasındaki ticaret bir yılda 2 kat arttı. <https://haberrus.ru/economics/2024/01/22/rusya-ile-hindistan-arasindaki-ticaret-bir-yilda-2-kat-artti.html> (erişim: 10.07.2024).
- Hamzaoğlu, H. (2020). Rus Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Primakov Doktrini ve Yakın Çevre Kavramı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8 (24): 282.
- Hindistan Moskova Büyükelçiliği, (2024). Overview of India-Russia Economic Cooperation. <https://www.indianembassy-moscow.gov.in/overview.php> (erişim: 13.07.2024).
- IAS Gateway, (2019). Sea Route From Chennai to Vladivostok. <https://iasgateway.com/sea-route-from-chennai-to-vladivostok/> (erişim: 08.07.2024).
- India Briefing, (2024). India's Trade Performance in FY 2023-24 and Strategy to Explore New Export Markets. <https://www.india-briefing.com/news/indias-trade-performance-fy-2023-24-exploring-new-export-markets-32612.html> (erişim: 30.06.2024).
- İhlas Haber Ajansı, (2021). Rusya ve Hindistan arasında 28 maddelik ticaret ve işbirliği anlaşması. <https://www.ih.com.tr/haber-rusya-ve-hindistan-arasinda-28-maddelik-ticaret-ve-isbirligi-anlasmasi-1003621> (erişim: 09.07.2024).
- İmanov, V. (2008). *Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı*. İstanbul: Küre Yayınları.
- İpek, N. (2019). Rus Dış Politikasının Yeniden Yapılanmasında Asya Faktörü. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İsmayılov, M. (2011). Türkiye ve Rusya Ekseninde Avrasyacılık. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İsmayılov, E. (2013). 21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 1 (1): 94.
- JOGMEC, (2016). JOGMEC Provides Liability Guarantee for SODECO's Odoptu Field Stage-2 Development. http://www.jogmec.go.jp/english/news/release/news_06_000019.html (erişim: 07.07.2024).

- Kainikara, S. (2019). Russia's Return To The World Stage: The Primakov Doctrine – Analysis. Eurasia Review, <https://www.eurasiareview.com/05112019-russias-return-to-the-world-stage-the-primakov-doctrine-analysis/> (erişim: 29.06.2024).
- Kalaycıoğlu, S. (2017). Modi Modası. TASAM, 3 Temmuz 2017, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/45105/modi_modasi (erişim: 06.07.2024).
- Kemaloğlu, İ. (2023). 3 SORUDA - Yeni dünya düzeninde Şanghay İşbirliği Örgütünün rolü. Anadolu Ajansı, 5 Nisan 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-yeni-dunya-duzeninde-sanghay-isbirligi-orgutunun-rolu/2863978> (erişim: 11.07.2024).
- KREMLIN, (2000). Rusya – Hindistan Ortak Bildirisi. <http://kremlin.ru/supplement/3401> (erişim: 02.07.2024).
- KREMLIN, (2002). Rusya Federasyonu Hükümeti ile Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti arasında terörizmle mücadelede işbirliğine ilişkin Mutabakat Muhtırası. <http://kremlin.ru/supplement/3550> (erişim: 03.07.2024).
- KREMLIN, (2002). Rusya Federasyonu ile Hindistan Cumhuriyeti arasında ekonomik, bilimsel ve teknik işbirliğinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin ortak deklarasyon. <http://kremlin.ru/supplement/3548> (erişim: 11.07.2024).
- KREMLIN, (2007). Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Hindistan Cumhuriyeti'ne resmi ziyaretinin ardından ortak açıklama. <http://kremlin.ru/supplement/3738> (erişim: 04.07.2024).
- KREMLIN, (2008). Rusya Federasyonu ile Hindistan Cumhuriyeti Arasında Ortak Deklarasyon. <http://kremlin.ru/supplement/379> (erişim: 04.07.2024).
- KREMLIN, (2009). Dmitry Medvedev held talks with Indian Prime Minister Manmohan Singh, who is in Russia on an official visit. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/6258> (erişim: 04.07.2024).
- KREMLIN, (2010). Ortak Açıklama: Rusya Federasyonu ile Hindistan Cumhuriyeti arasında On Yıllık Stratejik Ortaklık ve Kalkınma Beklentileri. <http://kremlin.ru/supplement/825> (erişim: 02.07.2024).
- KREMLIN, (2011). Değişen dünyanın zorlukları karşısında Rusya-Hindistan stratejik ortaklığını daha da güçlendirmek için ortak bildiri. <http://kremlin.ru/supplement/1118> (erişim: 04.07.2024).
- KREMLIN, (2012). Rusya Federasyonu Başkanı'nın Hindistan Cumhuriyeti'ne yaptığı resmi ziyaretin ardından ortak açıklama. Putin "Karşılıklı Refah ve Daha İyi Bir Dünya Düzeni İçin Ortaklık". <http://kremlin.ru/supplement/1369> (erişim: 03.07.2024).

- KREMLIN, (2012). Rusya ve Hindistan: 21. Yüzyılda Stratejik Ortaklığın Yeni Ufukları. <http://kremlin.ru/catalog/countries/IN/events/17180> (erişim: 06.07.2024).
- KREMLIN, (2014). Druzhba-Dosti Ortak Açıklaması: Önemümüzdeki On Yılda Hindistan-Rusya Ortaklığını Güçlendirme Planı. <http://kremlin.ru/supplement/4790> (erişim: 06.07.2024).
- KREMLIN, (2014). Hint Haber Ajansı PTI ile Röportaj. <http://kremlin.ru/catalog/countries/IN/events/47209> (erişim: 03.07.2024).
- KREMLIN, (2024). 17 Aralık 1997 tarih ve 1300 sayılı Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Kararı. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/11782> (erişim: 30.06.2024).
- Krisna, M.S. (2019). The Vladivostok-Chennai Maritime Corridor: The Implications for China, Institute for Security & Development Policy, 22 Kasım 2019, <https://isdps.se/vladivostok-chennai-maritime-corridor/> (erişim: 10.07.2024).
- Kurt, S. (2018). Neo-Avrasyacı Perspektiften Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Algısı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14 (28): 93-98.
- Lalwani, S., O'donnell, F., Sagerstrom, T., Vasudeva, A. (2021). The Influence of Arms: Explaining the Durability of India-Russia Alignment. *Stimson Center*, 15 Ocak 2021, <https://www.stimson.org/2021/the-influence-ofarms-explaining-the-durability-of-india-russia-alignment/> (erişim: 28.08.2024).
- Mangır, D.ř. (2020). Coğrafi ve Jeopolitik Eksende Neo-Avrasyacılık. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43): 201-202.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton Publishing.
- Mermer, C.T. (2020). Çin-Hindistan Sınır Sorunu. *TASAM Stratejik Rapor No: 76: 8*.
- mid.ru, (2022). Rusya Federasyonu Dışışleri Bakanı S.V. Lavrov'un Bağlantısızlar Hareketi'ne adanmış bir belgesel film için Zvezda TV kanalına verdiği röportaj, Moskova, 28 Ağustos 2022. https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1827555/ (erişim: 11.07.2024).
- Mohanty, A. (2015). Primakov and India. *Russia Beyond*, 29 Haziran 2015, https://www.rbth.com/arts/2015/06/29/primakov_and_india_43921 (erişim: 02.07.2024).
- Outlook India, (2007). Yeltsin was for pragmatic ties with India. <https://www.outlookindia.com/newswire/story/yeltsin-was-for-pragmatic-ties-with-india/467629> (erişim: 02.07.2024).
- Özder, A. (2013). Avrasya Kavramı ve Önemi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2 (2): 66.

- Özer, V. (2019). ABD Neden Karşı ?. Milliyet, 15 Haziran 2019, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/verda-ozet/abd-neden-karsi-2889685> (erişim: 06.07.2024).
- Pant, H. (2017). India-Russia in Testy Waters?. ORF, 14 Mart 2017, <https://www.orfonline.org/research/india-russia-testy-waters/> (erişim: 11.07.2024).
- Ria.ru, (2020). Rusya ve Hindistan arasındaki devletlerarası ilişkiler. <https://ria.ru/20190628/1555965089.html> (erişim: 10.07.2024).
- Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, (2011). Asya İşbirliği Diyalogu. https://www.mid.ru/atr/-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/188698 (erişim: 03.07.2024).
- Sağlam, M. (2018). BRICS: 'T' yoksa Türkiye niye katıldı?. Gazete Duvar, 1 Ağustos 2018, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/08/01/brics-t-yoksa-turkiye-niye-katildi> (erişim: 11.07.2024).
- Serbest, B. (2017). Tarihsel Süreçte Rus Avrasyacılığı: Klasik Avrasyacılıktan Neo-Avrasyacılığa. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (3): 287-302.
- Serbestiyet, (2024). Türkiye'nin üyeliğin eşliğinde olduğu BRICS nedir?. <https://serbestiyet.com/dis-haber/turkiyenin-uyeligin-esiginde-oldugu-brics-nedir-170581/> (erişim: 13.07.2024).
- Sputnik, (2016). Putin-Modi zirvesi: Rusya, Hindistan'a S-400 füze savunma sistemleri sevk edecek. <https://tr.sputniknews.com/rusya/201610151025310531-rusya-putin-hindistan-modi-s-400-isbirligi/> (erişim: 09.07.2024).
- statista, (2024). Import value of goods in Russia in 2022, by major country of origin. <https://www.statista.com/statistics/1002049/russia-leading-import-partners/#:~:text=Russia's%20five%20main%20import%20partners,approximately%2015.5%20billion%20U.S.%20dollars> (erişim: 11.07.2024).
- Sycheva, V. ve Zhiknar, S. (1996). Hindistan'da Rusya ile Yakınlaşmanın Rakibi Yok. Kommersant Gazetesi, 2 Nisan 1996, <https://www.kommersant.ru/doc/130009> (erişim: 02.07.2024).
- Synergy: The Journal of Contemporary Asian Studies, (2020). Interpreting the 1971 Indo-Soviet Cooperation Treaty as a Turning Point in South Asian Strategic History. <https://utsynergyjournal.org/2020/05/27/interpreting-the-1971-indo-soviet-cooperation-treaty-as-a-turning-point-in-south-asian-strategic-history/> (erişim: 30.06.2024).

- TADVİSER, (2024). Rusya ile Hindistan Arasındaki Ticaret. https://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%A2%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D1%8F_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_%D0%B8_%D0%98%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B8 (erişim: 12.07.2024).
- Tapply, S. (1998). Rusya: Başbakanın Hindistan Ziyareti Eski Bağları Yeniliyor. Radio Free Europe/Radio Liberty, 9 Aralık 1998, https://www.rferl-org.translate.google/a/1090240.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc (erişim: 02.07.2024).
- TASS, (2017). Rus-Hint askeri tatbikatı "İndra". Dosya. <https://tass.ru/info/3554989> (erişim: 03.07.2024).
- TASS, (2024). Russia, India raising military-technical cooperation to new level-source. <https://tass.com/economy/1738319> (erişim: 11.07.2024).
- The Times of India, (2024). Russia offers cooperation in building small tropical NPPs to India coinciding with PM Modi's visit. <https://timesofindia.indiatimes.com/india/russia-offers-cooperation-in-building-small-tropical-npps-to-india-coinciding-with-pm-modis-visit/articleshow/111613169.cms> (erişim: 13.07.2024).
- Tradeimex, (2023). What are Russia's top 10 exports?. <https://www.tradeimex.in/blogs/russia-top-10-exports> (erişim: 10.07.2024).
- Trading Economics, (2024). GDP | World. <https://tradingeconomics.com/country-list/gdp?continent=world> (erişim: 28.06.2024).
- Türk, Ö.F. (2013). Moğolistan'ın Jeopolitiği, Ekonomisi ve Dış Politika Stratejisi. Bilge Strateji, 5 (9): 106.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2024). Asya İşbirliği Diyalogu (AİD). <https://www.mfa.gov.tr/aid.tr.mfa> (erişim: 03.07.2024).
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, (2023). Rusya Ülke Profili. <https://ticaret.gov.tr/data/5ef4643b13b8767a5802184f/Rusya%20%C3%9C%9C%9C%20Profili-2023.pdf>, s. 4., (erişim: 28.06.2024).
- TÜRK KRUS, (2015). Hindistan, Rusya'dan 197 helikopter alacak, "üçlü ittifak" yorumları güçlendi. <https://www.turkrus.com/70543-hindistan-rusyadan-197-helikopter-alacak-uclu-ittifak-yorumlari-guclendi-xh.aspx> (erişim: 06.07.2024).
- Tüysüzöğlü, G. (2013). Çok Kutupluluk Tartışmaları ve Karadeniz Havzası'nın Bölgesel Görünümü. Akademik İncelemeler Dergisi, 8 (3): 249.

- Vedomosti, (2024). Rusya, Hindistan'ın ikinci büyük koklaşabilir taş kömürü tedarikçisi oldu. <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2024/06/21/1045253-rossiya-stala-vtorim-po-obemam-postavschikom-koksuyuschegosya-uglya-v-indiyu> (erişim: 13.07.2024).
- Wezeman, P. D., Kuimova, A., & Wezeman, S. T. (2022). Trends in International Arms Transfers. SIPRI: 12.
- World Integrated Trade Solution, (2021). India Exports to Russian Federation in US\$ Thousand 2000-2021. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/IND/StartYear/2000/EndYear/2021/TradeFlow/Export/Partner/RUS/Indicator/XPRT-TRD-VL> (erişim: 09.07.2024).
- World Integrated Trade Solution, (2021). Russian Federation Exports to India in US\$ Thousand 2000-2021. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/2000/EndYear/2021/TradeFlow/Export/Partner/IND/Indicator/XPRT-TRD-VL> (erişim: 09.07.2024).
- Yedidağ, Y. (2019). Rus Dış Politikasında Yeni Avrasyacılık Yaklaşımı ve Hazar'ın Statü Sorunu. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yegorov, O. (2019). 4 signs India was USSR's best friend in Asia. Russia Beyond, 17 Ekim 2019, <https://www.rbth.com/history/331147-india-ussr-friendship> (erişim: 01.07.2024).
- Yeni Şafak, (2008). Nükleer deniz altı kiralayacak. <https://www.yenisafak.com/dunya/nukleer-deniz-alti-kiralayacak-154446> (erişim: 04.07.2024).

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 2 • Ağustos/August 2024

ISSN: 1309-601X

LİBERAL EKONOMİ BAKIŞIYLA TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

*Organization of Turkic States from
A Liberal Economic Perspective*

Dilay NAKIŞ

Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
dilaynakis.16@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4187-1569

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 18.07.2024
Kabul Tarihi: 16.08.2024
DOI: 10.59281/turkiz.1518568

Kaynak göstermek için:
Nakiş, D., (2024). Liberal Ekonomi Bakışıyla Türk Devletleri Teşkilatı.
Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(2): 211-253.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

LİBERAL EKONOMİ BAKIŞIYLA TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

Organization of Turkic States from A Liberal Economic Perspective

Dilay NAKIŞ

Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
dilaynakis.16@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4187-1569

Özet

Liberalizm genel anlamda bireyin özgürlüğünü esas alan, kurumsal güçlerin gücünü sınırlayan, hukukun üstünlüğünü kabul eden, özel girişimleri destekleyen ve serbest piyasa ekonomisini savunan bir devlet anlayışı ve toplumsal düzen hedeflemektedir. Liberalizm, doğal düzene uygun ve doğal hakları olan kendiliğinden işleyen ekonomik serbest girişimin bulunmasıyla sosyal, siyasal ve ekonomik bir sistem kurmaktadır. Liberalizmi siyasal, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla farklı bakış açılarıyla incelemek mümkündür. Bu çalışma liberalizmin ekonomik yönünü ele alarak Türk dünyasının birlikteliği üzerine kurulmuş olan Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan devletleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için liberalizmi eleştirel bir bakış açısıyla inceleyerek Türk Devletleri Teşkilatı'nın liberal ekonomik politliğini açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Liberal Ekonomi Politigi, Türk Devletleri Teşkilatı, Liberal Ekonomi, Türk Devletlerinin Ekonomik İlişkileri, Türk Devletleri Teşkilatının Kurumsal Yapısı.

Abstract

Liberalism, in general, is a state understanding and societal order that prioritizes individual freedom, limits the power of certain institutional forces, upholds the rule of law, supports private enterprises, and advocates for a free market economy. It establishes a social, political, and economic system that aligns with natural order and natural rights, with self-regulating economic free enterprise. It is possible to examine liberalism from different perspectives: political, social, and economic. This study aims to examine the Organization of Turkic States, which is based on the unity of the Turkic world, by focusing on the economic aspect of liberalism. To achieve this aim, it critically examines liberalism and attempts to explain the liberal economic policy of the Organization of Turkic States.

Keywords: *Liberal Economic Policy, Organization of Turkic States, Liberal Economy, Economic Relations of Turkic States, Institutional Structure of the Organization of Turkic States.*

Giriş

Ekonomik sistem, ekonomik kurum ve yapılarla uygulanan politikalar için önemli bir araç ve yöntem oluşturmaktadır. Bu sistemlerden biri liberal ekonomi politikalarıdır. Dünyada devlet çıkarlarını düşünerek koruyucu ekonomik sistem olan merkantilizm, yerini piyasa hâkimiyetini esas alan liberalizme bırakmıştır. Tarihî süreçte I. Dünya Savaşı sonucunda yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle devletçi yaklaşımlar gündeme gelmiştir ve uzun bir süre boyunca devletçi ekonomi sistemi, J.M. Keynes'in görüşleriyle birlikte güçlenmiştir; ancak 1970 yılında yaşanan dünya ekonomik kriziyle bu görüş ve sistem sarsılmıştır. Bu durum beraberinde devletin sınırlandırılması görüşünü yeniden canlandırmış ve neo-liberal ekonomik sistem ortaya çıkmıştır (Öztürk ve Taştan, 2021: 838). Liberal düşünce, aslında Sanayi Devrimi ile önem kazanmaya başlayarak devletin ekonomi

üzerindeki kontrol fikrinin sorgulanmasını öne çıkarmıştır ve hızla gelişerek günümüzde uluslararası ticaretin temelini oluşturmuştur. Günümüzde egemen olan bu düşüncenin ortaya çıkışı hakkında genel bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

Liberalizm, Fransızca'da serbest ve boş anlamına gelen libre kelimesinden türemiş olup İngilizcede özgürlük ve serbestlik anlamında olan liberty kelimesinden gelmektedir (Aktan, 1994: 13). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise liberal kelimesi olarak yer almakla birlikte hürriyet ve serbestlikle ilgili, serbest ekonomiden yana olan ve hoşgörülü anlamlarında kullanılmaktadır (TDK, 2023). Liberalizmin birçok tanımı bulunmaktadır. En genel ifadeyle liberalizm; devletin ekonomiye müdahalesinin en az olduğu bireylerin sivil, siyasi ve ekonomik hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını savunan bir sistem olarak belirtilmektedir (Aktan, 1994: 1). Ekonomik açıdan ele alındığında liberalizmi, serbest piyasa ekonomisinin olduğu, özel sermayenin desteklendiği, devletin ekonomiye müdahalesinin az olduğu ve uluslararası teşkilatların güvencesiyle uluslararası ticaret ağının sağlandığı bir ekonomik sistem olarak tanımlamak mümkündür.

Liberalizm, siyasi bir teori olarak John Locke'nin öncülüğünde 17. yüzyılda ortaya çıkmış ve asıl temsilcisi Adam Smith ile 18. yüzyılda gelişmiştir. 18 ve 19. yüzyılda gelişimini tamamlayarak 19. yüzyıldan itibaren iktisadi alanda olmaya başlamıştır. Bu yüzyılda, laissez faire laissez passer ifadesinin öne çıkmasıyla birlikte fikir özgürlüğü, özel mülkiyet anlayışı ve serbest ticareti savunanların kullanmaya başladığı bir kavram olmuştur (Tayyar ve Çetin, 2013: 108). Liberal iktisadi öğretisi olarak liberalizm, Fransa ve İngiltere'de 18. yüzyılın sonunda merkantilizme tepki olarak doğmuş ve kapitalizmin sözcülüğünü yaparak ortaya çıkmıştır (Kazgan, 2014: 51). Erdut, liberalizmin iktisadi alandaki politikalarını şu şekilde tanımlamaktadır:

Liberal ekonomi politikaları ile ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak

fiyatların tek yol gösterici olmasını salık verilmektedir. Ürün ya da hizmetler için istem ve sunuma göre oluşacak fiyatlar tüm ekonomik işlemlerde geçerli olmalıdır. Bu anlamda, fiyatlar tüketim, yatırım, bölüşüm ve yeniden üretim kararlarını belirleyecek, üretici ve tüketiciler davranışlarını fiyatlara göre düzenleyecek ve en yararlı ya da en yüksek gelirli buldukları girişimleri serbestçe yapacaklardır. Denge fiyatlarından sapmalar uzun dönemde piyasa tarafından düzeltilecektir (Erdut, 2004: 11).

Bu tanımlamadan hareketle laissez faire olarak ifade edilen ekonomide sınırlı devlet ve serbest piyasa sisteminin hâkim olması, liberal ekonomi politliğini açıklamaktadır. Devletin ekonomik alana müdahalesinin sınırlı olması gerektiğini belirten bu söylem, serbest piyasa sisteminde devlete sermaye ağını güçlendirme ve uluslararası ticaretin güvenliğini sağlama konusunda görev yüklemektedir.

Liberalizmin birtakım temel ilkeleri bulunmaktadır: bireysellik, ussalık (rasyonellik ve akılcılık), özgürlük, doğal düzen, piyasa ekonomisi ve sınırlı sorumlu devlet bu ilkelerin arasında yer almaktadır. Bireysellik, bireyi devlet de dâhil olmak üzere her şeyin üzerinde tutan bir ilkedir. İktisadi anlamda bireycilik, bireylerin her şeyi yapabildikleri doğal düzende iktisadi özgürlük, sosyal rekabet ve özel mülkiyet sistemine dayanmaktadır. Bireysel servet kazanımının toplumsal refahtan daha önemli olduğunu savunmakla birlikte bireylerin müdahaleye uğramadan her türlü girişimde bulunmalarını desteklemektedir. Bunun için ise bireylerin eylemlerini, toplumun iktisadi örgütlenmesinde yeterli görmektedir. Bir başka ilke olarak ussalık da bireysellik ilkesiyle bütünleşmektedir. Bireyin amaçlarına ulaşmasında kullanacağı en iyi yolu bireyin yine kendisinde olduğunu düşünmektedir. Her bireysel seçim rasyoneldir anlayışını savunmaktadır. Özgürlük de bireyin hür olması gerektiğini belirtmektedir. İktisadi alanda özgürlük ilkesi ise satıcı ve alıcı arasındaki özgürlüğü oluşturmaktadır. Ekonomik faaliyetler herkese açık olmalı, iş hayatı

sınırlandırılmamalı, ücret tayini serbest olmalı ve ticaret özgürce yapılmalıdır. Diğer bir ilke doğal düzendir. Laissez faire laissez passer yani Bırakın yapsınlar, bırakınız geçsinler düşüncesini kaynak almaktadır. Bırakınız yapsınlar ifadesi, devletin herhangi bir malın üretimini yasaklamamasını belirtirken; Bırakınız geçsinler ifadesi, devletin mal ve sermaye ağını ülkeler arasında gümrük gibi işlemlerle sınırlamaması gerektiğini açıklamaktadır. Piyasa ekonomisi ilkesi piyasada mal ve hizmet ücretlerinin belirlenmesinden meydana gelmektedir. Son ilke olarak sınırlı sorumlu devlet de ise ekonomiye devlet müdahalesi en az düzeyde olmalıdır. Bu ilkeye göre devlet sadece adalet, eğitim, sağlık, alt yapı hizmetleri, iç ve dış güvenlikte sorumludur. Böylece devlet, ekonomide gerekli görülmemektedir. Nitekim bireyler, özgürce mal üretilip hizmet sağlayabiliyorsa orada sınırlı sorumlu devlet bulunmaktadır (Çetin, 2001: 221-226). Bu ilkeler liberal ekonomik politığın piyasa ekonomisini oluşturmaktadır. Ekonomik özgürlüğün olması piyasa ekonomisini ortaya çıkarmaktadır.

Piyasa ekonomisinin dayandığı özgürlük ortamı beraberinde rekabeti getirmektedir. Bu rekabet işçinin dilediği işte çalışması, tüketicinin dilediği yerden alışveriş yapması demektir. Kimsenin birbirinden korkmadığı ve zorunlu hissetmediği durum olmamaktadır. Böylece piyasa mekanizması her bireyi, özgür kılmakla birlikte birçok imkân sunmaktadır. Piyasa ekonomisinde herkes herkese hizmet etmektedir. Bu bağlamda liberal ekonomi politığında böyle bir piyasa ekonomisi sistemi içinde devletin görevi piyasaya müdahale etmek değil, bu piyasada güvenliği sağlamak olmalıdır (Çetin, 2001: 227-228). Piyasa ekonomisi, liberalizmin türlerinin iktisadi boyutu ile liberal devlet anlayışının ekonomik sistemini oluşturmaktadır.

Tarihsel gelişim ve dönüşüm sürecinde liberalizmin üç türü bulunmaktadır: klasik liberalizm, sosyal liberalizm ve neo-liberalizmdir. Serbest piyasa ekonomisinin, devlet egemenliğinin, eşitliğin ve özgürlüğün tartışıldığı liberalizmin türlerini yaşam alanından ziyade iktisadi alanda değerlendirmek yerinde olacaktır.

Klasik liberalizm, devletin görevlerinin sınırlı olması gerektiğini savunarak sınırlı devlet anlayışıyla serbest piyasa ekonomisini desteklemektedir. İktisadi yönüyle serbest piyasa ekonomisi, sözleşme özgürlüğünü savunurken üretimi sınırlayan engellere ve devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkmaktadır. Böylece ekonomik özgürlüğü esas almaktadır. Bu ekonomik özgürlük, serbestçe iktisadi faaliyetlerden ve ekonomik girişimcilikten oluşmaktadır. Ayrıca fiyat mekanizması önemsenmektedir. Üretim, tüketimi ve gelir dağılımında piyasalardaki dengeyi sağladığı düşünülmektedir (Tayyar ve Çetin, 2013: 110-118). Klasik iktisadi düşünceye göre devlet ise girişimciliği özendirmeli, özel mülkiyet hakkını vermeli ve sistemin koruyucusu olmalıdır. Bununla birlikte piyasada üretilebilecek malları üretmemeli; ancak piyasada üretilemeyen malların arzını üstlenmelidir.

Sosyal liberalizm, klasik liberalizme göre devlet müdahalesine tamamen karşı değildir. Bazı özgürlüklerin verilmesinde ve serbest piyasanın ortaya çıkarmış olduğu birtakım sorunların çözülmesinde ancak devletin dâhil olması gerektiğini düşünmektedir (Tayyar ve Çetin, 2013: 110-118). Bu anlamda devlete bazı görevler yüklemekle birlikte devletin ekonomiye müdahale etmesini gerekli görmektedir. İktisadi boyutu ise devletin piyasaya müdahale etmesi ve piyasada işleyişin düzenlenmesi açısından devlete aktif bir rol vermektedir. Böylece tam istihdamın sağlanmasında ve gelir eşitsizliğinin ortadan kalmasında devletin müdahalesini önemli bulmaktadır.

Neo-liberalizm ise liberalizmin son türüdür ve klasik liberalizmin devamı niteliğindedir. Bu bağlamda klasik liberalizmin temel ilkelerini kabul etmiş, ancak bazı yönlerden de ayrılmıştır. Neo-liberalizm iktisadi düşüncede bireyi, özgürlüğü, özel mülkiyeti, piyasa ekonomisini ve serbest ticareti, sınırlı devlet anlayışını savunmaktadır. Ekonomik özgürlüğe ve piyasa ekonomisine büyük önem verilmektedir; ancak kolektif sistemler reddedilmektedir. Devletin ekonomide etkinliği az olmalı ve bu durumda kamu alanları küçültülmeli görüşü benimsenmektedir. Neo-liberalizme

göre devlet, sadece güvenlik ve adalet gibi görevlerini gerçekleştirmeli ve ayrıca rekabeti, girişimciliği desteklemeli, piyasa ekonomisinde liderlik vasfı üstlenerek bu ekonomik sistemi canlandırılmalı, herhangi bir olumsuz durumda müdahale etmelidir. Devletin ekonomik sistemde bu şekilde yeri olmalıdır; ancak devletin etkin alanları ve gücü, yasalarla sınırlandırılmalıdır. Nitekim neo-liberalizm; devletin gücünü sınırlamayı, özel sektörün kamuya göre daha etkin olması gerektiğini, kamu girişimciliği yerine özelleştirmenin önünün açılması gerektiğini belirtmektedir (Tayyar ve Çetin, 2013: 110-118). Görülmektedir ki genel olarak liberalizmin türlerinde, iktisadi boyut ele alındığında piyasa ekonomisinin serbest olması gerektiği belirtilmektedir; ancak az da olsa devletin herhangi bir sorun karşısında destekleyici, korumacı ve çözüm üretici bir görev üstlenme düşüncesi de görülmektedir.

Liberalizmin ilkeleri ve türleri bağlamında liberal ekonomi politikaları, ekonomiye ilişkin karar aşamasında piyasanın kendi işleyişi doğrultusunda yol almaktadır. Günümüzde liberal ekonomik politikalar, küreselleşmeyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda liberal ekonomi politikalarının unsurları, küreselleşmeyi esas alarak ifade edilmektedir. Ulusal ekonominin dışa açılması ve uyum sağlama, işletmenin yeniden yapılandırılması, iş gücü piyasasında uyum sağlama, iş ilişkisinin dönüşümü bu unsurları oluşturmaktadır (Erdut, 2004: 12). Liberal ekonomi politikalarının günümüzde küreselleşmeyle bütünleşmesi sonucunda, uluslararası ekonomik ilişkiler ağı, güç alanları, küresel finans etkileşimleri, teknolojik transfer, çok uluslu veya uluslararası şirketlerin gelişimi, uluslararası ticaretin boyutları ve uluslararası ilişkilerin değişim ve dönüşümü ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, liberal ekonomi politiği bakış açısıyla yedi Türk devletinin bir araya geldiği Türk Devletleri Teşkilatı'nı ve Türkiye örneğinden hareketle ekonomik ilişkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Yapılan literatür taraması ve istatistiksel verilerin toplaması sonucunda Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurumsal yapısı, resmî belgeleri ve açıklamaları, teşkilata üye olan Türk

devletlerinin üye ülkelerden biri olan Türkiye ile ekonomik ilişkileri ve uluslararası teşkilatın ekonomik iş birliğine katkısı incelenerek liberal ekonomi politiği açısından önemi değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Türk Devletleri Teşkilatı

Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi adıyla 2009 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye olmak üzere dört Türk devletinin öncülüğünde Nahçıvan Antlaşmasıyla kurulmuştur. Yedi sayfadan ve 23 maddeden oluşan bu antlaşmada Konseyin görevleri, amaçları ve yapısı belirtilmekte, iç ve dış iş birliği esas alınmaktadır. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, bir diğer adıyla Türk Keneşi, 2021 yılında Türk Devletleri Teşkilatı adını almıştır. Bu bağlamda tarihî temelleri ele alarak açıklamak yerinde olacaktır (TDT Tarihçe, 2024).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan eden Türk devletleri için yeni bir dönem başlamıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Türk devletleri ile ilişkilerinde engel ortadan kalkmış ve bu yeni dönemde bağlar kurulmaya başlanmıştır. Türk devletleri arasındaki ilk ortak buluşma, iş birliğine dayalı olarak 1992 yılında Ankara'da gerçekleşen Türkçe Konuşan Devlet Başkanları Zirvesi ile gerçekleşmiştir.

1992 yılında Ankara'da başlayan ilk görüşmeler sonucunda Türkçe Konuşan Devlet Başkanları Zirvesi, her yıl toplanma kararı almıştır. 1994 yılında İstanbul, 1995 yılında Bışkek, 1996 yılında Taşkent, 1998 yılında Astana, 2000 yılında Bakü ve 2001 yılında İstanbul merkez olmak üzere zirveler gerçekleşmiştir. Bu zirveler, teşkilatın yapısını oluşturma amacıyla toplanarak eğitim, enerji, ekonomi, enformasyon ve kültür alanlarında iş birliği kurmayı hedeflemiştir; ancak 2001 yılında zirveler kesintiye uğramış ve beş yıl boyunca herhangi bir zirve toplanmamıştır. 2001-2006 yılları arasında gerçekleşmeyen zirveler, 2006 yılında Antalya'da bir araya gelmiştir. Antalya Zirvesinde dört üye ülke, 8. kez toplanmış

ve uluslararası güvenlik, enerji ve ulaşımda iş birliği vurgulanmıştır; ancak tekrar bir ara verme durumu söz konusu olmuş, üç yıl zirve toplantısı olmamıştır.

2006-2009 yıllarında üç yıl aradan sonra Nahçıvan'da 3 Ekim 2009 tarihinde gerçekleştirilen 9. Zirve'de Nahçıvan Antlaşması imzalanmıştır. Bu zirvede, Türk devletlerinin bir araya gelmesiyle oluşan teşkilat, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi adını almış ve uluslararası bir teşkilata dönüşmesi için somut adımlar atılmıştır. Bu somut adım, Almatı Zirve Bildirgesinde, tam teşekküllü bir uluslararası kuruluş olarak kurulmuştur ifadesiyle kesinlik kazanmıştır. Nitekim Nahçıvan Antlaşması, Türk devletlerinin oluşturduğu teşkilatın kurucu belgesi olarak önem arz etmiştir (TDT Organizasyon Tarihçesi, 2024).

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin bir diğer zirvesi, 2010 yılında İstanbul'da gerçekleşerek teşkilatın yapısı ve gelişimi konusunda ciddi çalışmalar yapmıştır. Teşkilatın organları meydana getirilmiş ve komitelerle çalışma grupları oluşturulmuştur. Ayrıca bu yıl itibarıyla düzenli olarak zirve toplantıları yapılmaya başlamıştır.

2011 yılındaki Almatı Zirvesi, bir başka önemli zirve olmuştur. 11. kez bir araya gelen Türk devletleri, bu toplantıyı, Türk Konseyi 1. Zirve olarak belirtmiştir. Bu zirvede tarih, kültür, dil ve kimlik ortaklığı (madde 2); demokrasi ve ekonomi birlikteliği (madde 19) vurgulanmış ve Türk İş Konseyi kurulmuştur (madde 11). Her zirvede ortak konular konuşulmaya ve birtakım kararlar alınmaya başlanmıştır. Böylece 2011 yılı itibarıyla teşkilat, resmî bir tema ile toplanma kararı almıştır. Türk Konseyi, 2012 yılında Bişkek'te toplanarak 2. Zirveyi gerçekleştirmiştir. Bu zirvede kurumsallaşma adına çalışmalar sürdürülerek Türk Akademisi ile Türk Kültür ve Mirası Vakfı (madde1/b,c) kurulması kararı alınmıştır (Aydilek, 2022: 720-721). 2011 yılı itibarıyla bir tema adı altında toplanma kararı alan Türk Keneşi, 2011- 2023 yılları arasında her yıl belli bir tema etrafında bir araya gelmiştir.

2011 yılında Almatı'da 1. Zirve "Ekonomi ve Ticari İşbirliği", 2012 yılında Bişkek'te 2. Zirve "Eğitim, Bilim ve Kültürel İşbirliği", 2013 yılında Azerbaycan Gebele'de "Ulaştırma", 2014 yılında Bodrum'da 4. Zirve "Turizm Alanında İşbirliği", 2015 yılında Kazakistan Almatı'da 5. Zirve "Medya ve Enformasyon İşbirliği", 2018 yılında Kırgızistan Çolpon Ata'da 6. Zirve "Gençlik ve Ulusal Sporlar", 2019 yılında Bakü'de 7. Zirve "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ'lerin) Desteklenmesi" temalarıyla gerçekleşmiştir. 2019 yılındaki zirvede Özbekistan tam üye, Macaristan gözlemci üye olarak teşkilata dâhil olmuştur (TDT Organizasyon Tarihçesi, 2024).

Dünyayı saran Covid-19 salgını nedeniyle, 2020 yılında gerçekleştirilecek olan 8. Zirve yüz yüze yapılmamıştır. Bunun yerine, 2020'de düzenlenen 1. Olağanüstü Kovid Zirvesi çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında ise İstanbul'da "Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler" temasıyla 8. Zirve toplanmıştır. Bu zirve, aynı zamanda teşkilatın adının Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu yeni adıyla teşkilat, faaliyetlerine devam etmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı, 9. Zirvesi 2022 yılında Özbekistan Semerkant'ta "Türk Medeniyeti için Yeni Dönem: Ortak Kalkınma ve Refaha Doğru" temasıyla gerçekleşmiştir. Bu zirvede, Türk Dünyası 2040 Vizyonu vurgusu yapılarak planlamalar söz konusu olmuştur. 2022-2026 yılları stratejilerinin (madde 3) karara bağlanması yönüyle de bu zirve oldukça önem taşımaktadır. 2. Olağanüstü Zirve ise Mart 2023'te Ankara'da düzenlenmiştir (TDT Organizasyon Tarihçesi, 2024). Görülmektedir ki gerçekleşen zirvelerde kültür, bilim, eğitim, spor, turizm, ekonomi, ulaşım, enerji, ticaret ve dış politika gibi birçok anlamda iş birliği kurmak amaçlanmaktadır. Nitekim Türk Devletleri Teşkilatı ile bir araya gelen Türk devletleri, uluslararası bir kuruluşta yer almanın avantajlarını sağlayarak ortak çıkarları gözetken politikalar üretmeye başlamıştır. Bu bağlamda iş birliği esasına dayanan

kurum ve kuruluşlar oluşturarak uluslararası organizasyonlar, fuarlar, toplantılar gerçekleştirmektedir. Böylece Türk Devletleri Teşkilatı, uluslararası bir statü elde etmektedir. Organizasyon yapısıyla da bu statüyü kanıtlamaktadır.

1992 yılında temelleri atılan ve bugüne gelen Türk Devletleri Teşkilatı, uluslararası bir teşkilattır ve daimi organları bulunmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatının Organları: Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve Sekreteryadan oluşmaktadır. Bu organlardan ilki, üye devletlerin devlet başkanlarını her yıl yapılan toplantılarda gündem oluşturarak var olan sorunları çözebilmek için iletişim kuran ve üye devletlerle iş birliği oluşturan Devlet Başkanları Konseyi'dir. Bir başka konsey ise Türk Devletleri Teşkilatının gündemini oluşturan konular ile konuşulması gereken güncel uluslararası sorunları tespit eden ve sekreteryanın personel kadrosu ve mali işlerin onaylayan Dışişleri Bakanları Konseyi'dir. Kıdemli Memurlar Komitesi ise Sekreteryayı denetlemek, yönlendirmekle görevli olup Sekreteryanın hazırlamış olduğu belgeleri Dışişleri Bakanları Konseyi ve Devlet Başkanları Konseyi'ne gidip onaylamadan önceden incelemek, değerlendirmek ve onay vermekle yükümlüdür. Teşkilatın bir diğer organı ise Aksakallar Konseyi'dir. Bu Konsey daimi danışma görevi üstlenmekte ve üye devletlerin ortak kültür, tarih, dil çalışmalarını yürütmektedir. Teşkilatın son organı Sekreteryadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın görev ve amaçlarını gerçekleştirmek üzere organizasyonları yürüten organdır (Bıyıklı, 2018).

Kurumsal yapısıyla belli organizasyon şeması olan ve uluslararası hukukta karşılığı bulunan Türk Devletleri Teşkilatı'nın ilişkili kurumları ve uluslararası ortakları bulunmaktadır. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin Kültür Bakanları tarafından imzalanarak Türk dünyasının UNESCO'su olarak ifade edilen ve 1993 yılında Ankara'da kurulup bugüne kadar gelen Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY); 2008 yılında Azerbaycan, Kazakistan,

Kırgızistan ve Türkiye Cumhuriyeti Parlamento Başkanlarının imzasıyla kurulan ve merkezi Bakü'de olan Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA); 2012 yılında Türk Devletleri Teşkilatı 2. Zirvesi'nde kurulması için imzalanan anlaşma sonucunda kurulan ve merkezi Kazakistan'da olan Türk Akademisi; aynı yıl ve zirvede imzalanan ve merkezi Azerbaycan Bakü'de bulunan Uluslararası Türk Kültürü ve Mirası Vakfı ve 2019 yılında İstanbul merkezi olan Ortak Türk Ticaret ve Sanayi Odası (TTSO) ilişkili kurumlardır.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası ortakları arasında: Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-Habitat), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT- OSCE), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Güney-Güney İşbirliği Ofisi (UNOSSC), Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı (UNAOC), Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA), Uluslararası Spor Güvenliği Merkezi (ICSS) ve KEİ & KEİPA bulunmaktadır (TDT Ortaklar, 2024). Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası örgütlerle ortaklığının bulunması ve kendi üyeleri arasında ilişkili kurumlarının bulunmasıyla uluslararası konjonktürde varlığını göstermektedir.

2. Türk Devletleri Teşkilatı'na Liberal Ekonomi Politik Bakış Açısıyla Yaklaşmak

Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan ülkeler arasında alınan karar ve hedefler doğrultusunda birçok alanda ortak çalışma ve projelerle iş birliği yapılmaktadır. Bu çalışma ve projelerle amaç, üye ülkeler arasında uluslararası ticareti geliştirmek, güçlü iş birliği kurmak ve ekonomik ilişkileri canlı tutmaktır. Türk Devletleri Teşkilatı'na Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan tam üye iken Macaristan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkmenistan gözlemci üye olarak yer almaktadır. Teşkilata üye

devletlerarasındaki ekonomik bağlantıları açıklamak yerinde olacaktır.

Türk devletleri, petrol ve doğal gaz başta olmak üzere zengin yer altı kaynaklarına, ayrıca verimli topraklarıyla geniş tarım arazilerine, doğu ve batı yönlü ticari ulaşım ağlarına sahiptir. Böyle imkânları bulunmasına rağmen SSCB'ye bağlı oldukları dönemlerde kullanamamışlardır; çünkü SSCB yönetimi, buna imkân tanımamıştır. Türk devletleri, SSCB'nin işlenmemiş tarım ürünü ihtiyacı karşılamışlardır. Bunun yanı sıra var olan kaynaklarını işleyebilecek teknolojileri olmadığı için doğrudan SSCB'ye vermişlerdir (Bal, Yayar ve Karkacier, 2009: 2). Bu durum Türk cumhuriyetlerinin SSCB'ye bağlı olduklarını, sanayileşememiş ve sadece hammadde kaynağı sağlayan bir konumda olduklarını ortaya koymaktadır.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmiş ve bu devletler için yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde, bağımsızlıklarını kazandıkları ilk yıllarda SSCB'den kalan ulaşım ağının Rusya Federasyonu merkezli olması, Rusya'ya karşı bağımlılıklarının sürmesine neden olmuştur. Nitekim bağımsızlıklarının ilk döneminde enerjinin uluslararası piyasaya taşınması, tarımsal üretim için finansman, teknolojik yatırımlar, iş gücü gibi ihtiyaçların karşılanması için yaşanan sorunların en büyüğü, ekonomik bağımsızlığın kazanılması adına verilen mücadele olmuştur (Alagöz, Yapar ve Uçtu, 2004: 60). Tarihi süreçte Türk Cumhuriyetlerinin ilk 10 yılı bu mücadeleyle geçerken ikinci 10 yılda yeniden yapılanma süreci başlamıştır.

1990'lı yıllarda piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan Türk Cumhuriyetleri, bu yıllarda Rusya'daki ekonomik krizlerden etkilenmiş, ticaret ve üretim hacminin azalması ile borçlanma durumlarını daraltarak maliyetlerini arttırmıştır (Yücememiş, Arıcan ve Alkan, 2017: 167). Yaşanan ekonomik sıkıntılar ve mali düzensizlikler nedeniyle merkezî planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan Türk Cumhuriyetlerinin, bağımsızlıklarını

ilan ettikleri 1991 yılından günümüze kadar süreçteki önemli iktisadi durumlarını ele almak ve Türkiye ile ekonomik ilişkilerini genel anlamda değerlendirmek gerekmektedir.

Türk cumhuriyetlerinin ekonomik verilerine bakıldığında: Azerbaycan, 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra ilk beş yılında ekonomisinde %60 oranında küçülme yaşamıştır. Karabağ'ın uluslararası hukuka aykırı bir şekilde Ermenistan tarafından işgal edilmesi sonucunda topraklarının %20'sini kaybederek tarımsal arazileri azalmıştır. Bununla birlikte göç ve işsizlik sorunları da beraberinde gelmiştir. Ardından 1990'lı yıllarda yabancı yatırımcılarla yeni üretim alanları için yapmış olduğu anlaşmalarla 2000'li yıllarda güçlenmeye başlamış ve bilhassa enerji alanında, petrol üretiminde artış yaşamıştır. 2008 yılından bugüne ihracatında yaşadığı en büyük başarı petrol ve doğal gaz üzerine olmuştur. Ham petrol, petrol ve gaz ürünlerinin payı, toplam ihracatta %85-95 seviye ulaşmış; 2010 yılında bu toplam pay %95'e çıkmıştır. İhracatında petrolden sonra metaller, ulaştırma araçları, kimyasal maddeler ve gıda ürünleri yer almaktadır (DEİK Azerbaycan Ülke Bülteni, 2012: 12-17). Türk Devletleri Teşkilatı'nın hazırlamış olduğu Türk devletlerinin 2023 yılı ekonomik göstergelerine göre Azerbaycan'ın ekonomik son verileri aşağıda yer almaktadır:

Tablo 1: TDT 2023 Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Görünümünde Azerbaycan

AZERBAYCAN	Ekonomik Göstergeler	Yüzde Oranları	Milyon Dolar
Ekonomik Büyüme	GSYİH	% 1.1 (+)	72. 356.2 milyon \$
	Sanayi Üretimi	% 1.1 (-)	39. 187.6 milyon \$
	Tarım Ürünleri	% 3.0 (+)	7. 182.7 milyon \$
Dış Ticaret	İthalat	% 1.9 (+)	17. 285.3 milyon \$
	İhracat	% 8.2 (-)	27. 583.2 milyon \$
	Dış Ticaret Dengesi	(+)	10. 297.9 milyon \$

Finans	Sabit Sermaye Yatırımları	% 9.8 (+)	11. 939.2 milyon \$
	Banka Varlıkları	% 13.2 (-)	16. 552.4 milyon \$
Devlet Bütçesi	Devlet Bütçe Gelirleri	% 16 (+)	20. 926.4 milyon \$
	Devlet Bütçe Giderleri	% 13.7 (+)	21. 446.2 milyon \$

Kaynak: TDT Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümleri, 2024.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkiler ise 1992 yılında başlamıştır. TÜİK verilerine göre Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı 1992 yılında 102 milyon dolardan 1996 yılında 239 milyon dolara yükselmiştir. 2000'li yıllarda Azerbaycan'dan ithal edilen petrole bağlantılı olarak ithalat artmış ve bu ticaret hacminin yükselmesini sağlamıştır. 1992 yılında 35 milyon dolar olan ithalat, 2008 yılında 362 milyon dolara yükselmiştir. Bunun yanı sıra iki ülke arasında 2006 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ile 2007 yılında Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı, ekonomik ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca iki ülke arasında ihrac ve ithal edilen ürünler de bu ekonomik ilişkiyi güçlendirmiştir. Türkiye'nin Azerbaycan'a ihrac ettiği başlıca ürünler demir çelik ürünleri, elektrikli makinalar, mobilya ve inşaat malzemelerinden oluşmaktadır. Azerbaycan'da Türkiye'ye ithal edilen başlıca ürünler ise petrol yağ ve gazları, alüminyum, hayvan derileri ve pamuktur (Kaygusuz, 2020: 206).

Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan bir diğer Türk cumhuriyeti Kırgızistan'dır. SSCB'nin dağılmasından sonra ekonomik olarak oldukça olumsuz bir süreç yaşamış ve bağımsız olduğu ilk yıllarda yoksullaşarak zor günler geçirmiştir. 1996 yılında yapılan yeni ekonomik planlamalarla iyileşme sağlanarak ekonomik istikrar gerçekleşmiştir. Kırgızistan ekonomik güç olarak tarım ve madencilik sektörlerinde öne çıkmaktadır. İnşaat, enerji ve ulaştırma alanları ise gelişmektedir. Aslında ülkede altın, doğalgaz, uranyum ve elektrik üretimi ciddi oranda yapılmakta ve madencilik sektöründe yabancı yatırımcıların dikkatini çekmektedir.

İthalatında ise en büyük pay yakıttır. Kullanmış olduğu petrol ve doğal gazın tamamını civar ülkelerden almaktadır. Başka ithal ürünler ise kalemler, makine ve imalat sanayi ürünleri ve gıda sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. (DEİK Kırgızistan Ülke Bülteni, 2018: 15). Türk Devletleri Teşkilatı'nın hazırlamış olduğu Türk devletlerinin 2023 yılı ekonomik göstergelerine göre Kırgızistan'a dair ekonomik son veriler şu şekildedir:

Tablo 2: TDT 2023 Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Görünümünde Kırgızistan

KIRGIZİSTAN	Ekonomik Göstergeler	Yüzde Oranları	Milyon Dolar
Ekonomik Büyüme	GSYİH	% 6.2 (+)	13. 795 milyon \$
	Sanayi Üretimi	% 2.7 (+)	5. 419.5 milyon \$
	Tarım Ürünleri	% 0.6 (+)	4. 251 milyon \$
Dış Ticaret	İthalat	% 26 (+)	12. 352 milyon \$
	İhracat	% 46.8 (+)	3. 308.9 milyon \$
	Dış Ticaret Dengesi	(-)	9. 043.1 milyon \$
Finans	Sabit Sermaye Yatırımları	% 18.8 (+)	1. 891.9 milyon \$
	Banka Varlıkları	% 27.4 (+)	6. 895.4 milyon \$
Devlet Bütçesi	Devlet Bütçe Gelirleri	% 30.4 (+)	4. 401.5 milyon \$
	Devlet Bütçe Giderleri	% 22 (+)	4. 259.8 milyon \$

Kaynak: TDT Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümleri, 2024.

Türkiye ve Kırgızistan arasındaki ticari ilişkiler 1992 yılında başlamıştır. TÜİK verilerin göre 3.27 milyon dolar olan ticaret hacmi, 1997 yılında 57 milyon dolara kadar çıkmıştır ancak her iki ülkede yaşanan ekonomik krizler nedeniyle 2004 yılına kadar karşılıklı olarak ticarete daralma yaşanmıştır. Bu sürecin ardından iki ülke arasındaki ticari dengede Türkiye'nin rolü daha fazla olmuştur. En yüksek ticaret hacmi, 2008 yılında 240 milyon dolarla görülmüştür. Türkiye'nin ihracatında bulunan ürünler ise makine

ve cihazlar, tekstil, mücevher taşlar ve metaller iken Türkiye'nin Kırgızistan'dan ithal ettiği ürünler ham deri, örme giyim eşyası ve sebzeyle meyveden oluşmaktadır (Kaygusuz, 2020: 2008).

Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan ve bu ülkeler arasında yer altı kaynakları bakımından en zengin olan ülke ise Kazakistan'dır. 1200'den fazla mineral türü başta olmak üzere 500 maden yatağının var olmasıyla yer altı kaynakları zenginliğiyle dünyanın en avantajlı ülkeleri arasında bulunmaktadır. Çinko ile volfram madenleriyle birinci; gümüş, uranyum, krom, kurşun madenleriyle ikinci; bakır kaynaklarıyla ise dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. Bununla birlikte hidrokarbon kaynaklarının var olmasıyla da dünya enerji piyasasında önem teşkil etmektedir. Günümüzde sanayi üretiminin çoğu petrol sanayisinde görülmektedir. Enerji sektöründeki hızlı gelişimi, diğer sanayi üretim alanları da olumlu etkileyerek bilhassa metal işleme ve üretiminde büyük paya sahip olmuştur (DEİK Kazakistan Ülke Bülteni, 2012: 4). Günümüzde ise Türk Devletleri Teşkilatı'nın hazırlamış olduğu Türk devletlerinin 2023 yılı ekonomik göstergelerine göre Kazakistan'a ait son ekonomik veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 3: TDT 2023 Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Görünümünde Kazakistan

KAZAKİSTAN	Ekonomik Göstergeler	Yüzde Oranları	Milyon Dolar
Ekonomik Büyüme	GSYİH	% 5.1 (+)	261. 418.3 milyon \$
	Sanayi Üretimi	% 4.2 (+)	69. 633 milyon \$
	Tarım Ürünleri	% 7.7 (+)	11. 271 milyon \$
Dış Ticaret	İthalat	% 20.1 (+)	61. 158.9 milyon \$
	İhracat	% 7 (-)	78. 675 milyon \$
	Dış Ticaret Dengesi	(+)	17. 515.6 milyon \$
Finans	Sabit Sermaye Yatırımları	% 13.7 (+)	39. 801.4 milyon \$
	Banka Varlıkları	% 2.8 (+)	95. 830 milyon \$

Devlet Bütçesi	Devlet Bütçe Gelirleri	% 21 (+)	49. 320.3 milyon \$
	Devlet Bütçe Giderleri	% 24.5 (+)	53 479.4 milyon \$

Kaynak: TDT Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümleri, 2024.

Türkiye ve Kazakistan arasındaki ticaret ilişkileri ise 1992 yılında başlamıştır. TÜİK verilerine göre 1992 yılında 29,89 milyon dolar olan ticaret hacmi, 2000 yılında 465 milyon dolara çıkmıştır. 2005 yılından sonra 1 milyar doları aştığı görülmüştür. Türkiye'nin Kazakistan'a ihracat yaptığı ürünler; makinalar, elektrikli aletler, tekstil, halı ve demir çeliktir (Kaygusuz, 2020: 2008).

Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan bir başka Türk cumhuriyeti, Özbekistan'dır. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra diğer devletler gibi bağımsız olan Özbekistan'ın ilk yıllarında sanayileşme düşük olduğunu için ihracatın %70'i ham maddeden oluşmaktaydı. Özbekistan, serbest piyasa ekonomisinden tarım ekonomisinden sanayileşerek gelişen bir ekonomi sistemi kurmak istemiştir. Bu nedenle diğer ülkelerin ekonomilerine kıyasla serbest ekonomi ve özel sektöre dayalı ekonomiye geçiş süreci yavaş olmuştur. Türk Devleti Teşkilatı'nın Türk devletlerinin 2023 yılı ekonomik göstergelerine göre Özbekistan'ın son ekonomik verileri şu şekildedir:

Tablo 4: TDT 2023 Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Görünümünde Özbekistan

ÖZBEKİSTAN	Ekonomik Göstergeler	Yüzde Oranları	Milyon Dolar
Ekonomik Büyüme	GSYİH	% 6 (+)	86. 392.6 milyon \$
	Sanayi Üretimi	% 6 (+)	21. 288.9 milyon \$
	Tarım Ürünleri	% 4.1 (+)	19. 863.2 milyon \$
Dış Ticaret	İthalat	% 24 (+)	30. 100 milyon \$
	İhracat	% 23.8 (+)	24. 400 milyon \$
	Dış Ticaret Dengesi	(-)	5. 700 milyon \$

Finans	Sabit Sermaye Yatırımları	% 22.1 (+)	28.517.4 milyon \$
	Banka Varlıkları	% 17.1 (+)	52.825.1 milyon \$
Devlet Bütçesi	Devlet Bütçe Gelirleri	% 16.3 (+)	18.841.3 milyon \$
	Devlet Bütçe Giderleri	%20 (+)	20.876.6 milyon \$

Kaynak: TDT Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümleri, 2024.

Türkiye ile Özbekistan arasındaki ticaret, 1992 yılında başlamış ve TÜİK verilerine göre 75 milyon dolar olan ticaret hacmi, 1996 yılında 288 milyon dolara yükselmiştir. İki ülkede yaşanan ekonomik krizler nedeniyle 1997-2001 yılları arasında ticaret hacmi düşmüştür. 2002 yılından itibaren ise tekrar yükselişe geçmiştir. Bu yükselişte Özbekistan'ın ihracat ettiği ürün pamuk ve bakır olmuştur. Türkiye'nin Özbekistan'a ihraç ettiği en önemli ürünlerin ise gıda, tekstil ve giyim eşyası olduğu görülmektedir. 2008 sonrasında ise kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar da bu ürünlere eklenmiştir (Balcıoğlu, 2019: 24).

Türk Devletleri Teşkilatı'nda gözlemci üye olarak bulunan Türkmenistan, tarım ürünleri ve enerji kaynakları üretimi sonucunda ekonomik yapısıyla bağımsız olmadan önce dikkat çekmiştir. SSCB döneminde tarım ürünleri, yakıt, pamuk ve maden ürünlerini temin eden bir merkezî planlı ekonomik politikası bulunmaktaydı; ancak ham madde sağlama dışında başka sanayi dallarında gelişim göstermemiştir. Bağımsızlığını ilan ettiği süreçten sonra dış piyasaya borçlanıp enerji sektörünü ve tarımsal sanayi alanını geliştirmiştir (Eren, 2012: 64). Ekonomik sistemini doğal gaz, petrol, pamuk ve tekstil, gıda ve hafif sanayi üzerine kurmuştur. İhracat ürünleri arasında petrol, doğal gaz, maden, pamuk ve elektrik ürünleri bulunmaktadır. Türkmenistan'ın ithal ürünleri ise sermaye mallarına dayanmaktadır. Hammadde, ulaşım, teknoloji olanaklarını Rusya aracılığıyla sağlamaktadır (Kaygusuz, 2020: 209). Türkiye ile Türkmenistan arasında ticaret, TÜİK verilerine göre 7.5 milyon dolarla 1992 yılında başlamıştır. İki ülke

arasında 2007-2008 yılında ticari ilişkiler artarak 1 milyon dolara yükselmiştir. Bu yükselişin sebebi olarak inşaat sektöründeki iş birliği olduğu belirtilmektedir (DEİK Türkiye-Türkmenistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri, 2012: 6). İnşaat sektörü dışında Türkiye'nin ihraç ettiği ürünler elektrikli makinalar, demir ve çelik eşyalar, plastik ve bu malzemeden üretilen eşyalar bulunmaktadır. Türkiye'nin Türkmenistan'dan yaptığı ise TÜİK verilerine göre 1992 yılında 21 milyon dolarla başlamıştır. Bu yıllardan günümüze kadar Türkiye'nin ithal ettiği ürünler; dokuma maddeleri, bu maddelerden üretilen post, deriler ve eşyalar, metaller, plastikler, kauçuk ve mineral maddeler yer almaktadır (Kaygusuz, 2020: 210).

Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci üye olan bir başka devlet Macaristan'dır. Türkiye ve Macaristan arasındaki ekonomik iş birliği, 1998 yılında yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması ile gerçekleşmiştir ve bu iş birliğiyle 2001 yılında iki devlet arasında sanayi ürünleri üzerine yapılan ticaret, tamamen liberalize edilmeye başlamıştır. 2001 yılından sonra iki devlet arasındaki dış ticaret hacmi, beş kat artmış ve 2006 yılı sonunda 1.8 milyar dolara yükselmiştir. Dış ticaret hacmindeki bu artış, Macaristan'ın için olumludur ve ihracatın ithalatı karşılama oranı %49-60 aralığındadır. 2006 yılından itibaren Türkiye'nin toplam ihracatında Macaristan'ın payı binde 6; ithalatında payı ise binde 9'dur. Türkiye'nin Macaristan'a ihracatında: otomotiv, yan sanayi, elektrikli makinalar, hava taşıtları, kazanlar, makinalar, demir-çelik eşya, plastikler, örme giyim ve pamuk ürünleri yer almaktadır. Türkiye'nin ithalatında ise elektrikli makinalar, plastikler, kazanlar, makinalar, organik ve inorganik kimyasallar, otomotiv ve yan sanayi ürünleri bulunmaktadır. İki ülke arasındaki ticaret iş birliği imkânları: sanayi ekipmanları, tarım ve gıda ürünleri, otomotiv ürünleri ve motorlu taşıtlar, tekstil ve deri alanlarında oluşmaktadır (DEİK Macaristan Ülke Bülteni, 2011). Türk Devleti Teşkilatı'nın Türk devletlerinin 2023 yılı ekonomik göstergelerine göre Macaristan'a ait son ekonomik veriler şu şekildedir:

Tablo 5: TDT 2023 Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Görünümünde Macaristan

MACARİSTAN	Ekonomik Göstergeler	Yüzde Oranları	Milyon Dolar
Ekonomik Büyüme	GSYİH	% 0.9 (-)	216. 278.7 milyon \$
	Sanayi Üretimi	% 5.2 (-)	41. 005.2 milyon \$
	Tarım Ürünleri	% 68.5 (+)	10. 979.3 milyon \$
Dış Ticaret	İthalat	% 9.9 (-)	154. 131.6 milyon \$
	İhracat	% 2.2 (+)	164. 155.9 milyon \$
	Dış Ticaret Dengesi	(+)	10. 024.3 milyon \$
Finans	Sabit Sermaye Yatırımları	% 14.4 (-)	55. 479.2 milyon \$
	Banka Varlıkları	% 5.8 (+)	208. 661.1 milyon \$
Devlet Bütçesi	Devlet Bütçe Gelirleri	% 12 (+)	66. 365.2 milyon \$
	Devlet Bütçe Giderleri	% 17.3 (+)	75. 003.2 milyon \$

Kaynak: TDT Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümleri, 2024.

Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci olan diğer devlet ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. KKTC ve Türkiye arasındaki ilişkiler, KKTC'nin kurulmadan önce Ada'daki Türk varlığının fark edilmesiyle başlamıştır. Kıbrıs Türklerinin Ada'da yaşadığı siyasal ve sosyal sorunlar karşısında Türkiye, en büyük desteği vermiştir. Özellikle 1963-1974 yılları arasında Kıbrıs Türklerinin verdiği mücadelede Türkiye, maddi ve manevi olarak tüm desteği sağlamıştır. 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı, bu durumun en iyi örneğini oluşturmaktadır. Türkiye'nin attığı bu önemli adım sonucunda yıllarca devam eden Rum işkencesi sona ermiştir ve Kıbrıs Türklerinin özgürce yaşayacağı alan oluşturulmuştur. Böylece Ada'nın Yunanistan'a bağlanması önlenerek Kıbrıs Türkleri; barış, güven ve istikrar ortamına kavuşmuştur. Bu tarih

itibarıyla KKTC ve Türkiye arasındaki ilişkiler güçlü ve yapıcı bir şekilde günümüze kadar gelmiştir (Kaplukan, 2021: 313).

KKTC, ekonomik izolasyonlara maruz kalmış olmasına rağmen orta ve düşük gelir düzeyinden orta ve yükseğe, orta ve yüksekten de yüksek gelir düzeyine gelebilmiştir. KKTC ile Türkiye'nin 2000 yılı ve sonrasında ülke ekonomisi, benzer bir seyir izlemiştir. KKTC, orta ve yüksek gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine yükselirken Türkiye, orta ve düşük gelirden orta ve yüksek gelir grubuna geçmiştir. İki devlet arasındaki üretim kaynaklarının dağılımında ise tarım ve hayvancılığın geçmişte öne çıktığı görülse de günümüzde tarım ve hayvancılığa düşen pay azalmıştır. Bunun yerine hizmet sektöründeki pay, yükselişe geçmiştir (Kaplukan, 2021: 328). KKTC'nin ekonomisinin son kırk yılında tarım ve hayvancılığın payı, %62 düşmüştür; hizmet sektöründeki payı, %79.5'e çıkmıştır (TEPAV, 2020: 19) Ayrıca KKTC'de ihracatın ithalatı karşılama oranları ise 2010-2017'de %6-7 iken 2018-2019'da %5.5'e düşmüştür. 2020 yılında ise pandeminin etkisi, özellikle de turizm sektörünün sekteye uğraması, ithalatın azalmasına neden olmuştur. İthalattaki gerileme, ihracattaki artışla dengelenince ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselerek %8.3 ile en yüksek orana yükselmiştir. 2020 yılında KKTC'nin ihracatı, bir önceki yıla göre %22.5 artmıştır; ithalat ise %23.1 azalmıştır (KTTO, 2021: 11). Türk Devleti Teşkilatı'nın Türk devletlerinin 2023 yılı ekonomik göstergelerine göre KKTC'nin son ekonomik verileri aşağıda gösterilmektedir:

Tablo 6: TDT 2023 Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Görünümünde KKTC

KKTC	Ekonomik Göstergeler	Yüzde Oranları	Milyon Dolar
Ekonomik Büyüme	GSYİH	% 4 (+)	1. 610.6 milyon \$
	Sanayi Üretimi	% 16.8 (+)	121.7 milyon \$
	Tarım Ürünleri	% 1.5 (-)	135.1 milyon \$
Dış Ticaret	İthalat	% 2.5 (+)	1. 251 milyon \$

	İhracat	% 5.6 (+)	106.8 milyon \$
	Dış Ticaret Dengesi	(-)	1. 144 milyon \$
Finans	Mahalli Yatırım	% 93.2 (+)	35.9 milyon \$
	Banka Varlıkları	% 75.3 (+)	1. 565.3 milyon \$
Devlet Bütçesi	Devlet Bütçe Gelirleri	% 15.7 (+)	504.7 milyon \$
	Devlet Bütçe Giderleri	% 19.4 (+)	555.7 milyon \$

Kaynak: TDT Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümleri, 2024.

KKTC'nin ihracatında çoğunluğu, süt ürünleri başta olmak üzere tarımsal ürünler oluşturmaktadır. KKTC, süt ürünlerinin %46.8'ini Türkiye'ye ihraç etmektedir ve Türkiye, KKTC'nin tarım ürünleri ihracatında ve ithalatında ana pazar konumundadır (TEPAV, 2020: 84). Nitekim KKTC, ihracatının %51.7; ithalatının %58.9'unu Türkiye ile gerçekleştirmektedir. Bu oran dikkat çekicidir; çünkü hem Türkiye'nin KKTC'yi tanıdığını hem de iki devlet arasında sağlanan ticaretin kolaylığını ortaya koymaktadır.

Türkiye, KKTC'ye maddi destek vermektedir. Bu destek, KKTC'nin refah düzeyini sağlamak ve yükseltmek için hibe niteliğinde verilmektedir. Türkiye'nin amacı, KKTC'nin iktisadi reform odaklı kapasitesini inşa etmektir. 1997 yılına kadar hibe niteliğini taşıyan maddi destek, 2001 yılında hibe ve kredi olarak iki farklı şekilde devam etmiştir. 2010 yılından itibaren de mali disiplini sağlama, özel sektörü güçlendirme, verimli kamu hizmetleri sağlama gibi ekonomik programlar gerçekleştirilmektedir.

Türkiye ve KKTC arasında ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi, birçok anlaşmayla güvence altındadır. 1975'te imzalanan Ticaret ve Ödeme Protokolü, 1994 yılına kadar devam eden Karma Ekonomik Komisyon toplantıları, 1998'te Yatırımlarda Devlet Yardımları Anlaşması ve aynı yıl Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması, 1999'da İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşmaların gerçekleşmesi önemli bir adım olmuştur (Kaplukan, 2021: 330-332). Bununla birlikte 1992 yılında

Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu'nun (DEİK) Türkiye ve KKTC İş Konseyi'ni kurmasıyla 2009 yılında imzalanan Türkiye-KKTC İş Konseyi Eylem Planı da önemli bir gelişmedir. Konsey'in amacı; KKTC'nin olumsuz olan yatırım mevzuatıyla altyapısının iyileştirilmek ve turizm, gıda, inşaat, eğitim, dış ticaret alanlarında ikili iş birliğini sağlamaktır. Ayrıca KKTC'nin sanayi ve özel sektörünü güçlendirerek uluslararası rekabet koşullarında dışa açılımlını desteklemek de önemli bir amaçtır (DEİK Türkiye- KKTC İş Konseyi). Türkiye'nin KKTC için ekonomik programları, imzalanan anlaşmalar ve protokoller, oluşturulan konseyler, turizm ve yükseköğretimde artan oluşumları ve diğer maddi yardımları, KKTC'nin uluslararası alandaki ekonomik ilişkilerde görünürlüğünü artırmıştır.

TÜİK Kasım 2023 verilerine göre Türkiye'nin bir önceki yıla göre ithalat ve ihracat oranında toplam payı düşmüştür. İthalatta, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerle bağımlılığında artış vardır; ihracatta ise Türk Cumhuriyetlerinin Türkiye'ye bağımlılığında artış yaşanmaktadır. Yapılan ihracatla Türkiye'nin Avrupa Birliği ile payının azalması ve Türk Cumhuriyetleri ile payının artması, Türkiye için uluslararası ticaret alanında yeni ticaret merkezlerine yönünü çevirdiğini ve bilhassa Türk Dünyası ile ticaret ağını kurduğunu göstermektedir. Bu durum, şüphesiz Türk Devletleri Teşkilatı'nın ekonomik iş birliğinin etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. TÜİK verilerinin yanı sıra Türk Devletleri Teşkilatı'nın 2023 yılına dair Türk devletleri için hazırlamış olduğu ekonomik göstergelerde de Türkiye'nin son ekonomik verileri dikkat çekicidir:

Tablo 7: TDT 2023 Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Görünümünde Türkiye

TÜRKİYE	Ekonomik Göstergeler	Yüzde Oranları	Milyon Dolar
Ekonomik Büyüme	GSYİH	% 4.5 (+)	1. 118. 593 milyon \$
	Sanayi Üretimi	% 0.8 (+)	202. 088 milyon \$

	Tarım Ürünleri	% 0.2 (-)	55.094.8 milyon \$
Dış Ticaret	İthalat	% 1.2 (+)	361.766 milyon \$
	İhracat	% 0.5 (+)	255.538 milyon \$
	Dış Ticaret Dengesi	(-)	106.228.3 milyon \$
Finans	Sabit Sermaye Yatırımları	% 18.4 (+)	288.440.2 milyon \$
	Banka Varlıkları	% 4.5 (+)	802.099 milyon \$
Devlet Bütçesi	Devlet Bütçe Gelirleri	% 86.1 (+)	176.687.2 milyon \$
	Devlet Bütçe Giderleri	% 123.8 (+)	223.312.2 milyon \$

Kaynak: TDT Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümleri, 2024.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın hazırlamış olduğu Ocak-Aralık 2023 tarihli Türk Cumhuriyetleri ekonomik görünümü üzerine raporlar, üye ve gözlemci ülkelerin ekonomik durumlarını da açıklamaktadır. Bu raporlara göre Türk Devletleri Teşkilatı'nın 4.823.5 yüz ölçümünde 173.8 nüfusu olan üye ve gözlemci devletlerin, gayrisafi yurt içi hasılası (GSYİH) 1.537 milyar ABD dolarıdır. Ticaret cirosu ise 1.192.7 milyar ABD dolarıdır. Bu sonuçlarla dünyadaki payı, gayrisafi yurt hasılasında %1,6 iken ticaret cirosunda %2,4'tür. Türk Devletleri Teşkilatı'nın üye ve gözlemci devletleri arasındaki gayrisafi yurt içi hasılasındaki büyüme oranları karşılaştırıldığında ise %6.2 ile Kırgızistan ve Türkmenistan ilk sırada yer almaktadır. %6.0 ile Özbekistan, %5.1 ile Kazakistan, %4.5 ile Türkiye ve %4.0 ile KKTC takip etmektedir. Ardından % 1.1 ile Azerbaycan ve % -0.9 ile Macaristan gelmektedir (TDT Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümleri, 2024).

Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan ülkelerin tarihî süreci bağlamında ekonomik yapıda görülmektedir ki Türk Cumhuriyetlerinin SSCB'den ayrıldıktan sonraki bağımsızlıklarının ilk beş yılında ekonomik zorluklar yaşanmıştır. 1990'lı yıllarda Asya ve Rusya Krizi gibi olan ekonomik krizler nedeniyle ekonomik bir küçülme ve ticari ilişkilerde daralma söz konusu olmuştur. 2000'li

yıllarda ise artık belli ekonomik sistemler oluşturularak istikrar sağlanmıştır. Bu son dönemden itibaren serbest piyasa ekonomisine dayalı ve özel sektöre açık, uluslararası ticari ilişkilerin önemsendiği daha liberal ekonomik politikalar yürütüldüğü görülmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan Türk Cumhuriyetleri arasında gerçekleşen ekonomik iş birlikleri, uluslararası ticaret ağını güçlendirmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın amaç ve hedeflerinden biri gerçekleşmektedir. Bu amacın gerçekleşmesinde Teşkilatın 2011 yılında Almatı'da gerçekleştirdiği zirvede tema olarak Ekonomik ve Ticari İşbirliği'nin esas alınması oldukça önemli olmuştur. Üye ülkelerin imzaladığı zirve sonundaki bildirinin 9. maddesinde "Ekonomik işbirliğinin temel amacının Türk Konseyi üyesi ülkeler arasında malların, sermayenin, hizmetlerin ve teknolojinin serbest dolaşımını gerçekleştirmek" (TDT 1. Zirve Bildirisi, 2011) olduğu belirtilmiştir. Böylece zirvede alınan kararlarla bölgesel iş birliğinin teşvik edilmesi, yatırım olanaklarının iyileştirilmesi, ulaştırma ile girişimciliğin artırılması ve üye ülkelerin iş çevrelerinin bir araya gelmesini sağlayacak anlaşmaların temeli atılmıştır.

2011 yılından sonra Türk Devlet Teşkilatı'nın 2013 yılında Azerbaycan Gebele'de yaptığı Ulaştırma temalı zirvesi ile 2014 yılında Türkiye Bodrum'da Turizm temalı iş birliğini sağlayan zirvelerin düzenlenmesi, bilhassa İpek Yolu'nu ekonomik açıdan canlandırma ve turizm markasına dönüştürme kararı alınmıştır. Teşkilatın yapmış olduğu bu ve bunun benzeri olan zirveler, üye ülkeler arasında ticari ortaklıkların artmasını sağlamıştır.

Yapılan zirveler sonucunda bir başka önemli gelişme ise 2011 yılındaki zirvede kurulmasına karar verilen ve faaliyete geçen Türk İş Konseyi olmuştur. Üye devletlerin iş topluluklarını temsil eden Türk İş Konseyi, yılda bir kez bir araya gelerek ticari girişimcileri buluşturmayı ve ekonomik iş birliğini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. 2014 yılından günümüze düzenli bir biçimde İş

Forumu ve İhraç Malları Sergisi planlama kararını almıştır (Bıyıklı, 2018: 140). Düzenli olarak gerçekleşen bu çalışmalar, 2014 yılı programını da belirlemiştir. T.C. Ekonomi Bakanlığı, Türkmenistan Ticaret ve Sanayi Odası ile Meridyen Uluslararası Fuarçılık tarafından Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta V. Türk İhraç Ürünleri Sergisi, 11-13 Şubat 2014 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın ilgili kuruluşlardan olan Türk İş Konseyi'ne üyelik için üye ülkelerinin iş topluluklarını temsil eden birtakım teşkilatlarıyla üye olunabilmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti Girişimciler Teşkilatları Milli Konfederasyonu (ASK), Atameken Kazakistan Ulusal Ekonomi Odası, Kırgız Cumhuriyeti Ticaret ve Sanayi Odası (CCI), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) aracı olan teşkilatlardır (Bıyıklı, 2018: 144).

Türk İş Konseyi'nin yanı sıra 2006 yılında Türk Konseyi Antalya Zirvesi'nde o dönemin Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Türk Konseyi Ortak Ticaret ve Sanayi Odası'nı kurma önerisi gelmiştir. Bunun üzerine 17 Mayıs 2019 tarihinde Türk Ticaret ve Sanayi Odası adıyla TOBB İstanbul Hizmet Binası'nda kurularak daimî sekretarya görevi üstlenilmiş ve ilk başkanı olarak dönemin TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu seçilmiştir (TOBB, 2019). Bu gelişmenin ardından Türk Konseyi, Çolpan-Ata'da bir araya gelerek 6. Zirve'de ortak bir Türk Yatırım Fonu kurulması için çalışmalara başlamıştır. Nitekim Türk Konseyi'nde Ekonomiden Sorumlu Bakanların bir araya geldiği 9. Toplantıda, Türk Yatırım Fonu'nun kurulması için müzakereler yürütülmüş ve çalışmaların Türk Konseyi tarafından yapılması kararı alınmıştır. Bununla birlikte Türk Ticaret Evi ve Türk Ticaret Portalı kurulmasına dair içerikler de konuşulmuştur. Türk İş Portalı ile konsey üyesi ülkelerin kobileri arasında ticarete anlık iletişimi artırmak, bilgi ağını merkezileştirmek ve ticari engelleri aşmak hedeflenmiştir (Kaygusuz, 2020: 218). Türk Devletleri Teşkilatı altında atılan bu adımlar, üye ülkeler arasında ticaret ağını kurmak, kolaylaştırmak ve güçlendirmek adına önem arz etmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurumsal iş birliği yapılanmasının yanı sıra ulaştırma ve gümrük alanındaki çalışmaları da ekonomik ortaklıkları güçlendirmektedir. Uluslararası ticaretin oluşmasında önemli olan gümrük ve ulaştırma adına yapılan iş birlikleri, yalnız üye ülkelerin ticaretini güçlendirmek değil, coğrafi alanı Yeni İpek Yolu girişimlerinde önemli bir merkez hâline getirmeyi hedeflemektedir. Böylece uluslararası ticarete önemli kilit nokta görevi hâlinde gelerek küresel ticaret merkezlerinden biri olacaktır (Baki, 2014: 154). Türk devletlerinin küresel ticaretin merkezine dönüşümüyle ekonomik ilişkilerde dengenin değişeceği ve Türkistan coğrafyasının diğer ülkelerin ve iş birliklerin odağı olacağı görülmektedir.

Teşkilatın üye ülkeleri arasında ulaştırma alanındaki iş birliği projeleri de dengeleri değiştirmiştir. 2006 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol hattı, 2017 yılında Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı, 2018 yılında Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın açılması önemli gelişmelerdir. Bu projelerle hem hat geçen ülkeler hem de Yeni İpek Yolu girişimleri ekonomik canlılık kazanmaktadır. Örneğin; Azerbaycan'da üretilen malların Avrupa'ya taşınmasında mevcut olan Rusya ve İran ulaşım ağlarındansa alternatif olarak Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun kullanımıyla ticaret gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Azerbaycan, bölgesel ulaşım merkezi olabilmektedir. Bu durum Türkiye için de avantaj yaratmaktadır. Türkiye'nin Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan jeopolitik konumunda yer alması, ulaşım koridoru olmasını sağlamakta ve Türkistan coğrafyasıyla erişimi kolaylaştırmaktadır. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu ayrıca Kazakistan'ın Hazar üzerinden Doğu Avrupa'ya yapılan transit gücünü de artırmaktadır (Humbatov ve Sarı, 2017: 50). Bu örnekler sadece Türk dünyası devletleri arasında ulaşım ağını değil, diğer ülkelerle birlikte küresel ticaret ilişkilerini etkileyen önemli gelişmelerdir.

Üye ülkeleri arasındaki ulaşımında liman iş birlikleri de bulunmaktadır. 2013 yılında Azerbaycan Bakü, Türkiye Samsun ve Kazakistan Aktau limanları için Kardeş Limanlar Süreci başlamış ve

imzalar atılmıştır. Bu süreçte teşkilatın sekreteryasından oluşan bir ekip kurulmuş ve limanlar arası teknik ziyaretlerle ticari ilişkilerin gelişimi sağlanmıştır. Kardeş Limanlar Toplantıları belirli dönemlerde gerçekleştirilmekte ve ülkeler bir araya gelmektedir. En son 27 Ekim 2022 tarihinde Taşkent'te Bakü (Azerbaycan), Aktau ve Kuryk (Kazakistan), Mersin (Türkiye) Liman Başkanlarının ve "Universal Logistics Services", "Akhtachi" ve "Termiz Cargo" (Özbekistan), CJSC "Azerbaijan Caspian Shipping Company" (ASCO, Azerbaycan) Lojistik Merkezlerinin temsilcilerinin katılımıyla Beşinci Kardeş Limanlar Toplantısı düzenlenmiştir (TDT Kardeş Limanlar Toplantısı, 2024). Bununla birlikte Gümrü İş birliği alanında da üye ülkeler arasında ortaklıklar kurulmuştur. Gümrük kapılarının serbestleştirilmesi, gümrük işlemlerinin basitleştirilmesi, otomasyon işlemleri gibi konularda çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda İpek Yolu ve Kervansaray Girişimi, Türk Ticaret Kervanı Turu, E-Ticaret ve Yetkilendirilmiş Yükümlü (AEO) sisteminin kurulması gibi projeler planlanmıştır. Gümrük İdareleri Başkanlarının toplam 8, Gümrük İşbirliği Çalışma Grubunun 11 toplantısı gerçekleşmiştir (TDT Gümrük İş Birliği, 2024). Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ve gözlemci üye olan devletler arasında yapılan toplantılar üzerine kurulan iş birlikleri sonucunda Türkiye'nin Teşkilatın diğer üye devletleriyle olan ekonomik ilişkilerinin nasıl olduğu sorusunu beraberinde getirmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı'nda önemli bir yeri olan Türkiye'nin üye ülke durumu itibarıyla diğer üye ülkelerle ekonomik ilişkisini incelemek ve teşkilattaki önemini vurgulamak gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin üye ülke olduktan sonra teşkilatın diğer üye ülkeleriyle arasındaki dış ticaret ilişkilerini Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre incelemek doğru bir yaklaşım olacaktır:

Tablo 8: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile 2013-2023 yılları arası toplam ithalatı

Yıl - \$	Kazakistan	Kırgızistan	Türkmenistan	Özbekistan	Azerbaycan	Macaristan	KKTC
2023	3.211.458	233.627	1.590.196	1.132.475	1.331.441	2.106.960	108.422
2022	3.514.908	119.553	967.084	1.682.538	836.443	1.849.287	116.807
2021	1.595.313	86.461	710.865	1.800.044	751.290	1.645.221	120.566
2020	1.180.549	91.159	319.387	969.981	410.710	1.470.678	80.082
2019	1.403.956	77.244	344.774	1.140.193	411.022	1.308.085	62.465
2018	1.601.678	64.031	379.508	869.605	408.428	1.518.648	89.416
2017	1.493.796	155.124	487.294	838.369	384.146	1.590.358	92.199

2016	1.132.309	131.685	511.627	723.389	328.044	1.375.583	89.249
2015	1.115.012	117.702	634.448	722.712	357.093	1.376.248	93.983
2014	1.222.772	119.998	764.097	846.432	482.576	1.236.516	109.172
2013	1.758.429	106.805	789.020	853.058	612.678	1.280.783	92.682

Kaynak: TÜİK, 2023.

Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan diğer Türk devletleri ile son 10 yılda yapılan toplam ithalat oranlarına göre en çok ithalat gerçekleştiği ülke Kazakistan'dır. Ardından Türkmenistan ve Azerbaycan gelmektedir. Yıllara göre dalgalanmalar söz konusu olsa da bilhassa Kırgızistan, Türkmenistan ve Azerbaycan ile belirgin bir artış görülmektedir. Düzenli artış ise Azerbaycan ile gerçekleşmektedir.

Tablo 9: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile 2013-2023 yılları arası toplam ihracatı

Yıl	Kazakistan	Kırgızistan	Türkmenistan	Özbekistan	Azerbaycan	Macaristan	KKTC
2023	2.729.475	1.106.754	905.606	1.728.908	2.451.808	1.516.285	2.185.897
2022	1.606.303	902.715	1.099.834	1.877.543	2.504.423	1.597.1	2.118.367

						86	
<u>2021</u>	1.288.142	749.443	984.446	1.841.623	2.342.789	1.399.016	1.238.381
<u>2020</u>	985.615	417.526	786.952	1.154.082	2.085.340	1.263.417	859.850
<u>2019</u>	900.144	442.043	744.691	1.232.077	1.788.397	1.423.206	1.298.165
<u>2018</u>	790.318	391.936	503.197	1.030.587	1.701.927	1.312.807	1.249.559
<u>2017</u>	840.336	379.072	1.117.745	726.719	1.476.522	1.206.081	1.206.081
<u>2016</u>	713.825	327.846	1.369.128	559.425	1.387.886	947.583	941.980
<u>2015</u>	882.334	317.222	1.968.062	518.157	2.092.207	801.530	1.058.425
<u>2014</u>	1.086.995	467.514	2.367.646	650.355	518.157	774.667	1.240.552
<u>2013</u>	1.155.814	432.301	2.050.248	624.482	3.174.497	709.989	1.180.485

Kaynak: TÜİK, 2023.

Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan diğer Türk devletleri ile son 10 yılda yaptığı toplam ihracat oranı en yüksek Kazakistan ile olmaktadır. İkinci, Azerbaycan; üçüncü sırada Özbekistan bulunmaktadır. İthalatta olduğu gibi ihracatta da yıllara göre dalgalanmalar görülmektedir; ancak Türkmenistan dışında genel bir artışın olduğu belirtmek mümkündür.

Türkiye'nin son 10 yılda ülkeler arasındaki toplam dış ticaret hacmi de önem taşımaktadır. Avrupa Birliğine ve Türk Devlet Teşkilatına üye olan ülkelerin yanı sıra diğer ülkelerle ihracat ve ithalattaki payı uluslararası ticarete konumunu açıklamaktadır:

Tablo 10: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, AB ve diğer ülkelerle 2023-2013 yılları arası toplam ihracatı

Yıl- \$	Türk Cumhuriyetleri	Avrupa Birliği	Diğer Ülkeler	Toplam
<u>2023</u>	8.922.551	95.581.049	137.229.317	232.810.366
<u>2022</u>	7.990.817	103.049.092	151.120.655	254.169.748
<u>2021</u>	7.206.443	93.052.537	132.161.921	225.214.458
<u>2020</u>	5.429.515	70.019.688	99.618.068	169.637.755
<u>2019</u>	5.107.351	76.726.198	104.106.524	180.832.722

<u>2018</u>	4.417.965	77.429.205	99.739.551	177.168.756
<u>2017</u>	4.540.394	67.987.332	96.507.288	164.494.619
<u>2016</u>	4.358.110	59.981.416	89.265.583	149.246.999
<u>2015</u>	5.777.983	56.478.649	94.503.465	150.982.114
<u>2014</u>	7.633.729	62.140.353	104.364.509	166.504.862
<u>2013</u>	7.437.343	58.238.582	103.242.332	161.480.915

Kaynak: TÜİK, 2023.

Türkiye'nin son 10 yıl içinde toplam ihracat miktarına bakıldığında her ne kadar son yılda azalma olsa da genel olarak 2013 yılından itibaren bir artışın olduğu görülmektedir. Toplam ihracatın 2023 yılında azalması Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ve diğer ülkelerle olan payını da düşürse de Türk devletleri ile olan pay artmaktadır.

Tablo 11: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, AB ve diğer ülkelerle 2023-2013 yılları arası toplam ithalatı

Yıl- \$	Türk Cumhuriyetleri	Avrupa Birliği	Diğer Ülkeler	Toplam
<u>2023</u>	7.499.197	96.666.874	236.069.302	332.736.176
<u>2022</u>	7.120.528	93.286.796	270.423.779	363.710.575
<u>2021</u>	4.943.973	85.383.160	186.042.393	271.425.553
<u>2020</u>	2.971.786	73.337.528	146.179.279	219.516.807
<u>2019</u>	3.377.189	67.913.047	142.432.156	210.345.203
<u>2018</u>	3.323.250	77.051.249	154.101.234	231.152.483
<u>2017</u>	3.358.729	81.971.590	156.743.538	238.715.128
<u>2016</u>	2.827.054	75.267.734	126.921.508	202.189.242

<u>2015</u>	2.946.967	76.794.546	136.824.665	213.619.211
<u>2014</u>	3.435.876	87.132.342	164.010.087	251.142.429
<u>2013</u>	4.119.990	90.268.199	170.554.604	260.822.803

Kaynak: TÜİK, 2023.

Türkiye'nin son 10 yıldaki ithalat oranında yıllara göre dalgalanmalar dikkat çekmektedir. 2023 yılında ihracat oranında olduğu gibi ithalatın toplamında da bir azalma söz konusudur. Bununla birlikte 2023 yılında Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle gerçekleşen ithalat miktarı oldukça fazla ve diğer yıllara göre en üst düzeydedir. Türk Cumhuriyetleri ile olan ithalat oranı da diğer yıllara göre artış göstermektedir; ancak 2022-2023 yılları arasında pek bir oran değişimi söz konusu değildir.

Hem TÜİK'in hem de Türk Devletleri Teşkilatı'nın ortaya koymuş olduğu ekonomik göstergeler, genel olarak Türk Cumhuriyetleri arasındaki iş birliğinin olumlu yönde olduğunu kanıtlamaktadır. Üye ve gözlemci devletlerin arasındaki uluslararası ticaret ağının artması, Türk Devletleri Teşkilatı'nın ekonomik iş birliği alanının her geçen gün zenginleştiğini göstermektedir. Bu durumun gerçekleşmesinde şüphesiz Türk Devletleri Teşkilatı'nın ekonomik olarak düzenlemiş olduğu 2011 yılında Ekonomi ve Ticaret İş Birliği Zirvesi, 2013 yılında Ulaşım Zirvesi, 2014 yılında Turizm Zirvesi etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Ortak Türk Ticaret ve Sanayi Odası (TTSO), Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TURKPA) ilişkili kurumlarla ortaklığı önemlidir. Bununla birlikte İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

(AGİT), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), The United Nations Office for South-South Cooperation (UNOSSC), Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA), Karadeniz Ekonomik İş Birliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) gibi uluslararası ortak iş birlikleriyle Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası ticaret ağı genişlemekte ve gelişmektedir (TDT Ortaklar, 2024). Liberalizmin bu noktada etkin olduğunu söylemek mümkündür; çünkü liberal ekonomik politika gereği, doğal düzene uygun olarak ekonomik serbest girişimine dayalı bir ekonomik sistem kurmak önemlidir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın üye ve gözlemci devletler arasında doğal hakların korunarak serbest piyasa ekonomisinin girişimiyle bir ekonomik iş birliğinin gerçekleşmesi, liberal ekonominin uygulandığını göstermektedir. İlişkili kurumlarla ve uluslararası kuruluşlarla iş birlikleri kurularak uluslararası ticarete aktif rol üstlenmek de liberal ekonominin gereğidir. Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı'nın üye ve gözlemci ülkelerinin her biri hem teşkilatın hem de kendi devletinin içinde serbest piyasa ekonomisini oluşturmakta, özel sektör girişimcilerini desteklemekte ve başka ülkelerle uluslararası ticaretini gerçekleştirmektedir. Böylece Türk Devletleri Teşkilatı gibi bir teşkilatın içerisinde yer almak, üye olan ülkelerin kendi iktisadi özgürlüğünü kısıtlamamaktadır. İktisadi özgürlüğün hem Türk Devletleri Teşkilatı'nın diğer kuruluşlarla hem de Türk Devletleri Teşkilatı'na üye devletlerin kendi ekonomik sistemlerinde var olması, liberalizmin özgürlük ilkesinin etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın üye ve gözlemci devletleri arasında mal ve sermaye ağına bir engel olmaması, serbest ekonomiyi kolaylaştırmaktadır. Bu durum liberalizmin doğal düzen ilkesiyle açıklanabilir; çünkü bu ilke devlet mal ve sermaye ağını sınırlamaması gerekmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın içinde böyle bir sınırlama yapan devlet bulunmamaktadır; ancak bu noktada devletin bir yetkisinin olmadığını söylemek yanlış olacaktır. Devletlerin ekonomiye

müdahalesi az da olsa olmalı ve devlet, ticaret güvenliğini sağlamalı diyen liberalizmin sınırlı sorumlu devlet ilkesi bu yaklaşımda devreye girmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan devletlerin her birinde sınırlı sorumlu devlet ilkesi, ekonomik politikalarında yer almaktadır. Üye devletlerin kendi ekonomik ilişkilerinde devlet olarak müdahalesi olabilmektedir; ancak teşkilatın içerisinde ekonomik iş birliğinin güvenliğini sağlamakla sınırlı sorumlu devlet ilkesi var olmaktadır.

Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ve gözlemci olan devletlerin arasında ekonomik faaliyetlerin herkese açık olması, devletler arasında teşkilata dayalı iş birliğinin gelişme aşaması yeni olmasına rağmen ticaret özgürlüğünün gittikçe arttığını göstermektedir. Liberalizmin Bırakın Yapsınlar, Bırakın Geçsinler sloganıyla hem teşkilatın üye devletleri arasında hem de üye devletlerin başka ülkeler arasında ticaret engeli ve bununla birlikte devletlerin ticaret ağına yasakladığı bir ürün bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra liberal ekonomik politikada küreselleşme esas alındığı için Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası örgütlerle ve ilgili kuruluşlarla oluşturduğu iş birliği, uluslararası ticaret ağının gerçekleşmesini ve serbest piyasa ekonomisinin oluşmasını sağlamaktadır. Nitekim piyasa ekonomisinde herkes, herkese hizmet etmektedir; böylece Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ülkeler arasında da bir piyasa ekonomisi oluşmaktadır.

Sonuç

Liberalizm ekonomik yönüyle ele alındığında serbest piyasa ekonomisi, özel sektör girişimciliğinin artması, uluslararası ticaretin gerçekleşmesi, devletin ekonomik alanı sınırlamaması görüşleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu görüşler doğrultusunda devletin müdahalesi en az seviyede olacak şekilde ekonomik faaliyetin, piyasa aktörleri tarafından belirlenmesi gerektiği öne sürülmektedir. Piyasa aktörleriyle ortaya çıkan serbest piyasa ekonomisi, fiyatların arz ve talep dengesi ile belirleyerek rekabeti

teşvik etmektedir; bu sistemde, kaynakların en verimli şekilde dağıtılacağı ve toplumun refahının artırılacağı düşünülmektedir.

Liberalizmin bireycilik, özgürlük, doğal düzen, rasyonel olma ilkeleri varken klasik, sosyal ve neo-liberal olmak üzere üç türü bulunmaktadır. İlkeleri iktisadi açıdan incelediğinde bireycilik ve özgürlük dikkat çekmektedir. Bireycilik iktisadi anlamda iktisadi özgürlüğü, sosyal rekabeti ve özel mülkiyet anlayışını ortaya koymaktadır. Özgürlük ilkesi iktisadi anlamda, ekonomik faaliyetlerin herkese açık olmasını ve ticaretin özgürce yapılmasını savunmaktadır. Doğal düzen ilkesi ise devletin herhangi bir malın üretimini yasaklamamasını ve ülkeler arasında ticari bir sınırlamanın olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Liberalizmin bu ilkeleri doğrultusunda Türk Devletleri Teşkilatı'nın iktisadi planlamalarını serbest piyasa ekonomisine uygun olduğunu ifade etmek mümkündür. Uluslararası hukukta karşılığı olan Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ülkelerin hem birbirleri arasında hem de diğer başka ülkelerle yapmış olduğu iktisadi özgürlüğe dayanan ve sosyal rekabeti oluşturan uluslararası ticaret, liberal ekonominin politikasını oluşturmaktadır. Teşkilata üye ülkeler arasında herhangi bir ticari malın yasaklanmaması ve malla sermaye ağının kısıtlanmaması liberalizmin doğal düzen ilkesine uymaktadır.

Liberalizmin türleri arasında günümüzde var olan neo-liberalizm açısından bakıldığında ise neo-liberalizmin devletin yetkilerini sınırlaması fikriyle devletin sadece ekonomik güvenliği sağlamasında, girişimciliği desteklemesinde, piyasa ekonomisinde lider olmasında ve herhangi olumsuz bir durumda müdahale etmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan ülkelerin genel olarak her alanda devlet yönetiminin etkin olması sebebiyle ne kadar neo-liberal olduğu sorusu tartışmaya açık bir konudur; ancak ülkelerin her birini değil de Türk Devletleri Teşkilatı'nı bir bütün olarak düşünürsek teşkilatın ekonomik politikalarında neo-liberalizmin devletten beklediği liderlik, destekleyici ve korumacı özelliklerin olduğu söylemek mümkündür. Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan

devletler arasında girişimcilik faaliyetlerinin olduğu, piyasa ekonomisine yön verildiği, serbest ticaret ağını güçlendirildiği görülmektedir.

Liberal ekonominin en önemli özelliği, piyasada mal ve hizmet ürünlerinin belirleyen piyasa ekonomisidir. Piyasa ekonomisi beraberinde rekabeti de oluşturmaktadır. Rekabet ile işçi istediği yerde çalışabilmekte ve tüketici istediğini istediği yerden alabilmektedir. Böylece piyasa ekonomisi ülkeleri ve bireyleri özgür kılmaktadır. Bu bağlamda Türk Devletleri Teşkilatı'na bakılacak olursa üye ülkeler arasında bir piyasa ekonomisi olduğu ve serbest piyasa ekonomisinin rekabetçi ortamla daha özgürce hareket edildiği görülmektedir; ancak bu durum Türk Devletleri Teşkilatı üyesi devletlerin işçi ve tüketici serbestliği olduğu anlamını taşımamalıdır. Bu noktadaki önemli olan Türk Devletleri Teşkilatı üyesi devletlerarasında atılan liberalleşme adımlarıyla geçmişe oranla daha özgür bir ortamın tesis edildiğidir. Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri arasındaki liberal ekonomik politikaların üretilmesi ve bunun herhangi bir devletin engeli olmadan özgürce gerçekleştirilmesi, üye devletlerin piyasa ekonomisindeki ticaret özgürlüğünü ve bu devletlerdeki bireylerin istediği yerde çalışma alanını sağlamaktadır.

Günümüzde liberal ekonomik politikalar, küreseldir. Küreselleşen dünyada ülkelerin ulusal ekonomileri dışa açılmakta, diğer ülkelerle uyum sağlanmakta, işletmeler yeniden yapılanmakta ve iş gücü piyasasına uyum gerçekleşmektedir. Bu niteliklerin gerçekleşmesinde uluslararası örgütlenmelerin önemi büyüktür. Nitekim Türk Devletleri Teşkilatı; Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TURKPA), Ortak Türk Ticaret ve Sanayi Odası (TTSO) gibi ilişkili kurumları ve World Health Organization (WHO), Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi uluslararası örgütlerle ortaklığıyla liberal ekonomik sistemin içerisinde yer almaktadır.

Türk Devletleri Teşkilatı, 2011 yılında Almatı'daki birinci zirve düzenlemiş ve teması Ekonomi ve Ticari İşbirliği olmuştur. Ardından 2013 yılında Azerbaycan Gebele'de Ulaşım ve 2014 yılında Türkiye Bodrum'da Turizm temalı zirveler düzenlemiştir. Ekonomi politikaları açısından yapılan bu zirveler oldukça önemlidir. Bununla birlikte Türk İş Konseyi'nin kurulması ve konseyin İhracat Malları Sergisi ile birlikte İş Formu düzenlenmesi, Türk Ticaret ve Sanayi Odası, Türk Ticaret Evi, Türk Ticaret Portalı'nın kurulması, Türk Yatırım Fonu'nun oluşturulması dikkat çeken gelişmeleri oluşturmaktadır. Ayrıca üye ülkeler arasında oluşan Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) gibi petrol ve doğalgaz hatları ile Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun yapılması, aynı zamanda Kardeş Limanlar, Gümrü İşbirliği anlaşmalarının gerçekleşmesi ticaret ağlarının ve yeni ticari merkezlerinin oluşmasında oldukça önem taşımaktadır.

Sonuç olarak Türk Devletleri Teşkilatı, Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar kadar tarihî geçmişi olmamasına rağmen her geçen gün güçlenen ve liberal ekonomik politığın önemli bir parçası olan uluslararası ticaretle önemli bir yer teşkil etmeye başlayan uluslararası bir teşkilattir.

Kaynakça

- Aktan, C. C. (1994). *Çağdaş Liberal Düşünce'de Politik İktisat*. Ankara: Takav Matbaacılık.
- Alagöz M., Saçık, S. ve Uçtu, R. (2004). Türk Cumhuriyetleri ile İlişkilerimize Ekonomik Açından Bir Yaklaşım. *SÜSBE Dergisi*, (12): 59-74.
- Aydilek, E. (2022). Türk Devletleri Teşkilatının Siyasi ve Ekonomik Potansiyeli. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3).
- Baki, M. (2014). Avrasya'da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi. *Bilge Strateji Dergisi*, 6(11).
- Bal, S.G., Yayar, R. ve Karkacier, O. (2009). Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Dış Ticaret İlişkilerine Genel Bir Bakış. *Gaziosman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(1).
- Balcıoğlu, S. (2019). *Türkiye-Özbekistan Ticari İlişkileri 1992-2017. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.*
- Bıyıklı, M. (2018). Türk Keneşi Bünyesinde Kurulan Türk İş Konseyi'nin Türk Dünyası Ekonomik İşbirliği Açısından Yeri ve Önemi. *IX. International Congress on Entrepreneurship Proceedings*.
- Çetin, H. (2001). Liberalizmin Temel İlkeleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(19).
- DEİK Azerbaycan Ülke Bülteni (2012). <http://deik.org.tr/uploads/azerbaycan-ulke-bulteni.pdf> (erişim: 10.01.2024).
- DEİK Kazakistan Ülke Bülteni (2012). <http://deik.org.tr/uploads/kazakistan-ulke-bulteni.pdf> (erişim: 10.01.2024).
- DEİK Kırgızistan Ülke Bülteni (2018). <https://www.deik.org.tr/ulke-bultenleri-kirgizistan-ulke-bulteni-agustos-2018> (erişim: 10.01.2024).
- DEİK Macaristan Ülke Bülteni (2011). <https://www.deik.org.tr/country-profiles-turkiye-macaristan-ekonomik-ve-ticari-iliskiler-notu> (Erişim: 08.08.2024).
- DEİK Türkiye- KKTC İş Konseyi. <https://deik.org.tr/turkiye-avrupa-is-konseyleri-turkiye-k-k-t-c-is-konseyi> (erişim: 08.08.2024).
- DEİK Türkiye-Türkmenistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri (2012). <https://www.deik.org.tr/ulke-bultenleri-kirgizistan-ulke-bulteni-agustos-2018> (erişim: 10.01.2024).
- Erdut, Z. (2004). Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyal Politika. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2.
- Humbatov, M. ve Sarı, K. (2017). *Turkic Council Countries: Infrastructure, Trade, Logistics and Transportation*. Bakü: SAM-Center for Strategic Studies.
- Kapluhan, E. (2021). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Arasındaki Ekonomik İlişkiler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 1(120).
- Kasım Eren, K. (2012). Bağımsız Devletler Topluluğu İçinde Türk Cumhuriyetleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1).

- Kaygusuz, Y. (2020). Kuruluşunun 10.Yılında Türk Konseyi'nin Türkiye ile Diğer Üye Ülkeler Arasındaki Ticarete Etkileri. TESAM Akademi Dergisi, 8(1).
- Kazgan, G. (2014). İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KTTO Kıbrıs Türk Ticaret Odası Ekonomi Bülteni (2021). <https://ktto.net/wp-content/uploads/2020/10/ktto-2021-%C4%B1.-ceyrek-ekonomi-bulteni.pdf> (erişim: 08.08.2024).
- Öztürk, Ş. ve Taştan, T. (2021). Devletçi Ekonomi- Liberal Ekonomi Karşılaştırması: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(26).
- Tanınmış Yücememiş, B.; Arıcan, E. ve Alkan, U. (2017). Türkiye-Özbekistan-Kazakistan Ekonomik İlişkileri ve Bankacılık Sistemi. MÜ Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 9(17).
- Tayyar, A. ve Çetin, B. (2013). Liberal İktisadi Düşüncece Devlet. CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(1).
- TDK Türk Dil Kurumu Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (erişim: 29.12.2023).
- TDT 1. Zirve Bildiri (2011). https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/1-zirve-bildirisi-8-tr.pdf (erişim: 08.08.2024).
- TDT Gümrük İşbirliği. https://turkicstates.org/tr/haberler/turk-konseyi-gumruk-isbirligi-calisma-grubu-10-toplantisi-12-aralik-2018-tarihinde-astanada-gerceklestirildi_1733 (erişim: 05.01.2024).
- TDT Kardeş Limanlar Toplantısı. https://turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-kardes-limanlar-toplantisi-taskentte-duzenlendi_2663 (erişim: 05.01.2024).
- TDT Organizasyon Tarihçesi. <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> (erişim: 01.01.2024).
- TDT Ortaklar. <https://www.turkicstates.org/tr/uluslararası-ortaklar> (erişim: 01.01.2024).
- TDT Tarihçe. <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkında> (erişim: 08.08.2024).
- TDT Türk Devletlerinin Ekonomik Görünümleri (2023). https://www.turkicstates.org/tr/yayinlar/turk-devletlerinin-ekonomik-gorunumu-2023-yillik-raporu_29 (erişim: 08.08.2024).
- TEPAV Türkiye Ekonomi Politikaları. Türkiye - KKTC İş Yapma Fırsatları. <https://tobb.org.tr/İkiliOdalar/TurkiyeKKTCTO> (erişim: 08.08.2024).
- TOBB (2019). Türk Ticaret ve Sanayi Odası'nın ilk Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu oldu. 31.07.2019, <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=24778&lst=MansetL> istesi (erişim: 08.08.2024).
- TÜİK 2023 Verileri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Kasim-2023-49629> (erişim: 10.01.2024).

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 2 • Ağustos/August 2024

ISSN: 1309-601X

100. YILINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİ GÜVENLİĞİ

At 100th Anniversary, the Republic of Türkiye's Economic Security

Şerife AKINCI TOK

Öğr. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.

akincisrf@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2505-1985

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 31.07.2024

Kabul Tarihi: 21.08.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1525292

Kaynak göstermek için:

Akinci Tok, Ş., (2024). 100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomi Güvenliği.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(2): 255-287.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

100. YILINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİ GÜVENLİĞİ

*At 100th Anniversary, the Republic of Türkiye's Economic
Security*

Şerife AKINCI TOK

Öğr. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
akincisrf@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2505-1985

Özet

Ekonomi, devletin iç politikasını, insan faktörleri sistemini ve bir bütün olarak toplumun temelini oluşturan önemli bir alandır. Bu alanın bir tehlike ile karşı karşıya kalması, millî güvenliğin zarar görmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle de küreselleşen dünya ile birlikte ulus devletin ve güç ögesinin asli belirleyeni olarak ülkelerin sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik büyüme ile güvenli bir ekonomiye sahip olması kritik bir önem kazanmıştır. Ulusal ve küresel ekonomik risklerin belirlenmesi ve tehditler karşısında ekonominin güvende tutulması ulus devletin bekası için hayati bir gereksinimdir. Küreselleşme, diğer devletlere karşı sadece ekonomik kırılganlığa odaklanan geleneksel ekonomi güvenliği tanımını değiştirmiş ve devlet dışı aktörlerin sınır ötesi ağlarının ve yeni küresel ortamın ekonomik değişkenliğinin oluşturduğu riskler ışığında yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ekonomik küreselleşme ile istenmeyen ekonomik ve politik sonuçlar arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve dikkatle değerlendirilmesi, ekonomik güvenliğe ilişkin yargıların ele alınması, küreselleşmenin getirdiği artan değişkenliğin ekonomik performansa etkilerinin tartışılması yerinde olacaktır. Buradan hareketle mevcut veriler doğrultusunda nitel araştırma

yöntemlerinden yararlanan bu makalede ekonomi güvenliği kavramsal çerçevesi, ulusal ekonomi güvenliğinin önemi, ekonomi güvenliğini etkileyen tehditler ve ekonomik riskler detaylı bir şekilde incelenmiş, değerlendirme yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi Güvenlik, Türkiye, Ekonomik Tehditler, PKK, FETÖ.

Abstract

The economy is an important area that constitutes the internal policy of the state, the system of human factors and the foundation of society as a whole. If this area is faced with a threat, it means that national security is damaged. Therefore, with the globalizing world, it has become critically important for countries to have a sustainable and balanced economic growth and a secure economy as the primary determinant of the nation state and the element of power. Identifying national and global economic risks and keeping the economy safe in the face of threats is a vital requirement for the survival of the nation state. Globalization has changed the traditional definition of economic security, which focused solely on economic vulnerability to other states, and has led to a redefinition in light of the risks posed by the cross-border networks of non-state actors and the economic volatility of the new global environment. In this context, it would be appropriate to identify and carefully assess the relationship between economic globalization and unintended economic and political consequences, to address judgments about economic security, and to weigh the effects of the increased volatility brought about by globalization on economic performance. In this article, which utilizes qualitative research methods in line with the available data, the conceptual framework of economic security, the importance of national economic security, threats and economic risks affecting economic security are examined in detail, evaluated and suggestions are presented.

Keywords: Economic Security, Türkiye, Economic Threats, PKK, FETÖ.

Giriş

Küreselleşme bir yandan dünyaya ekonomik refah getirirken diğer yandan ekonomik belirsizliği harekete geçirmiştir. Bu belirsizliğin boyutlarına dair hangi tehlikelerin ortaya çıkabileceği, bu tehlikelere karşı kimlerle ve hangi araçlar ile güvence sağlanabileceği hususunda akıllarda soru işaretleri oluşmaya başlamıştır. Bu soru işaretleri ise her geçen gün daha da artan uluslararası ekonomik ilişkilerde ekonomi güvenliğinin önemsenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır. Bu sonuç ise ekonomi güvenliğinin birçok ülke gündeminde en üst sıralarda yer almasını kolaylaştırmıştır. Ekonomi güvenliği, öznesi devletten, nesnesi de toplum, vatandaşlar, işletmeler, kurum ve kuruluşlardan oluşan güçlü bir kavramdır. Bu kavrama göre bir ülke ekonomi güvenliğini sağlayarak başta devletin olmak üzere vatandaşların, işletmelerin, kurum ve kuruluşların güvenliğini garantiye almaktadır. Dolayısıyla ulusal güvenliğin temelini oluşturan ekonomik güç, güvenlik evreninde hayati bir rol oynamaktadır. Ulusal güvenliği tehdit eden her türlü saldırı ile savaşılabilecek, her türlü saldırıya dayanabilecek ve çeşitli araçlar ile bu saldırıları püskürtebilecek bir ülke olabilmek için ekonomik açıdan güçlü olmak gerekmektedir. Güvenilir ve verimli ekonomik süreçlere karşı oluşabilecek her türlü tehdide karşı koyabilen, istikrarsızlaştırıcı etkileri azaltan ve ortadan kaldıracı olan, kendini geliştiren, ulusal çıkarların bağımsız bir şekilde uygulamasını sağlayan ve ülke ekonomisinde elverişli bir ortamı yaratacak yeteneklere sahip olan ekonomi, güçlü bir ekonomidir. Böylesine bir ekonomiye sahip olmanın yolu da ekonomi güvenliğinin sağlanmasından geçmektedir.

Farklı ülkelerin farklı roller oynadığı ve değişen düzeylerde ekonomik faaliyetlere katkıda bulunduğu karmaşık ve birbirine bağlı bu sistemde önemli bir yere sahip olan Türkiye ekonomisi için de ekonomi güvenliği büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda

100 yılını doldurmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi güvenliğinin irdelenmesi bu çalışmanın en büyük motivasyonudur. Bu çalışma, ekonomi güvenliğinin en geniş biçimiyle (kavramlara, yaklaşımlara ve stratejik hususlar) ele alınmasına, küresel ekonomik risklere ve jeoekonomik açıdan Türkiye'ye yönelik olası tehditlere karşı ışık tutulmasına ve Türkiye'de ekonomi güvenliğinin nasıl sağlanabileceğine odaklanmıştır.

1. Ekonomi Güvenliği 'nin Kavramsal Çerçevesi ve Ulusal Ekonomi Güvenliğinin Önemi

Ekonomi güvenliği hakkında hem teorik hem de pratik açıdan literatürde pek çok sayıda tanım bulunsa da bu kavramın kabul görmüş, üzerinde uzlaşa sağlanmış bir tanımının olduğunu söylemek çok zordur. Bu nedenle ekonomi güvenliği, farklı bakış açılarına göre çeşitli şekilde tanımlanabilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik faaliyetler sınıf, firma ve ulusal ekonomilere özgü birçok ayrışmayı içinde barındıran bütüncül bir yaklaşım ile oluşur ve uluslararası ekonomi, ticaret, finans, üretim, iletişim ve ulaşım kalıpları ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bu sebeple ekonomi güvenliği çelişkiler ve dengeler arasında salınan söz konusu iktisadi faaliyetleri özgün ve sıkı bir bağ ile birleştiren nitel ve nicel bir göreliliktir (Buzan, 1991). Ekonomi güvenliği, ekonomide kamunun fonksiyonunu idame ettirecek gelir kaynaklarına sahip olması, ödemeler dengesinin işlemesi, iç ve dış kamu borç servislerinin yapılabilmesi kamu finansmanının idame ettirilmesi, bankacılık sektörünün sistematik riskten uzak çalışması ve kaynak dağılımında adaletin sosyal hayatı tehdit etmeyecek seviyede gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2009). Kahler için de ekonomi güvenliği, yarının güvenliğini şekillendiren ekonomik sürdürülebilirliğin en önemli yönünü oluşturmaktır. Bununla birlikte ekonomi güvenliği, kalıcı iktisadi çözümler, refah, zenginlik, ekonomik bağımsızlık gibi kavramlarla da yan yana yer almaktadır (Kahler, 2015).

İnsan özgürlüğü herkes için kritik bir önem arz etmektedir. Bu özgürlüğün kazanılması ve daima korunabilmesi için ise ekonomi güvenliği kritik önem taşımaktadır. Var olan belirsizlikleri azaltmak ve ekonomik refahı sürdürmek, ekonomi güvenliğinin temel amacıdır (Neu ve Wolf, 1994). Ekonomi güvenliğine dair literatürde yaygın olarak dört tanım ile karşılaşılmaktadır. Bunlar sırasıyla askerî, askerî-siyasi ve ekonomik açıdan düşünülerek ifade edilmiş tanımlardır. Askerî açıdan ekonomi güvenliği, bir ülkenin kendini askerî noktada savunabilmesi için gerekli ticaret ve yatırım ilişkileri oluşturması olarak ifade edilirken askerî-siyasi güvenlik açısından iktisadi yaptırımlar, boykot, ambargo, enerji arzının azaltılması gibi durumlara karşı ekonomik araçların savunma/saldırı gayesi ile kullanılabilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Ekonomik güç açısından ekonomi güvenliği, rakiplerin güvenliğinin ekonomi ile zarar uğratılması olarak tanımlanmıştır. Son olarak ise ekonomi güvenliği, küresel ekonomik, sosyal ve ekolojik istikrarsızlık çerçevesinde ele alınmıştır (Rüma, 2019).

Matyškevič ve Černius, ekonomi güvenliğini ülkelerin sürekli değişen koşullarına yönelik iç ve dış tehditleri yansıtan karmaşık bir sosyo-ekonomik fikir olarak ifade etmiştir. Matyškevič ve Černius ekonomi güvenliğinin ilkelerini;

- Ekonomik kalkınma kapasitesi
- Sosyal güvenlik standartlarına göre yaşam standardı güvencesi
- Ulusal ve uluslararası ekonomi güvenliğinin entegrasyonu,
- Ekonomik uyuşmazlıkların zor kullanmadan yargılanması,

temel özelliklerini ise;

- Ülke ekonomisi bağımsız olmalıdır,
- Ülke ekonomisi istikrarlı ve dayanıklı olmalıdır,

- Sosyal kalkınmanın sosyo-ekonomik göstergelerinin olumlu bir dinamiği olmalıdır, şeklinde sıralamıştır.

Matyškevič ve Černius'a göre ekonomi güvenliđinin tanımları Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Ekonomi Güvenliği Tanımları

Kaynak: Matyškevič ve Černius, 2019

Yukarıdaki şekilde de görülebileceği üzerine ekonomi güvenliği yalnızca ekonomik bir olgu değildir, dolayısıyla yalnızca ekonomi ile açıklanamaz. Ekonomi güvenliği, askerî, sosyal, kültür, çevre gibi tüm olgularla ilişki içerisindedir. Bunun yanında askerî güvenlik, çevre güvenliği, sosyal güvenlik gibi kavramlar da ekonomi güvenliğine bağlıdır, çünkü bu kavramların güvende kalmaları ekonomik duruma bağlıdır (Alkan, 2014).

Ekonomi güvenliği, tedarik (enerji ve gıda gibi), pazar erişim, finans ve kredi, teknoloji ve endüstriyel, sosyoekonomik paradigma,

sınır ötesi ve ittifak güvenliği gibi unsurlar için yardımcı bir faktörden ziyade tamamlayıcı bir parçadır. Bu nedenle de ekonomi güvenliğinin, koşullara göre tanımlanması daha doğru bir tanıma sahip olması açısından önemlidir. Refah, ekonomik bağımsızlık ve yeterli yaşam düzeyi gibi ekonomik faktörler ile eş anlamlı olan ekonomi güvenliği, bir ülkenin pazarları kontrol edebilmesi, teknolojik ve endüstriyel girişimlerde bulunabilmesi, doğal kaynaklarını çıkarıp, işleyebilmesi olarak ifade edilebilir. Tüm bunlar ülkenin ekonomik egemenliğinin derecesini tayin eder (Metevlev, 2014).

Ekonomi güvenliğine ilişkin tanımlar amaç, gelişmişlik düzeyi ve üretim/istikrar üçgeni içerisinde şekillenmektedir. Ekonomi güvenliğini amaç olarak tanımlayanlara göre devlet, ulusal güvenliğin öznesi konumunda yer almaktadır. Devlet, ekonomik güvenliğin sağlanması yolundaki tüm politikaları belirleme ve uygulama görevinin tek sahibidir. Ekonomi güvenliği, devlet eliyle sağlanacak ve ekonomik göstergeler gelişmişlik seviyesine doğal bir şekilde ulaşacaktır. Gelişmişlik düzeyi olarak tanımlayanlara göre ekonomi güvenliği, kendi doğal kaynaklarıyla, sanayi ve savunmasıyla küresel ekonomide varlık gösterebilecek ya da söz sahibi olacak ekonomik gücün sağlanmasıdır. Ekonomi güvenliğini üretim ve istikrar olarak tanımlayanlara göre ise üretim ve istikrarın sağlanması beraberinde ekonomik istikrar ve gelişmişliği getirecektir, bu da şüphesiz sağlam bir zeminde ekonomi güvenliğinin ortaya çıkmasını sağlayacaktır (Luciani, 2015). Hangi bakış açısına göre ifade edilirse edilsin ekonomi güvenliğinin özünde mikro düzeyde birey, makro düzeyde ise devlet için ekonomik geleceği teminat altına alma hedefi yatmaktadır. Makro düzeyde ekonomi güvenliği, ülke ekonomisinin iç ve dış istikrarsızlık yaratan durumlara karşı dengelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Turgutoğlu, 2017). İstikrarlı ve öngörülebilir bir ekonominin işlemesi ve gelişmesi için ekonominin dengede ve güvenilir olması gerekmektedir. Makro düzeyde ekonomi

güvenliğinin sağlanması, mikro düzeyde de ekonomi güvenliğinin sağlanmasını temin edecektir.

Finansal krizler, siber saldırılar, terör ve terörün finansmanı, enerji arz güvenliği gibi problemler hem uluslararası hem de ulusal ekonomi güvenliğinin sağlanması için bir ön koşul şeklinde ortaya çıkmıştır. Çünkü küreselleşme, devletlerin hâkimiyet alanlarının, sistematik ve düzensiz bir şekilde olabilen tehdit ve saldırılara açık hâle gelmesine neden olmuştur. Ulusal ekonomiyi kilitleyerek çalışamaz noktaya getirme gücüne sahip olan bu problemler, devletleri ekonomi güvenliği hususuna odaklanmaya ve stratejiler oluşturmaya yöneltmiştir. Zira bir devletin ulusal çıkarlarını korumanın yolu ekonomi güvenliğinin sağlanmasından geçmektedir. Ekonomi güvenliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, sosyal politikaların etkin bir şekilde uygulanması, rekabet gücünün korunması ve ekonomik kalkınmanın sağlanması anlamına gelmektedir (Jankovska vd., 2018).

Bir ülkenin rekabet gücünü, ekonomik büyüme ve kalkınma kabiliyetini ön plana çıkaran ekonomi güvenliği için ekonomik istikrar, kapasite, dışa açıklık gibi faktörler büyük önem arz etmektedir. Bu faktörleri ise ülke tüketiminin özelliği, enflasyon düzeyi, dış ticaret hadlerinin durumu, hukuki çerçeve, sağlık ve eğitim sistemi, finansal faaliyetleri, devlet bürokrasisinin yapısı gibi parametreler doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilemektedir (Aydın, 2008). Nihayetinde tüm bu faktörler, ekonomi güvenliğini etkilemektedir. Ulusal ekonomi güvenliği modeline göre devletin iktisadi hassasiyetlerine sebebiyet veren ileri düzeyde bir iktisadi açıklık, iktisadi şartlara karşı belirli bir kırılganlığa sebep olmakla birlikte ihracat yoğunluğu kadar ticari etkileşim çeşitliliğindeki eksiklik ile dar bir ihracat aralığı risk ve bağımlılık oluşturabilmektedir. Ekonomi güvenliği için ekonomi güvenliği açığı ve direnç kapasitesi büyük önem arz etmektedir. Ekonomi güvenliği açığı, açıklık derecesi, ihracat yoğunluğu ve stratejik ithalat bağımlılığından meydana gelirken, direnç kapasitesi

krizlerle mücadele (enflasyon oranı, işsizlik oranı, bütçe dengesi, kamu harcamaları ve dış borç gibi) ve şok önlemeden (piyasa etkinliği, kamu verimliliği, finansal istikrar ve sürdürülebilirlik gibi) meydana gelmektedir (Turgutoğlu, 2021).

Küreselleşme, malların hızla yayılmasını, sermaye hareketlerinin yüzlerce kat büyümesini, dış yatırımların artmasını, hizmet, bilim ve teknoloji ticaretinin gelişmesini, uluslararası turizmin ilerlemesini sağlamıştır. Bu gelişmeler, çok yönlü olarak gelişmiş ve entegre bir piyasa sisteminin doğmasına neden olmuştur. Tüm dünya ülkeleri ise doğrudan veya dolaylı olarak bu sisteme dâhil olmuştur. Küreselleşmenin nihai bir sonucu olarak da sisteme entegre olan tüm dünya ülkeleri birbirine bağlı ve bağımlı hâle gelmiştir. Her geçen gün daha da yükselen bu bağımlılık, ulusal ekonomi politikalarının etkinliğini azaltmış, ülkeler önemli sonuçlara neden olabilen bazı etkiler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu etkiler iktisadi ilişkilerle birbirine bağlanan ülkeleri gelişmişlik düzeyine başka bir ifadeyle ekonomik gücüne ve içerisinde bulunduğu bölgesel şartlara bağlı olarak farklı şekillerde ve düzeylerde etkilemektedir.

Küreselleşme ve uluslararası ekonomi politiğin yaşadığı dönüşüm, iç ve dış tehditleri birbirinden ayıramaz bir duruma gelmiştir. Bu tehditler, doğal kaynak arzına bağımlılık, dünya ticaretinin dengesizliğinden kaynaklanan tehditler, finansal piyasalardaki spekülâtif hareketler, yüksek korumacılık, cari açık, enflasyon, işsizlik ve terör gibi faktörler olarak sıralanabilmektedir. Ekonomi güvenliği, ulusal güvenliğin önemli bir unsuru olarak görülmektedir (Ronis, 2011). Bu faktörlerde yaşanacak bir bozulma, ülke ekonomisini doğrudan etkileyecek, bu etkilenme ise ekonomi güvenliğini dolayısıyla ulusal güvenliği tehdit edecektir. Kamusal, bölgesel, sosyoekonomik ve bireysel(kişisel) çıkarlar olmak üzere dört farklı iktisadi çıkar söz konusudur. Bu çıkarlar, ekonomi güvenliği politikalarının oluşturulması aşamasında ülkeler için önem arz etmektedir. Ülkeler, içerden veya dışarıdan gelebilecek ekonomik tehditlerden korunmak için kalkınma

politikaları, reform ve ekonomi paketleri gibi politikalar sunmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte hiçbir ülkenin kendini dış dünyadaki gelişmelerden dışlayamadığı günümüzde bu politikalar, ekonomi güvenliğinin ve ulusal güvenliğin sağlanmasında rol oynamaktadır (Metevlev, 2014; Turgutoğlu, 2021). Yukarıda farklı şekillerde ele alındığı üzere güvenliğin en önemli gündem maddesi, küreselleşmedir. Küreselleşme ve ekonomi güvenliği arasındaki ilişki küreselleşmiş piyasanın çalışması, ülkelerin ekonomi güvenliği ve küreselleşmenin hayat standartlarına etkisi şeklinde üç noktada birleşmektedir (Mesjasz, 2008).

Küreselleşme, ülkelere sınırları daha hızlı aşabilme gibi altın bir fırsat sunmuştur. Bu fırsat bölgeleri ve ülkeleri birbirine yakınlaştırmakla birlikte güçlü coğrafi bağlantılar kurulmasını sağlamıştır. Ancak küreselleşme bir yandan hâkimiyet alanların değişmesini hem ulusal hem de uluslararası gücün şekillendirilmesini ve yeni aktörlerin var olması için yeni ortamlar oluşmasına olanak sağlarken bir yandan da küresel ekonominin iktisadi krizlere ve derin durgunluklara daha yatkın bir hâle gelmesine neden olmuştur. Karşılıklı bağımlılığın artmasıyla ekonomilerdeki kırılganlık riskleri yükselmiştir. Küresel ekonomi, birbirine daha entegre ama daha istikrarsız hâle gelmiştir. Bu doğrultuda yıkıcı sonuçlarla karşılaşılma ihtimalini her zaman göz önünde bulunduran, iktisadi kırılganlık konusunda kaygıları olan ülkeler için ekonomi güvenliği her geçen gün daha çok önem kazanmıştır. Küreselleşmenin etkisi arttıkça ekonomik sistemdeki istikrarı sağlamak yalnızca iç potansiyel ile mümkün olmamış, dünyanın geri kalan alanındaki gelişmelerin de izlenerek güçlü tedbir mekanizmalarının oluşturulması gerekmiştir (Yılmaz, 2019).

Ekonomi güvenliği, ulusal güvenliğin temelini oluşturmaktadır. Ekonominin yapısı, büyüklüğü ve iktisat politikaları ulusal güvenliği, ulusal güvenlik politikaları, savunma harcamaları, askerî güç, istihbarat ve diplomasi de ekonomiyi etkilemektedir. Dolayısıyla ulusal güvenlikten bahsedilebilmesi için ekonomi güvenliğinin sağlanması, ekonomi güvenliğinden bahsedilebilmesi

için ise ekonomik yapıdaki istikrarın korunması ve güvenle sürdürülmesi gerekmektedir. Ulusal güvenliğin sağlanması devletin birincil sorumluluğudur ve ekonomik birimlerle yakın iş birliği içinde yürütölmektedir (Grigoreva ve Garifova, 2015).

2. Ekonomi Güvenliği ve Ekonomik Riskler

Günümüzde ölkeler arasında mücadelelerin yaşandığı uluslararası bir çevrede, hibrit savaşı kapsamında ölkelerin sahip oldukları ekonomik ve teknolojik birikimler, özellikle dış kaynaklı çok büyük tehditler ile karşı karşıya kalmaktadır. Hibrit savaşı, gayrinizami harp ile konvansiyonel savaş arasında konumlandırılan ve aslında rakip ölkeler ekonomisini zayıflatma amaçlı saldırıları olarak ifade edilmektedir. Ekonomik mücadelelerin kıyasıya yaşandığı bir çevrede ölkeler arasında hibrit savaşı, askerî operasyonlara nazaran daha az masraflı ve diplomatik açıdan daha risksiz olduğu için yoğun bir biçimde tercih edilmektedir.

Hibrit savaşı, politik, diplomasi, askerî, sosyal ve ekonomik olmak üzere beş temel unsuru kapsamaktadır. Politik unsurlar için ekonomi politikalarında yanlış bilgilendirilme ve casusluk faaliyetlerinin çökertilmesi, diplomasi unsuru için müttefikleri ayırma ya da ortaklıkların bozulması, askerî unsurlar için korku ve terörizm politikalarını kullanmak, sosyal unsurlar için nüfusu demoralize etmek için medya kampanyalarını kullanmak ekonomik unsurlar için ise ekonomiye yönelik her türlü saldırı (yaptırımlar, varlık ve kaynakların satılması gibi) örnek olarak verilebilmektedir. Bu problemler, diplomasinin etkisiz kaldığı alanlarda kullanıldığında etkili sonuçlar alınan ve üstesinden gelinmesi zor olan problemlerdir. Bunun nedeni şüphesiz, hibrit savaşında sadece askerî önlemlerin yeterli olmaması ve bazen her türlü saldırıyı önlemek amacıyla diplomatik, ekonomik ya da politik önlemlerin aynı anda alınması gerekmesinden kaynaklanmaktadır (Hansen, 2018).

Serbest piyasa ekonomisinin genel kabulleri çerçevesinde ekonomik altyapıya yönelik yapılan müdahaleler kaçınılmazdır. Bu

müdahaleler, istihbarat teşkilatlarının yönetiminde yapılan operasyonlardır ve ulusal ekonomik güvenliğin tesis edilmesi, küresel menfaatlerin gözetilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan müdahaleler, örtülü ekonomik operasyonlar olarak nitelendirilmektedir. Ekonomi güvenliğini tehdit eden küresel ekonomik risklerden olan örtülü ekonomik operasyonlar, devletlerin uluslararası ilişkiler kapsamında rutin diplomatik faaliyetler ile ulaşamadığı stratejik ekonomik hedeflere, olası engelleri ortadan kaldırıp, belirlenen ekonomik ve finansal amaçlara ulaşmak adına, istihbarat teşkilatı koordinasyonunda yapılan uluslararası gizli faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Altıntaş ve Asal, 2021). Başka bir ifadeyle, örtülü ekonomik operasyonlar; düşman ya da düşman olma potansiyeli bulunan ülkelere veya bu ülkelerin kamu/özel teşebbüslerine yönelik yok etme amaçlı yapılan yasadışı girişimleri ifade etmektedir (Altıntaş ve Asal, 2021). Örtülü ekonomik operasyonlar, hedef ülkenin makroekonomik istikrarına zarar vermek amacıyla ve yasadışı nitelikteki bazı örtülü yöntemler kullanılarak icra edilen faaliyetlerdir (O'Brien, 2007). Çeşitli saldırılar aracılığı ile hedef ülkeleri, firmaları veya kişileri ekonomik açıdan dezavantajlı konuma düşürmek amacıyla girişimlerde bulunma olarak da ifade edilebilecek olan örtülü ekonomik operasyonlar çok çeşitli şekillerde yapılabilmektedir. Bunlara örnek olarak hedef ülke parasının sahtesinin üretilerek tedavüle sokulması, hasım ülke ekonomisi açısından stratejik önemi bulunan çeşitli ihraç ürünlerinin küresel piyasalardaki fiyatının manipülasyonu, hedef ülkenin enerji, ulaşım gibi bazı altyapı sistemlerine zarar verilmesi verilebilir (Callanan, 2010).

Örtülü ekonomik operasyonların,

- Karşı tarafın kaynaklarını, ekonomik hedeflerini koruma amaçlı harcama yapmak zorunda bırakılması,
- Dış borçlar ve diğer yöntemlerle fakirleştirmek

- Kötüleşen ekonomi ile isyan ve darbelere yol açmak şeklinde üç hedefi bulunmaktadır (Yılmaz, 2018). Son yıllarda sıkça karşılaştığımız küresel finansal krizler, örtülü ekonomik operasyonların bir sonucu olarak görülebilir. Genellikle ekonomik, siyasi ve askerî alanlarda uygulanan örtülü operasyonlar ile devletin dış politikasını desteklemek amaçlanmaktadır.

Dünyada gizli servislerin müdahil olduğu bir psikolojik harp, politik ve ekonomik savaş, yıllardır çeşitli ülkelerde kendini göstererek devam etmektedir. Bu savaşın hüküm sürdüğü ülkelerden biri de köklü geçmişi, jeopolitik konumu, nüfusu, küresel siyasette söz sahibi pozisyonu ile dikkat çeken Türkiye'dir ve Türkiye, uzun bir süre bazı ülkelerin psikolojik harp metotlarının adeta bir uygulama alanı olmuş, bilhassa ekonomik alanda devamlı karmaşa içerisine girmiştir. Türkiye'ye yönelik örtülü operasyonların büyük kısmı, aslında örtülü ekonomik operasyonlar şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2013 yılında Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında Gezi Parkı'ndaki ağaçların başka yere taşınacağı bahanesiyle 27 Mayıs tarihinde başlayan ve 8 Temmuz tarihine kadar süren Gezi Parkı olaylarında bazı Batı ülkelerinin finansörlerinin oynadığı rol, örtülü ekonomik operasyonlara örnek olarak gösterilebilir (Anadolu Ajansı, 2019). Gezi olayları sonucunda gerek yerli gerekse yabancı yatırımcı algısındaki bozulma, ekonomik göstergeler ve finansal piyasalara ciddi hasar vermiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2020 yılında AK Parti TBMM Grup Toplantısı'nda yaptığı konuşmasında, Gezi olaylarının Türkiye'ye doğrudan maliyetinin 1,4 milyar dolar, dolaylı maliyetinin ise yüzlerce milyar doları bulduğunu açıklamıştır. Piyasalar uzun süren negatif bir döneme girmiş, TL varlıklar satış baskısı altında kalmıştır. Gezi olayları ile oluşan kargaşanın piyasalarda ölçülebilen hasarın yanı sıra kırılıp dökülen, yakılan araç ve mal ile gerek yatırımcı gerekse tüketiciler üzerinde yarattığı psikolojik etki, parasal değeri ölçülmesi neredeyse imkânsız olan bir faturaya neden olmuştur. TL varlıklar benzer ülke varlıklarına göre ekstra satış baskısı altında kalmış, Merkez Bankası

verilerine göre, Gezi olayları sonrasındaki 1 aylık dönemde yabancı yatırımcılar 8 milyar dolarlık çıkış yapmıştır. BIST 100 endeksi, Gezi Olayları sonrasında ise hızlı bir düşüş trendine girmiş, hisselerin ortalama fiyatı %30 değer kaybetmiştir. Kayıplar dolar bazında ise %40'a yaklaşırken, Gezi olayları ile başlayan ve 3 ay süren dönemde halka açık şirketlerin toplam piyasa değeri 163 milyar lira gerileyerek 480 milyar liraya inmiştir. Gezi Olayları öncesinde 1,70-1,80 bandında hareket eden dolar/TL, 2,39'a kadar devam eden bir ralli sürecine girerken, söz konusu yükseliş sonucu TCMB, Ocak 2014'te 550 baz puanlık faiz artırımına gitmiştir. Öte yandan Mayıs 2013'te %4,61 ile tarihi düşük seviyelerine gerileyen tahvil faizleri ise olayların neden olduğu kurdaki yükseliş, enflasyon beklentilerindeki bozulma ve yabancı yatırımcıların satışları ile 3 ayda %9,25 ile yaklaşık iki katına yükselmiştir. Gezi olayları öncesinde %6,13'e kadar gerileyen yıllık enflasyon, sonraki 3 ayda %8,88'e kadar yükselirken, işsizlik oranı da artış trendine girerek olaylar öncesinde %9 seviyelerinde yatay bir seyir izleyen işsizlik oranı bir yılda %10 sınırına, ardından %10,6'ya kadar çıkmıştır. Ekonomi yönetiminin aldığı tedbirler ve uygulamaya konulan reformlarla ekonomik hasarın giderilmesi hedeflenmiş ancak bu örtülü ekonomik operasyonun makroekonomik göstergeler açısından etkisi yıllarca devam etmiştir (TRT, 2020).

Yine, Türkiye'de terör örgütleri FETÖ ve PKK adına suç işlediği ve casusluk yaptığı suçlamasıyla 2016 yılında tutuklu yargılanan ABD'li rahip Andrew Craig Brunson'un uzun süre serbest bırakılmadığı gerekçesi¹ başta olmak üzere 2019 yılında Türkiye'nin Rusya'dan S-400 Hava Savunma sistemlerini alması, Suriye'de güvenli bölgeler oluşturarak terör örgütlerini temizlemeye çalışması² ve Rusya ile daha geniş çapta ticari ve enerji iş birliklerine yönelmesi nedeniyle Türkiye'ye yıllarca süren ve ekonomik kriz çıkarmaya yönelik olan yaptırımlar da örtülü ekonomik operasyonlara örnek olarak verilebilir. ABD, uyguladığı

¹ ABD'li rahip Andrew Craig Brunson, Ekim ayı 2018 yılında serbest bırakılmıştır.

² Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Operasyonları.

yaptırımlar ile Türkiye'yi dış politikada ulusal çıkarları doğrultusunda bağımsız bir şekilde hareket etmesine karşı olarak yeniden çizgisine döndürmeyi amaçlamıştır. Bu yaptırımlarla zaten kırılganlık yaşayan Türkiye ekonomisi büyük hasarlar almıştır. 2018 yılına 3.79 TL ile başlayan dolar kuru, Brunson'ın tahliye talebinin duruşmada reddedildiği 18 Temmuz'da 4.79'a çıkmış, yaptırımların duyurulmaya başladığı 1 Ağustos günü, 5 TL eşliğini geçmiştir. Donald Trump'ın açıkladığı ikinci aşama yaptırımlar içinde Türkiye'den çelik ve alüminyum ithalatına gümrük vergisini arttırma kararının uygulamaya girmiş ve 13 Ağustos tarihinde, dolar kuru tarihin en yüksek noktası olan 7.24 TL'yi görmüştür. Kurun bu şekilde tırmanması Türk ekonomisi üzerinde sarsıcı bir etki yaratmış, özellikle dövizle borçlanmış olan ya da ithalata dayalı çalışan şirketlerin bilançolarının bozulmasından konkordato ilanlarının artışına kadar zincirleme yaşanan bir dizi olumsuzluklar yaşanmıştır. S-400 nedeniyle uygulanan yaptırımlarla da Türkiye 1.4 milyar dolar ödediği F-35 savaş uçağı programından çıkarılmış, ilgili kişi ve kurumların ithalat bankası desteği kesilmiş, mal ve teknoloji ihracatı ruhsatı verilmemiş, ABD ve uluslararası mali kuruluşlarından kredi tedarik edilmesinin önü kesilmiş, mali kurumlara ABD Merkez Bankası ile doğrudan alışveriş yapma izni verilmemiş, yaptırım kapsamına alınan kişi ya da kurumlarla ihale ya da sözleşme yapılmamış, döviz üzerinden işlem yapılması ve mali kurumlar ve bankalar arasında ödeme ya da kredi transferlerinin yasaklanmıştır. Devam eden yaptırımlar ve alınan ekonomik kararlar doğrultusunda kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin kredi derecesini düşürmüştür (Hürriyet, 2018). Bir dizi bahaneler sonucunda ABD tarafından uygulanan yaptırımlarla Türkiye'nin ekonomi güvenliği açık bir şekilde tehdit edilmiştir. Ancak Türkiye'ye istediğini yaptırmanın peşinde olan ve Türkiye'yi projelerini gerçekleştirme noktasında kolay bir hedef olarak gören ABD, ülke ekonomisinin kötüleşmesine neden olsa da tam bir başarı sağlayamamıştır. Bu ise zor geçen yıllara rağmen Türkiye'nin en önemli kazanımı olmuştur.

Örtülü ekonomik operasyonlara ek olarak gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin, ekonomi güvenliğini tehdit edecek veya tehlikeye atacak bir dizi ekonomik riskler bulunmaktadır. Bu risklerden ilki ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşlarının şiddetlenmesiyle, uluslararası piyasalarda risk algısının artması sonucu, küresel ölçekte uzun vadeli yatırımlardan uzak durulmasıdır. İkincisi, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde, cari işlemler açığının kronik nedenlerden ötürü (yapısal reformların uygulanmasındaki eksiklikler, enerjide dışa bağımlılık gibi) kalıcı hâle gelmesi ve çözümün mümkün olmamasıdır. Üçüncüsü, AB Bölgesi'ndeki bazı ülkelerin manipülasyonu ile birliğin dağılma riski ile karşı karşıya kalması ve bu sürecin piyasalarda yaratacağı olumsuz ekonomik etkilerdir. Dördüncüsü, bölgesel bir savaş tehdidinin küresel bir boyuta evrilmesi (Ukrayna-Rusya Savaşı gibi), düzensiz güç sorunları ve öngörülemez gelişmelerin sınır komşusu ülkelerin ekonomilerinde yarattığı tahribat ve demografik tehditlerdir. Beşincisi, küresel veyahut bölgesel siyasi ve ekonomik sorunların çözümünde yaşanan sıkıntılardır. Bu ülkelerin makroekonomik göstergelerinde (enflasyon, faiz, büyüme gibi) yaşanan bozulmaların artmasına ve enerji ve emtia fiyatlarının öngörülenin ötesinde yükselmesine yol açmaktadır. Enerji ve emtia fiyatlarının öngörülenin ötesinde yükselmesi ise özellikle gelişmekte olan ülkelerin kamu maliyesi üzerinde yarattığı baskı ve olumsuz beklentilerin yaygınlaşmasıyla ekonomik/finansal krizlerin habercisidir. Altıncısı, ABD ve AB bölgesinin para birimleri olan Dolar ve Euro'nun uluslararası ticarete faturalandırma birimi olması, banka mevduatlarına ve kurumsal borçlanmalar ile küresel hisse senedi ve emtia piyasalarına hâkim olmasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ve onların ulusal firmalarının bu ülkelere olan ekonomik, teknolojik ve siyasi bağımlılıklarının kaçınılmaz bir hâle dönüşmüştür. Dünya ekonomisinin bu ülkeler tarafından domine edilmesi sonucunda gelişmekte olan ülkelerin ekonomi güvenliği büyük bir tehdit ile karşı karşıya kalacaktır. Yedincisi ise sıcak savaş süreçlerinde ülkelerin uluslararası yatırımlara, sermaye

hareketlerine ve teknoloji transferi gibi stratejik konulara, çok daha kuşkuyla yaklaşmasıdır.

Ekonomi güvenliğini tehdit eden risklerden bir diğeri de terör ve terörün finansmandır. Günümüzde mali bir suç örgütü yapısına dönüşen terör örgütleri, küreselleşme ile birlikte kendi finans kaynağını yaratacak konuma gelmiştir. Terör örgütleri hedeflerine ulaşma yolunda duyduğu gelir ihtiyacını karşılamak için ne yapılması gerekiyorsa onu yapmaktan çekinmemektedir (Aykın ve Sözman, 2008). Terör örgütlerinin finans kaynağı, yasal görünümlü, yasal olmayan ve devletlerden elde edilen finans kaynaklarından oluşmaktadır. Yasadışı faaliyetlerden elde edilen kaynaklar, kaçakçılık (silah, uyuşturucu madde, sigara kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti, değerli taş, maden, tarihî eser, lüks araç, akaryakıt, sahte ilaç, hayvan kaçakçılığı gibi), haraç toplama, gasp ve hırsızlık, fidye, banka ve kredi kartı dolandırıcılığı gibi kaynaklardan oluşmaktadır. Yasal görünümlü faaliyetlerden elde edilen kaynaklar kamu kaynakları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar (hayır kurumları gibi), ticari işletmeler, görsel ve yazılı basın organları (TV ve dergi gibi), aidat ve bağışlar, dijital varlıklar (Bitcoin gibi), sosyal etkinlikler (sergi ve konser gibi) ve kurban derilerinden elde edilen kaynaklardan oluşmaktadır (Akıncı, 2021). Devletlerden elde edilen finansal kaynaklar ise terörü uluslararası politika aracı olarak kullanmak isteyen ülkelerce örgüt üyelerine sağlanan sığınma hakkı, ülke topraklarının üs olarak kullanımına izni verilmesi ve örtülü veyahut açık şekilde terör örgütlerine sağlanan maddi desteklerden oluşmaktadır.

Kontrolü güç coğrafyaların ortaya çıktığı günümüzde hem küresel hem de bölgesel düzeyde önemli bir kaplayan terör sorunu, küreselleşmenin de etkisi ile daha tehditkâr bir hâl almıştır.

Küreselleşmenin sunduğu imkânları istismar ederek kendi lehine kullanan terör örgütleri, amaçlarına ulaşabilmek ve güçlenmek için gelir elde edebileceği her türlü kaynağa yönelmektedir. Ancak kendi finans kaynağını yaratarak amaçlarına

daha kolay ulaşma şansını elde eden terör örgütleri, devletin bütünlüğüne, bireylerin özgürlüğüne, refahına ve güvenliğine engel olarak ekonomi güvenliğinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Çünkü, bir ülkede varlık gösteren terör örgütleri yasal ya da yasal olmayan yollardan elde ettiği gelirler ile o ülkenin para talebinde ve büyüme oranında istikrarsızlığa, gelir dağılımında bozukluğa ve vergi gelirlerinde düşüşe neden olarak ülke ekonomisinin zarar görmesine, sosyal yapının ve kamu düzeninin bozulmasına yol açmaktadır. Ekonomik çıkar ve refah, devletin güvenlik tehditlerine karşı koruması gereken unsurlardandır. Bu unsurlara gelecek bir tehdit, devletin işleyişi ve gelirleri üzerinden gücünü etkileyeceğinden çok büyük önem arz etmektedir.

Örgütlerin sağladığı gelir kaynaklarından kamu kaynaklarının kötüye kullanılması, ortaya çıkaracağı ağır tahribatlar nedeniyle diğer gelir kaynaklarından ayrılmaktadır. Bunun nedeni ise kamu görevinin sağladığı nüfuzun kötüye kullanılması ile vatandaşların oylarının, vergilerinin ve demokrasi ikliminin kötüye kullanılarak millî birlik ve bütünlüğü tehdit etmesidir. Kamu kaynaklarının terör örgütleri tarafından kötüye kullanımının en somut örneklerini Türkiye’de görmek mümkündür. Siyasi imkânlarla güvenerek terör sorununun çözümü için oluşturulan “Çözüm Süreci”ni istismar eden PKK, Halkların Demokratik Partisi (HDP)’nin seçimle kazandığı bazı belediyelerde vatandaşlara hizmet olarak dönmesi gereken kamu sistemlerini ve altyapı imkanlarını örgüt için kullanmıştır. Belediyeler tarafından örgüte yardımcı olan oluşumlara yer tahsis edilmiş ve belediye çalışanları ya da ihale verilen kişi/kuruluşlar baskı altına alınarak bağışta bulunmaya zorlanmıştır. Bu yöntem ile PKK’nın kırsal kadrosunun lojistik ihtiyaçlarına ve dağ kadrosuna eleman temin eden yardımcı kuruluşlara kaynak aktarımlarıyla destek sağlanmaya çalışılmıştır. Belediyeler tarafından yapılan ihaleler terör örgütüne müzahir kişilere/şirketlere verilmiş, haksız ödemeler yapılmış, belediye ihalelerine yolsuzluk, şaibe karıştırılarak örgüt tarafından “vergilendirme” adı altında haraç alınmıştır. Belediyeler bünyesinde terör örgütü mensupları,

yandaşları ya da operasyonlarda ölen terörist yakınları istihdam edilmiştir. Bazı personeller göreve gelmediği halde ücret ödenmiş ve terör örgütünün kırsal kadrosuna belediye kaynaklarından yaşam malzemeleri temin edilmiştir. Yerel halkın mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğrudan belediye idareleri tarafından toplanan vergi/resim/harç vb. ile merkezî idare tarafından gönderilen mali kaynaklar büyük oranda terör örgütünün amaçları doğrultusunda kullanılmıştır. Bütçe terörün finansmanında kullanılmış, terör örgütü üyeliğinden aranan şahıslar belediyede ve belediyeye iş yapan yüklenici firmalarda çalıştırılmıştır. Belediyelerin sosyal yardımları yakınları dağıtımında olan, çatışmada ölmüş olan terörist yakınlarına yapıldığı tespit edilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2017).

Türkiye'de kamu kurumlarının ve hükümetin ekonomik kaynakların dağıtımındaki rolünü ve ekonomik rant yaratmadaki potansiyelini gören FETÖ de amaçlarına ulaşabilmek adına ülkede çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bürokratik kurumları hedef alan FETÖ, yasal görünümü yollardan gelir elde edebileceği makamlara üyelerini yerleştirerek kurumlara sızmış ve kamu kaynaklarıyla örgütü beslemiştir. Gelir elde edebilmek için bulduğu her türlü hukuki boşluğu, mevzuat eksikliğini kullanmış, yalan beyanlarla kamu kurumlarını yanıltmıştır (TBMM, 2017).

FETÖ, örgüt üyelerine ait firmalara ihracatta kolaylık ve öncelik sağlama, kamu destek ve teşviklerini grup şirketlerine yönlendirme, mali denetim faaliyetlerini yönlendirme, kamu ihalelerini örgütle bağlantılı şirketlere verme, kamu arazi tahsislerinin örgütle ilişkili vakıf ya da derneklere bedelsiz devretme, bilişim altyapısı ve kurum arşivini örgütle bağlantılı şirketlerin menfaatine kullanma, ihale yolu iş adamlarını ve maliye görevlileri eliyle de esnafı himmet³ ve bağışa zorlama gibi yollar ile gelirlerini artırmıştır. FETÖ, topluma ait olan kaynakları örgüt

³ Himmet: Bir çeşit paralel vergilendirme. Himmet, devletin fonksiyonları bakımından vergiye, yasa dışı örgütler bakımından ise haraca benzemektedir.

yararına kullanarak kendisine paralel bir ekonomi yaratmıştır (Polis Akademisi, 2017).

Ülkeler arasındaki güç dengelerini değiştiren, tüm bu riskler yukarıda verilen örneklerden de görülebileceği üzere ülkelerin makroekonomik güvenliğine ve gelişme potansiyeli bulunan ulusal (kamu veya özel) şirketlerin ticari ve teknolojik bilgi birikimlerine geri dönüşü olmayan ciddi zararlar verebilmektedir. Ülkelerin ekonomi güvenliğini tehdit eden bu risklerin harekete geçmesi veyahut geçirilmesi ülkelerin ekonomi güvenliğini doğrudan etkileyerek ülkeyi derinden sarsacak güçtedir.

3. Türkiye'nin Ekonomi Güvenliğini Etkileyen Tehditler

İçerisinde bulunduğu jeostratejik konum itibarıyla her zaman ilgi odağında olan Türkiye, bu ilginin olumsuz birçok yönüyle karşı karşıya kalmıştır. Bölgesel ve küresel faktörler ile doğrudan ve dolaylı yollardan da olsa yüz yüze gelen Türkiye, bu zor süreçlerden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Ancak böylesine bir coğrafyada yer alan Türkiye'nin bu etkilerden yara almadan kurtulabilmesi, yıkıcı her türlü etkiden korunabilmesi ve güçlü kalabilmesi yani kısacası ekonomi güvenliğinin sağlayabilmesi, her türlü iç ve dış tehditlere karşı kalkan oluşturacak yeterli ekonomik ölçeklere ulaşabilmesine bağlıdır.

Türkiye'nin ekonomi güvenliğini etkileyen ve tehlikeye atan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar; küresel finansal gelişmeler, ekonomik göstergelerin durumu, ticaret savaşları, gıda ve enerji güvenliği, terör ve terörün finansmanı, siber saldırılar, bölgesel veya küresel savaşlar ve doğal afetler olarak sıralanabilmektedir. Türkiye'nin ekonomi güvenliğini etkileyen mali değişkenler, makroekonomik göstergelerde görülmektedir. Ekonomi güvenliği açısından önemli olan bu göstergeler, toplam üretim, tüketim, tasarruf ve yatırım ile uyumlu, etkin bir maliye ve para politikasının yürütülmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon, faiz oranları, kısa ve uzun vadeli döviz borçları, cari işlemler dengesi, MB döviz rezervleri, doğrudan yabancı yatırımları

ve portföy yatırımları, enerji talebi gibi faktörler bir ülkenin ekonomik güvenliğini gösteren en açık göstergeleridir.

Küreselleşmenin etkisiyle tüm dünya piyasaları neredeyse tek bir pazar hâline dönüşmüştür. İletişim ve bilişim teknolojilerinin de yardımıyla küresel ve yerel ekonomik yaklaşımlar arasındaki ayrımlar yok olmaya yüz tutmuştur. Yüksek düzeyde etkileşim içinde olan küresel ve yerel piyasalar, bir yandan olağanüstü imkânlar sunarken bir yandan da çok yüksek düzeyde küresel riskler sunmaktadır. Yani küresel piyasalara entegre bir ekonomi, küresel kaynaklı her türlü gelişmelerden pozitif/negatif etkilenme potansiyeline sahiptir. Türkiye de küresel piyasalara entegre bir ekonomidir. Dolayısıyla, yerel ve küresel unsurlar Türkiye'nin ekonomi güvenliğini etkilemektedir. Keza AB ile Türkiye arasındaki ekonomik piyasa ve dış ticaret hadleri açısından oluşabilecek olağandışı bir korelasyon durumunda ortaya çıkacak her türlü politik, sosyal ve ekonomik gelişmeler, Türkiye'nin ekonomik güvenliğini doğrudan etkileme gücüne sahiptir. Bunun yanında başka bir kıtada çıkan finansal bir krizin, AB ekonomilerini bunun da Türkiye'yi etkilemesi de mümkündür. Keza 2008 yılında ABD'de başlayan ve AB'yi derinden sarsan üretim ve ihracatın negatif etkilenmesine neden olarak talep daralmasına yol açan 2008 Küresel Finansal Kriz, Türkiye'nin AB'ye olan ihracatını olumsuz etkilemiştir (Özkardeş, 2016). İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı (Brexit) sonrası süreçte yaşanan belirsizlikler, 2016 yılında ABD Başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın seçilmesi sonrasında küresel piyasalarda baş gösteren panik ve belirsizlik gibi tüm bu süreçler de Türkiye ekonomisini, ekonomi güvenliğini tehdit eden diğer faktörlerdendir. Zincirleme bir etki yaratan bu tür gelişmeler Türkiye'nin ekonomik güvenliği ciddi tehlikeye atmaktadır. Bu durumun AB dışında Türkiye'nin mal ve hizmet ticaretinde büyük paya sahip olan (AB ülkeleri, ABD, Rusya ve Çin gibi) tüm ülkeler için geçerli olduğu unutulmamalıdır. Türkiye ekonomi güvenliğini tehdit edebilecek küresel tehlikelere ancak makroekonomik tedbirlerle güçlendirilmiş ekonomik göstergeleriyle karşı durabilir.

Ekonomi güvenliğini tehdit eden faktörlerden birisi de enerji arzı güvenliğidir. Enerji arz güvenliğiyle enerji kaynaklarının farklı şekillerde, istenilen miktarda, kesintisiz ve uygun fiyatta, güvenilir ve sürdürülebilir şartlarda erişilebilir olmasını amaçlamaktadır (UNDP, 2000). Türkiye, enerji kaynakları konusunda kendi kendine yetebilen bir ülke değildir. Bu durum enerji ihtiyacı bakımından büyük ölçüde ithalata bağımlı olan Türkiye'nin en büyük dezavantajıdır. Ayrıca enerji arz güvenliğini riske atmakta ve ekonomi güvenliğinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Keza yakın çevresinde yaşanabilecek riskli gelişmeler neticesinde mutlak ithalatçı konumunda olan ve enerji talebini dış kaynaklardan tedarik eden Türkiye, enerji fiyatlarında yaşanan ve yaşanacak yukarı yönlü hareketlerde çok olumsuz etkilenmektedir. Enerji fiyatları, makroekonomik dinamiklerde bozucu bir etkiye sahiptir. Bu özellikle COVID-19 salgının etkisini yitirmesiyle enerji piyasalarında yaşanan toparlanma ve artan talep ve bunun akabinde yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşı ile enerji fiyatlarında yaşanan ani yükselişlerde tecrübe edilmiştir. Bu olaylar tüm ülkeleri risk altına soktuğu gibi Türkiye'yi de büyük bir risk altına sokmuştur. Sanayi üretiminin esas girdilerinden olan enerji fiyatlarında yaşanan artışlar, ürün fiyatlarında olağandışı yükselişlere neden olmuş, ekonomik dengeleri sarsmıştır. Bu durum ekonomi güvenliğini tehdit eder noktalara ulaşmıştır. Bu noktada Türkiye'nin kronik bir sorunu olarak görülebilecek enerji arzı güvenliğinin sağlanması yönünde önemli adımlar atılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu adımlar içerisinde yerli kaynakların etkin kullanımı, enerji tedarik edilen ülke ve kaynak çeşitliliğinin artırılması, depolama kapasitesinin artırılması, enerji kaynağı arama ve sondaj çalışmalarının hızlandırılması, enerji iletim ve dağıtım altyapısının geliştirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve nükleer enerji santrallerinin yaygınlaştırılması örnek gösterilebilir. Enerji arz güvenliğinin sağlanmasıyla arz güvenliğine bağlı risklerin minimize edilmesinin

yolu açılacaktır. Haliyle de ekonomi güvenliğinin karşı karşıya olduğu riskler azaltılacaktır.

Türkiye'nin ekonomi güvenliğini doğrudan tehdit eden küresel faktörlerden biri de gıda ve gıda arzı güvenliğidir. Gıda güvenliği, tüketilen gıdalarda insan sağlığını tehdit edebilecek biyolojik, mikrobiyolojik, fiziksel ve kimyasal maddelerin olmaması üzerine kurulan güvenlik yaklaşımını ifade etmektedir (İstikbal, 2020). Türkiye, iklim şartlarına göre farklılık gösteren bir gıda üretim profiline sahiptir ve bu üretim, gelecek nesillerin hayatı üzerinde kritik öneme sahiptir. Türkiye, gıda ve yem sanayisi hammaddelerinin tedarikinde net ithalatçı konumunda olan bir ülkedir. Bu durum bizlere temel gıda maddelerinde arz açığımız olduğunu ifade etmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde toplum sağlığını etkileyecek, gıda üretimini sekteye uğratacak herhangi bir girişim, Türkiye'nin ekonomi güvenliğini tehdit ederek geleceğini tehlikeye atabilecek gücü elde edecektir. Keza bu durum COVID-19 salgın sürecinde yaşanmış, ithal edilen gıda maddelerinin fiyatı yükselmiş ve ihracat kısıtlamaları getirilmiştir. Maliyetlerin artması ise gıda fiyat istikrarını olumsuz etkileyerek, ekonomik göstergelerde bozulmalara neden olmuştur. Gıda güvenliğinin vazgeçilmez unsuru, gıda arz güvenliğidir. Çeşitli sebeplerden dolayı küresel gıda tedarik zincirinde yaşanacak bir kırılma, gıda fiyatlarının yükselmesine neden olarak enflasyonist baskıları gün yüzüne çıkaracaktır. Küresel gıda arz güvenliğinin tehlike altında olması hem küresel bir açlığın doğmasına hem de makroekonomik göstergelerdeki bozulmaların şiddetlenmesine neden olacaktır. Yine yakın tarihimizde bu durumun örneklerini görmek mümkündür. COVID-19 salgını nedeniyle zaten yaşanmakta olan küresel gıda kıtlığı, 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı ile daha da derinleşmiş ve tüm dünyada bir gıda krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Dünyanın tahıl ambarı olarak ifade edilebilen Ukrayna ve Rusya'nın şiddetli bir savaş içerisinde olması milyonlarca ton tahılın üretimini ve ihracatını engellemiştir. Bu zorlu süreç, temel gıda maddelerine ulaşımını zorlaştırmış, küresel

gıda fiyatlarının yeniden yükselmesine yol açmıştır. Bu durum en çok tarımsal üretimde kendi kendine yetemeyen ülke ekonomilerinin üzerinde baskı yaratarak, ekonomi güvenliğinin zarar görmesine neden olmuştur. Bu noktada Türkiye, daha sağlıklı işleyecek, planlı üretimi teşvik edecek ve uzun vadeli gıda güvenliğini sağlayacak politikaları hayata geçirmelidir. Her geçen gün daha çok gündeme gelen gıda ve gıda arz güvenliğinde uzun dönemli politikaların geliştirmesi, akıllı tarım uygulamalarını hayata geçirecek AR-GE faaliyetlerine önem verilmesi gerekmektedir. Böylelikle günümüzde yaşanan küresel salgın ve kıtlıkları en az hasarla atlatmak mümkün hale gelecektir.

ABD ve Çin arasında yıllardır devam eden ticaret savaşları da Türkiye'nin ekonomi güvenliğini doğrudan tehdit etmektedir. Ne yöne doğru evrileceği belli olmayan ve küresel ticaretin geleceğine yön verecek olan bu savaş, büyük bir belirsizlik yaratarak ülke ekonomileri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Küresel ekonomik büyümeyi besleyen ana kaynaklardan olan Çin ve ABD'nin arasındaki çekişme, gümrük tarife artışları, teknoloji savaşları, korumacılık tedbirleri ve kur savaşları şeklinde kendini göstermektedir. Bu etkenler ise gelişmekte olan ülkelerden olan Türkiye ekonomisinin makroekonomik göstergelerinde bozucu etki yaratarak ekonomi güvenliğini zayıflatmaktadır.

Ekonomi güvenliğinin sağlanmasında terör örgütleriyle ve terörün finansmanı ile mücadele edilmesi gerekmektedir. Hem yarattığı kaos ortamı hem de yasal görünümü/yasadışı gelirler ile ekonomi dinamiklerine verdiği zararlar hiçbir ülkenin isteyeceği bir şey değildir. Ekonomi güvenliğinin sağlanması için ekonomik çıkarların ve refahın korunması şarttır. Bunun için terör ile mücadele elzemdir. Örgütlerin güçlenmesini ve faaliyetlerini devam ettirmesini sağlayan gelirlerin kesilmesi sadece terör ile mücadelede değil aynı zamanda ekonomi güvenliğinin sağlanması yolunda da önemli bir adımdır. Bu yolda başarı finansal istihbarat ile mümkündür. Terör örgütlerinin gelir kaynaklarından mahrum bırakılarak faaliyetlerinin kısıtlanması hem ülkelerin ekonomik

çıkarlarının korunmasına hem de ülke refahının sağlanmasına ve artmasına katkı verecektir. Terör ile mücadeleye ülkelerin tek başına gerçekleştireceği çabalara ek olarak demokratik ülkeler arasında geniş çaplı bir iş birliği yani uluslararası finansal istihbarat birimleri ile bilgi alışverişi de katkı sağlayacaktır. Terör ile mücadelede başarılı olunması sonucunda ekonomi güvenliğinin önündeki büyük engellerden biri saf dışı bırakılacaktır.

Ekonomi güvenliğini etkileyen ve son yıllarda dikkatleri üzerine çeken bir etken de, siber güvenlidir. Bilgi güvenliği çağında yaygın saldırılara karşı temel koruma sağlamak yeterli iken, siber güvenlik çağında bu koruma çok kısıtlı kalmaktadır. Dijital teknolojilerin birbirine bağlı yetenekleri sistemlere birçok fayda sağlarken beraberinde geniş kapsamlı etkileri olan bir dizi güvenlik açığını ortaya çıkarmaktadır. Dijital teknolojiler, birey, şirket, sektör, kurum, devlet fark etmeksizin her bir unsuru siber güvenlik olaylarına karşı hedef hâline getirmektedir. Bu siber güvenlik olayları, birçok düzeyde (bireysel, kurumsal, örgütsel, kurumsal, ulusal) çok olumsuz etkilere sahip olabilmekte, doğrudan mali ve diğer zararlara (kesinti süresi, iş süreçlerinin uygulanamaması, veri ihlali vb.) ve dolaylı etkilere (yasal yükümlülükler, gizlilik kaybı, düzenleyici cezalar, itibar kaybı ve kötü kamu imajı) neden olabilmektedir. Artan jeopolitik ve jeoekonomik gerilimler karşısında, bugün ulusların karşı karşıya olduğu en büyük tehditlerden biri devlet destekli siber savaştır. Seçim müdahalelerinden, hassas COVID-19 aşı araştırmalarına yönelik iddia edilen hırsızlık girişimine ve yaklaşık çeyrek milyon insanın elektrik kesintilerine kadar, devlet destekli siber saldırılar dünya çapındaki ülkelerin kritik altyapılarına sızmaktadır.

Siber güvenlik olayları, veri ihlalleri, kötü niyetli saldırılar, kötü amaçlı yazılım, fidye yazılım, siber savaş, devlet destekli saldırılar şeklinde kendini göstermektedir. Siber suçlar, dünyadaki her bir birey, meslek, sektör ve devlet için en büyük tehdittir. BM tarafından Ponemon Institute'a hazırlatılan Veri İhlallerinin Maliyeti-2022 (Cost of a Data Breach Report, 2022) raporuna göre

bir veri ihlalinin ortalama maliyeti 4,68 milyon dolar düzeyindedir. Türkiye’de hedefine ulaşmış bir siber saldırının maliyeti ise 1,11 milyon dolardır (The Ponemon Institute, 2022). Siber suçların tümü, 2021 yılında toplam 6 trilyon dolar zarara yol açmıştır ve bu zararın 2025 yılında 10,5 trilyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Cybersecurity Ventures, 2023) Dünya Ekonomik Forumu’nun siber güvenliğin büyük ölçekli ihlalini bugün dünyanın karşı karşıya olduğu en ciddi beş riskten biri olarak değerlendirmiş olması gün geçtikçe daha da anlam kazanmaktadır. Siber güvenliği ihlal eden tüm unsurlar, ekonomik zenginlik transferini temsil etmektedir. Siber saldırıların çeşitli şekillerde gerçekleşebildiği düşünüldüğünde bir ülke için çok büyük maliyetlere neden olarak o ülkenin ekonomi güvenliğini tehdit edebileceğini söylemek mümkündür. Bu noktada siber güvenliğin sağlanması oldukça önemlidir. Siber güvenliğin odak noktasında bireyleri, şirketleri, sektörleri, kurumları ve devletleri kasıtlı saldırılardan, ihlallerden, olaylardan ve bu olayların sonuçlarından korumaya yardımcı olacak etkili kontrollerin tasarlanması ve uygulanması yer almaktadır. Siber güvenliğin sağlanabilmesi için kurumların gelişmiş ve yeni ortaya çıkan saldırıları tespit etmek ve önlemek için akıllı, yenilikçi ve etkin kontroller uygulaması gerekmektedir. COVID-19 salgını dünyanın dijital dönüşümünü hızlandırdığı günümüzde, ulusal güvenliğin sağlanması adına devletler her zamankinden daha fazlasını yapmak için çabalamalıdır. Bu konuda güvenliği ve dayanıklılığı artırmak için piyasa güçlerinin şekillendirilmesi, siber iş gücünü geliştirecek yatırımların yapılması, ortak hedeflere ulaşmak için uluslararası ortaklıkların kurulması gibi adımlar atılabilir.

Türkiye’nin ekonomi güvenliğini doğrudan tehdit eden, önceden öngörülmesi mümkün olmayan ve yukarıda bahsedilen faktörler gibi küresel değil de daha çok doğal bir sorun olan hadiseler de bulunmaktadır. Bunlar yıkıcı etkilere neden olan doğal afetlerdir. Deprem, su baskınları, kasırga gibi doğal afetler, afetin meydana geldiği bölgedeki üretken sermayeye ve alt yapıya zarar vermekte,

tedarik zincirini bozmakta, verimliliği azaltmakta, konut stoğunun bir kısmını yok etmekte, yerel ücretlerin, konut fiyatları/ kiralardan yükselmesine ve gelirlerin azalmasına neden olmaktadır. Bu etkenler ise büyük ekonomik kayıplar yaşanmasına neden olmaktadır. Doğal afetler, ülkenin büyümesini, istihdamını, gelir dağılımını ve yoksulluk düzeyini olumsuz etkileyerek kalkınmasının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Yukarıdaki etkenler göz önüne alındığında doğal afetlerin finansal sermaye, fiziksel sermaye, beşerî sermaye, sosyal sermaye ve doğal sermayede kayıp ve hasar şeklinde büyük kayıplara neden olduğu görülmektedir. 6 Şubat tarihinde 7.7 büyüklüğünde meydana gelen Kahramanmaraş Depremi tam 11 ili vurmuş ve deyim yerindeyse yok etmiştir. Kahramanmaraş depremi, ekonomik faaliyetler açısından tarım ve hayvancılık başta olmak üzere tekstil, demir çelik, enerji sektörlerinin ağırlıklı bir şekilde faaliyet gösteren ve ülke GSYH'nin yaklaşık %15'ni oluşturan bir bölgeyi etkilemiştir. Bu deprem Türkiye ekonomisinin güvenliğinin en çok sınanacağı nokta olmuştur. Büyük bir ekonomik ve ulusal güvenlik sorunuyla yüz yüze gelen Türkiye, tarihinin en ağır kayıplarını vermiştir. Türkiye'nin bu kayıpları göz önünde bulundurarak olası bir İstanbul depremine karşı hızlı bir şekilde önlem alması gerekmektedir. Keza Türkiye'nin sanayi ve üretim alanlarının %60'ını içerisinde barındıran ve ekonominin kalbi olan İstanbul, ülke GSYH'sinin yaklaşık %35'ini oluşturmaktadır. Marmara bölgesini etkileyecek bir deprem ekonominin çarklarının durmasına neden olabilir. Bu nedenle olası depremin etkilerinin azaltılması konusunda kamu ve özel sektör, deprem öncesi ve sonrasında destek görevi üstlenebilir. Deprem sonrası hızlı bir ekonomik toparlanma için iş dünyasıyla koordinasyon sağlanabilir.

Sonuç

Uzun bir süre güvenlik kavramı askerî güvenlik ile aynı anlamda kullanılmıştır. Elbette askerî konular hâlen güvenlik çalışmaları için önemli bir alan olmaya devam etmektedir. Ulus devletinin sınırları

dışında hâkimiyet kurma çabası askerî araçlarla toprak sahibi olmanın ötesine doğru evrilmiştir. Bu evrilme sonucunda güvenliğin anlamı, kapsamı ve boyutu genişleyerek, dar katmanından çıkmıştır. Güvenlik terimi askerî güvenliğin yanı sıra ekolojik, toplumsal, ekonomik ve siber güvenlik gibi alanları da kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Devletin istikrar ve öngörülebilir şekilde işleyen ve küresel düzeyde rekabet edebilen bir ekonomiye sahip olması artık ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Günümüzde küreselleşmenin ekonomiden, politikaya, finanstan psikolojiye kadar çok farklı alanlara etki edebilme gücüyle ekonomi güvenliğinin önemi daha çok anlaşılmaya başlanmıştır. Bir ülke için kalkan görevi gören ekonomi güvenliği, kamu güvenliğinin tesis edilmesi, yaşam kalitesinin yükselmesi ve iktisadi kaygıların minimize edilmesi olarak ifade edilmektedir. Ekonomi güvenliği, devletin millî çıkarlarının korunmasını amaçlamaktadır. Millî güvenlik, devletin özgür ve demokratik gelişiminin, bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün korunması ve savunulması için gerekli şartların oluşturulmasını ifade etmektedir.

Devletin istikrarlı bir şekilde işleyen ve uluslararası düzeyde rekabet edebilen bir ekonomiye sahip olması, ulusal güvenliğin en temel unsurudur. Ulusal güvenliğin sağlanması, ekonomi güvenliğinin sağlanmasından geçmektedir. Ekonomi güvenliğinin sağlanması ve sürdürülebilmesi için hesaba katılması gereken en önemli şeyler makroekonomik göstergelerin durumu ve makroekonomik göstergeleri yani ekonomik güvenliğini sekteye uğratan (terör ve terörün finansmanı gibi) şeylerin önlenmesidir. Ekonomi güvenliği, küresel finansal gelişmeler, ekonomik göstergelerin durumu, ticaret savaşları, toplum sağlığı, gıda ve enerji güvenliği, bölgesel veya küresel savaşlar ve doğal afetler gibi faktörler ile yakında ilişkilidir. Bu faktörlerin eksikliği, ekonomi güvenliğinde ve dolayısıyla ulusal güvenliğinin sağlanmasında zorluklara neden olmaktadır. Bu zorlukların engellenmesi, ekonomi güvenliğinin sağlanabilmesi için elzemdir.

Bir ülkenin uluslararası düzeyde aktif veya pasif konumu, ekonomik egemenlik derecesine göre şekillenmektedir. Ekonomik açıdan kendi kendine yetebilen, gelişmişlik düzeyini her daim yükseltmeyi hedef edinen, ekonomik çıkarlarını koruyabilen, sosyoekonomik gelişimini tehdit eden/edecek dış tehditlere karşı koyabilen ve ekonomik yeteneklere sahip olan ülke aktif bir konumda yer almaktadır. Tüm bu faktörler ise ekonomik güvenliğin sağlanmasından geçmektedir. Dolayısıyla bir ülke için ekonomi güvenliği hayati bir öneme sahiptir. Ekonomik göstergelerin sağlıklı ve istikrarlı bir yapıya kavuşturulması çok önemli ve önceliklidir. Çünkü, ekonomik kırılganlıktan kaçınılması ancak uygulanan para ve maliye politikaların yapısal reformlar ile bütünleştiği bir iklimde mümkündür. Bu konuda sağlanacak başarı, küresel finansal krizlerin ortaya çıkaracağı ve beraberinde tüm olumsuzlukları getireceği tufandan sınırlı düzeyde etkilenmeyi ve ülkenin ekonomi güvenliğinin hâliyle de ulusal güvenliğinin korunmasını sağlayacaktır.

Ülke ekonomileri için herhangi bir ekonomik krizin gerçekleşmesini beklemeden ekonomik sistemin en iyi ve gerçek durumuyla iktisadi göstergelerini kontrol etmek, yakından izlemek, tahmin etmek ve önleyici müdahaleler yapmak gereklidir. Sistemin güvenlik açıklarını tespit etmek, doğru bir şekilde tanımlamak ve bu açıkları izlemek için millî ekonomiye karşı politik, askerî ve ekonomik riskleri tespit etmek ve en aza indirmek için ulusal bir strateji belirlenmelidir. Bu strateji belirlenirken ekonominin yapısal problemleri üzerinden oluşabilecek güvenlik açıklarına dikkat edilmelidir. Bu yapısal problemlerin çözümünde ekonominin bekası için kararlı olmak gerekmektedir. Bunun yanında dünyadaki ekonomik gelişmeleri yakından takip etmek, şeffaf ve öngörülebilir bir ekonomi yönetimi dizayn etmek, uluslararası örgütler düzeyinde aktif katılım ve ikili iş birlikleri ile dış çevreden ekonomi güvenliğine gelecek tehditleri büyümeden önlemek gereklidir. Bu sayede de ekonomi güvenliğine yönelik risklerin en aza indirilmesi sağlanabilir.

Geleneksel savunma yöntemleri kadar önemli bir husus olan ekonomi güvenliği, Türkiye için hayati bir husustur. Hayatın her alanına dokunan ekonomi güvenliği, bağımsız, istikrarlı ve dayanıklı bir ekonominin var olmasına olanak tanımaktadır. İşte bu nedenledir ki Türkiye'nin bir yüzyıl daha güven ve refah içerisinde bu coğrafyada yaşayabilmesi için ekonomi güvenliği, tüm çalışmalarımızın odak noktasında yer almalıdır. Bireylerin ve hane halklarının ekonomik açıdan güvende olmalarının sağlanması şüphesiz her türlü zorluk karşısında doğru adımlar atılmasının yolunu açacaktır. Ekonomi güvenliğine yönelik hareketliliği ele alacak müdahaleler geliştirmeye odaklanılmalı ve iş birlikleri yapılmalıdır. Bu hususta atılacak doğru ve sağlam adımların ülkenin her alandaki gücünü daha da artıracak ve ekonomik özgürlüğünü pekiştireceği açıktır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. 'Gezi Parkı olayları: Profesyonel devrim ihracatçılarının eylemleri'. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gezi-parki-olaylari-profesyonel-devrim-ihracatcilarinin-eylemleri/1409684>.
- Alkan, A. E. (2014). Küreselleşme ve Ekonomik Güvenlik. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altıntaş, K. M. ve Asal, S. (2021). Ekonomik İstihbarat Kapsamında Endüstriyel Espiyonaj. 4. Basım, Nobel Yayınevi: Ankara.
- Aydın, C. (2008). Ekonomik Güvenlik: Türkiye Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, S. (2009). Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Ekonomik Güvenliği, Akademik Araştırmalar Dergisi, (42): 39-52.
- Aykın, H. ve Sözmén, H.K. (2008). Terörün Finansmanı, MASAK Yayını. Ankara.
- Buzan, B. (1991). New Pattern of Global Security in The Twenty-First Century. International Affairs, 67(3): 431- 451.
- Cybersecurity Ventures. (2023). <https://cybersecurityventures.com>
<https://cybersecurityventures.com/hackerpocalypse-cybercrime-report-2023/>
- Callanan, J. Covert Action in the Cold War: US Policy, Intelligence and CIA Operations, I.B.Tauris, Londra, 2010.
- Cost of a Data Breach Report. (2022). <https://www.ibm.com/reports/data-breach>
- Grigoreva, E. ve Garifova, L. (2015). The Economic Security of the State: The Institutional Aspect. Procedia Economics and Finance, 24: 266-273.
- Hürriyet. Rahip Brunson krizinin bıraktığı izler. (2018). <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/rahip-brunson-krizinin-biraktigi-izler-41032054>.
- İçişleri Bakanlığı. (2017). Terör Nedeniyle Belediyelere Yapılan Görevlendirmeler. <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/belediyeler%20ALMA NCA.pdf>
- İstikbal, D. (2020). Küresel gıda güvenliği ve Türkiye. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kuresel-gida-guvenligi-ve-turkiye/1778615>
- Jankovska, L., Tylchik, V. ve Khomyshyn, I. (2018). National Economic Security: An Economic and Legal Framework for Ensuring in the

- Conditions of the European Integration. *Baltic Journal of Economic Studies*, (4) 1: 350-357.
- Kahler, M. (2004). Economic Security in an Era of Globalization: Definition and Provision. *The Pasific Review*. 17 (4): 23-39.
- Matyškevič, I. K. ve Černius, G. (2019). Country's Economic Security Concept: Theoretical Insights, https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16031/WOE_Kremer-Maty%C5%A1kevi%C4%8D.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 27.03.2022
- Mesjasz, C. (2008). Ekonomik Güvenlik. *Uluslararası İlişkiler*, (5) 18: 125-150.
- Metelev, S.E. (2014). Economic Security as a Scientific Category: Theoretical and Methodological Aspect of Research. *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska Lublin-Polonia*, (XXXIX) 2, 1: 81-91.
- Neu C. R. and Wolf, C. (1994). *The Economic Dimensions Of National Security*. Santa Monica: Rand National Defense Research Institute.
- O'Brein, K. (2007). *Covert Action: The Quite Option in International Statercraft*. Covert Action: Behind the Veils of Secret Foreign Policy, (Ed). Loch K. Johnson, Praeger Security International. New York.
- Özkardeş, L. (2016). 2008 Krizinin Türkiye'nin İhracat Ürünleri ve Pazar Konfigurasyonuna Etkisi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (8): 30-37.
- POLİS AKADEMİSİ. (2017). YENİ NESİL TERÖR: FETÖ'NÜN ANALİZİ, "Organize ve Mali Suç Örgütü Olarak Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Çalıştay Raporu", Ankara, [https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Yeni%20Nesil%20Ter%C3%B6r_FETO_014_07_2019\(1\).pdf](https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Yeni%20Nesil%20Ter%C3%B6r_FETO_014_07_2019(1).pdf)
- Ronis, S. (2011). *Economic Securit: Neglected Dimension of National Security?*. Ed. Sheila Ronis, Center for Strategic Conferencing Institute for National Strategic Studies by National Defense University Press Washington, D. C.
- Rüma, İ. (2019). Ekonomik Güvenlik: Gündelik Sabit Tehdit. *Güvenlik Yazıları Serisi*. No.6, [https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/Ekonomik Guvenlik_InanRuma_v.1.pdf](https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/Ekonomik_Guvenlik_InanRuma_v.1.pdf)
- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (Mayıs 2017). *Fethullahçı Terör Örgütünün (FETÖ/PYD) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*.

- TRT Haber. Gezi olaylarının ekonomiye etkisi ağır oldu. (2020). <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/gezi-olaylarinin-ekonomiye-etkisi-agir-oldu-461864.html>
- Turgutoğlu, K. (2021). Ekonomik Güvenliğin Dış Politika Oluşumu Üzerindeki Etkileri: BRICS'e Üye Devletler Analizi (2001-2018). (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turgutoğlu, K. (2017). Güvenlik Perspektifinden Ekonomiye Bakış: Ekonomik Güvenliğin Ulus Devlete Etkilerinin Analizi. Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi, 36 (1): 111-156.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2023). www.undp.org
- Yılmaz, H. (2019). Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Ekonomi Güvenliği Algısına Etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, S. (2014). Kriz Yönetimi ve Güç Kullanımı, İstanbul Aydın Üniversitesi Ulusal Güvenlik ve Strateji Uygulama ve Araştırma Merkezi-USAM, [http://usam.aydin.edu.tr/KRIZ_YONETIMIVEGUC_KULLANIMI\(3a4a\).pdf](http://usam.aydin.edu.tr/KRIZ_YONETIMIVEGUC_KULLANIMI(3a4a).pdf)

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 2 • Ağustos/August 2024

ISSN: 1309-601X

KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA DİJİTAL ALGI YÖNETİMİNİN TÜRKİYE'NİN GELİŞİM POLİTİKALARINA OLAN ETKİSİ

*In the Context of Public Diplomacy Digital Perception Management's
Impact on Türkiye's Development Policies*

Ayten ÇALIŞ KURTÇU

Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İstanbul.
aytencalis78@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9742-8668

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 25.07.2024
Kabul Tarihi: 20.08.2024
DOI: 10.59281/turkiz.1522156

Kaynak göstermek için:

Çalış Kurtçu, A., (2024). Kamu Diplomasisi Bağlamında Dijital Algı Yönetiminin
Türkiye'nin Gelişim Politikalarına Olan Etkisi.
Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(2): 289-315.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA DİJİTAL ALGI YÖNETİMİNİN TÜRKİYE'NİN GELİŞİM POLİTİKALARINA OLAN ETKİSİ

In the Context of Public Diplomacy Digital Perception Management's Impact on Türkiye's Development Policies

Ayten ÇALIŞ KURTÇU

Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İstanbul.
aytenalis78@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9742-8668

Özet

Cumhuriyet'in 100. yılını geride bırakan ve uluslararası sistemde vazgeçilmez bir bölgesel aktör olan Türkiye, gün geçtikte etki alanını ve stratejik gücünü artırmakta; yeni yüzyılın inşası adına etkin hazırlıklar yaparak dinamik politikalar üretmektedir. Ülke sathında ekonomiden savunma ve güvenlik teknolojilerine, enerjiden hukuka kadar pek çok köklü alanda yeni yüzyılın öncü adımları atılmakta; kamu diplomasisinin en etkili ayağı hâline gelen dijital iletişim sahasında ise hızla kendini yenileyerek zamanın diline uyumlanmanın ciddi bir mücadelesi verilmektedir. Yazılımlar ve uygulamalar boyutuyla arka planı bilişim teknolojilerine, siber dünyaya ve kısmen yapay zekâyâ bakan bu etkin saha; dijitalizmin dünya dili olduğu, dijital diplomasinin hâkim unsur hâline geldiği günümüz koşullarında kitle iletişim araçlarını ve bilişim teknolojilerini kullanarak algıyı temel amaçlar çerçevesinde yönlendirme prensibiyle işlemektedir. Bu alanın dışında yer alan ve devlet güvenliği açısından gizlilik gerektiren üretim havuzları hariç hemen her politika alanında üretilen içerikler, yürütülen projeler ve kazanımlar da yine dijital algı yönetiminin imbiğinden geçmekte ve

hedef kitleye bu kanalla ulaştırılmaktadır. Çalışmada, konu üzerinde ortaya koyulan mevcut görüşler üzerinden derlemeye dayalı bir analiz yapılmış; bölgesel güçten küresel güce dönüşmenin öncü sancılarını yaşayan ve hazırlıklarını yürüten Türkiye'nin yeni hedefleri adına dijital algı yönetimi alanında ne tür bir uygulama haritasını oluşturması gerektiği sorgulanmıştır. Etkili iletişim stratejilerinin ve manipülasyona dayalı iletişimden korunabilmenin odak kabul edildiği analizde, ayrıca dijital iletişim dilinin yarattığı hâkim kültürden ve teknolojik değişim hızının doğurduğu gerilimden doğan psikolojik tahrip olgusuna da sınırlı olarak değinilmiş; toplum sağlığının tesisi açısından sosyal rehabilitasyon anlamında izlenmesi gereken rotanın önemine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Algı Yönetimi, Dijital Aktivizm, Dijital Diplomasi, Dijital İletişim, Stratejik İletişim Yönetimi.

Abstract

Türkiye, which has left behind the 100th anniversary of the Republic and is an indispensable regional actor in the international system, is increasing its sphere of influence and strategic power day by day, and is producing dynamic policies by making effective preparations for the construction of the new century. The pioneering steps of the Turkish and Turkish Century are being taken in many deep-rooted fields ranging from economy to defense and security technologies, from energy to law; while in the field of digital communication, which has become the most effective pillar of public diplomacy, there is a serious struggle to adapt to the language of the time by rapidly renewing itself. In today's conditions, where digitalism is the world language and digital diplomacy has become the dominant element, this effective field, which has a background in information technologies, cyber world and partly artificial intelligence in terms of software and applications, operates on the principle of directing perception within the framework of basic objectives by using mass media and information technologies. Except for the production pools that are outside this field and require confidentiality in terms of state security, the content produced, projects carried out and achievements in almost every policy area must also pass through the digital perception management and be delivered to the target audience through this channel. In the study, an analysis based on a compilation of existing opinions on the subject was made; it was questioned what kind of an application map should be created in the field of digital perception management on behalf of the new goals of the Republic of Türkiye, which is experiencing the pioneering pains of transformation

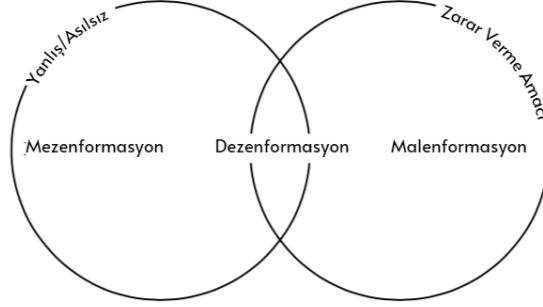
from a regional power to a global power and carrying out its preparations. In the analysis, which focuses on effective communication strategies, the phenomenon of psychological destruction arising from the dominant culture created by the language of digital communication and the tension caused by the speed of technological change is also mentioned to a limited extent, and the importance of the route to be followed in terms of social rehabilitation in terms of establishing public health is emphasized.

Keywords: *Digital Activism, Digital Communication, Digital Diplomacy, Perception Management, Strategic Communication Management.*

Giriş

Günümüzde yoğunlukla karşılaşılan manipülasyon olgusundan dolayı algı yönetimi ekseriyetle negatif bir iletişim mekanizması olarak görülmekte ve mesajın hedef kitlelere doğru şekilde ulaşmasını sağlayan iletişim stratejisi boyutu ise yaşanan bu tahribattan dolayı yadsınmaktadır. Oysaki algı yönetimi; negatif boyutu manipülasyon (çarpıtma), dezenformasyon (kasıtlı yanlış bilgi yayma), mezenformasyon (kasıt olmadan yanlış bilgi yayma) ve malenformasyon (doğru bilgiyi zarar verme amacıyla yayma) gibi hedef kitleyi yanıltıcı durumlara bakan ancak kaynaktan alıcıya yönelen mesajların hedef kitleye net ve etkili şekilde iletilmesi bakımından da elzem olan bir iletişim sürecidir. Bu bağlamda etkili ve sağlıklı bir algı yönetimi; bireylerin, kurumların, sosyal yapıların ve ülkelerin hedef kitlelerine vermek istedikleri mesajların iletimi noktasında vazgeçilmez bir konumdadır.

Şekil 1: Bilgi Düzensizliğini Anlamak

Kaynak: İnfodemi Eğitimi, 2020

İnternetin doğuşu ve akabinde web 2.0 düzleminde yer alan platformlardaki kullanıcıların ortamda aktif konuma geçmeleri, algı ve algının şekil alması süreçlerini doğrudan etkilemiş ve değiştirmiştir (Bayrakçı, 2021: 94). Çünkü izleyici konumundaki kullanıcılar, artık yorum ve tepkilerle sürece dâhil olmuşlardır. Web 2.0 ile birlikte, internet iletişimi artık tek yönlü bir boyuttan çift yönlü bir boyuta geçmiş ve önemli bir açılım kaydetmiştir (Karatepe, 2018: 1). Dünya zemininde yaşanan teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği bu dijital dönüşüm süreciyle birlikte; algı yönetiminin en etkili enstrümanları, en kuvvetli araçları dijital platformlar olmuştur. Bu yönüyle dijital aygıtları, dijital araçların olduğu zeminleri kullanarak yürütülen yeni bir kamu diplomasisi biçimi oluşmuş ve dijital algı yönetimi şeklinde ifade edilebilecek etkili bir saha doğmuştur.

Yaşanan bu yeni açılımlar kapsamında, verinin işlenerek enformasyona dönüştürülmesi son derece önemli hâle gelmiş ve sürece, bilginin temel alındığı bir iletişim biçimi hâkim olmuştur. Bilginin ve bilginin hem mutfak hem de servis kısmını oluşturan teknolojik gelişimin belirleyici olduğu yeni dönemde, aktörlerin dijital dönüşüm sürecine uyumlanabilmeleri hayatidir (Bozkurt vd., 2021: 35). Çünkü bireyler, kurumlar ve ülkeler kendilerini bu yollarla ifade etmekte; varlıklarını bu yeni iletişim biçimi üzerinden

sürdürmekte, hatta savaşlarını bile dışarıya bu yöntemlerle yansıtmaktadırlar. Kaldı ki insana ait hizmetlerin büyük oranda azalacağı, Dördüncü Sanayi Devrimi olarak adlandırılan Endüstri 4.0'a ait unsurların varlığı da; global ölçekte bir dijitalleşme sürecine bağlıdır (Avcı Tuğal, 2022: 12). Dolayısıyla dijital dönüşüm sürecine sağlıklı adaptasyon, bugün bireysel ya da kurumsal, ulusal ya da uluslararası tüm aktörlerin öncelikli ev ödevi konumundadır. Stratejik planlamalarında dijital dönüşüm maddesine gereken önemi vermeyen yapılar, sürecin gerisinde kalmaya mahkûmdur.

Dijitalleşmenin hızlı kabuk değiştiren dinamik dili kapsamında sağlıklı veriyi temin etmek konunun bir boyutunu, verinin hedef kitle üzerindeki etkisini yönetmek ise diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla da manipülasyon, dezenformasyon gibi çarpıtma örnekleri anlamında negatif, hedef kitleyi istenilen yönde etkileyerek sonuç veren iletişim stratejileri geliştirmek anlamında ise pozitif etki gücüne sahip olan algı yönetimi ve algı yönetiminin veri odaklı dijital boyutu; yeni süreçte netice elde etmek isteyen aktörlerin asla yadsıyamayacakları bir politika alanıdır. Kısacası artık ihtiyaç duyulan verileri sağlayabilmek de, verilerin mevcut çıkarların optimizasyonu çerçevesindeki kullanımı ve yönetimi de dijital dönüşüm sürecine uyum kapasitesiyle eş güdümlüdür.

2006-2017 yılları arasında Vosoughi vd. (2018) tarafından Twitter'da yürütülen, doğru ve yanlış 126 bin haberin incelendiği araştırma; yanlış haberlerin genellikle terör, finans veya doğal afet gibi önemli başlıklarda ortaya çıktığını; dahası, yanlış haber ve dezenformasyonun kişilerde bir duygu durum değişikliği yarattığını ve doğru haberlere kıyasla daha çok paylaşıp hızlı yayıldığını ortaya koymuştur (Ateş, 2022: 1579). Bu da dijital algı yönetiminin manipülatif boyutuna ilişkin önemli bir psikolojik unsurdur.

Ne var ki günümüzde algı yönetimi kavramı, ekseriyetle yanıltıcı bilgiler özelinde algılanıp olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirilmekte; gerçeğe dayalı bilginin hedef kitleye

ulaştırılabilmesi için de algı yönetimine ihtiyaç olduğu göz ardı edilmektedir. Oysaki hatalı bilginin düzeltilmesi, kara propaganda etkisinin ortadan kaldırılması, dezenformasyonun tespit edilip etkisiz hâle getirilmesi ve manipülasyonun bitirilmesi de yine algı yönetimiyle gerçekleştirilebilmektedir (Göksu, 2021: 12). Bu anlamda algı yönetimi, bölgelerinde ve küre sathında güçlü bir aktör olmak isteyen ülkelerin asla kayıtsız kalamayacağı bir faaliyet alanıdır. Analog dünyadan dijital dünyaya evrildiğimiz, hızla Toplum 5.0 hedefine doğru ilerlediğimiz ve metaverse âlemine açıldığımız gerçeği de göz önüne alındığında; asla zayıf bırakılmayacak olan bu temel üretim alanının dijital algı yönetimi kavramıyla nitelendirilmesi yerinde olacaktır.

Herhangi bir yapının internet ortamına yansıyan o adrese özgü bilgileri, dijital algı denilen olguyu doğurmakta; bu da o yapının bilinirlik düzeyini ve niteliğini oluşturmaktadır. Dijital algı, kendi hâline bırakılmamalı ve yönetilmelidir. Bu noktada dünyadaki birçok araştırma, dijital alandaki bilgi ve enformasyonların bir kurumun itibarına ne derece etki ettiğini konu edinmektedir (Yıldırım, 2021: 8-9). Bu yönüyle, doğru ve gerekli şekilde yürütülen dijital algı yönetimi; hedef kitleye mesaj veren her türlü bireysel, sosyal ve uluslararası yapının dijital platformlar aracılığıyla sergilediği stratejik iletişim yönetimidir.

Kamuoyu ekseriyetle, çağdaş ekonomik sistem kapsamında kâr odaklı çalışan kurumlara benzeyen medya kuruluşları tarafından oluşturulmakta; bireyleri kuşatan, düşünce ve davranışlarına yön veren gerçeklik algısı bu şekilde meydana gelmektedir (Utma, 2018: 2904). Pazar ekonomisini kuvvetlendirme amacı taşıyan enformasyon sistemi, neredeyse kitlelerin ne yapıp edeceğine karar verecek denli güçlüdür (Schiller, 1993: 241). Dijital araçlar yoluyla mesaj veren, algı inşa eden, kendi perspektifinden bir medya gerçekliği oluşturan aktörler ulusal ya da uluslararası düzeyde belirli bir ideolojik bakışın mensuplarıdır ve hedef kitlelere olayları kendi bakış açılarıyla sunmaktadırlar. Algı yönetiminin bir yansıması olan bu durum, hem yerel hem de uluslararası yapılar

için geçerlidir. Bu yönüyle algı yönetiminin küresel boyutu olan kamu diplomasisinin etkin şekilde icrası ile dijital algı yönetimi arasında son derece girift ve belirleyici bir ilişki söz konusudur.

1. Dijital Dönüşüm, Kamusal Alan ve Demokratikleşme Tartışmaları

Dünya üzerindeki her yetişkin bireyin potansiyel bir dijital hesap kullanıcısı olması sebebiyle dijital dönüşüm sürecinin başlamasıyla birlikte özgürleşme, demokratikleşme, ifade hürriyetinin yayılması gibi noktalarda bilimsel ve bilim dışı tartışmalar doğmuş; sosyal medyanın bir kamusal alan olup olamayacağı meselesi, çeşitli düzeylerde konuşulmaya başlanmıştır. Ancak belirli bir müddet sonra akademik çevreler başta olmak üzere pek çok zeminde; sosyal medya bireylere eleştirel bakışın ortaya konulması ve sosyal olguların kritik edilmesi bağlamında uygun bir alan açıyor olsa da kullanıcıların gerçek kimliklerinin çoğunlukla belirsiz olması nedeniyle bu mecranın bir kamusal alan olamayacağı yönündeki fikirler ağır basmıştır. Bu genel kanaat, kamuoyunda Dezenformasyon Yasası olarak bilinen ve gerçek olmayan kullanıcıların önüne geçen kanun değişikliğinin yürürlüğe girmesinden sonra da farklı sebepler doğrultusunda devam etmiştir.

Liberal bakış açısına sahip yaklaşımlar katılım, etkileşim, özgürleşme, kamusal alan oluşturma, demokratikleşme gibi kavramları temel almakta ve işlemekte; eleştirel bakış açısına sahip yaklaşımlar ise sosyal medya platformlarının kamusal alanı sanal hâle getirdiğini, iletişimin haddinden fazla ticaret odaklı bir yapıya büründüğünü, etkileşim biçimlerinin tekdüzeleştiğini, gözetim toplumu olgusunun hâkim konuma geldiğini vurgulamaktadır (Subaşı, 2022: 157). Dolayısıyla da sosyal medyanın ya da benzeri yorum ve görüş bildirme imkânı tanıyan dijital mecraların özgürlük getireceği noktasında ortaya çıkan ilk olumlu bakış zamanla sönmüş; dijital içeriklerin metalaşmasıyla birlikte, dijital demokrasi ideallerinin yerini daha gerçekçi bakış açıları almıştır.

Toplumsal aktivizm hareketleri de değişim sergileyen iletişim teknolojilerinden etkilenmiş, bu alanda da dijitalleşme yaşanmış ve dijital aktivizm kavramı doğmuştur (Gürel & Nazlı, 2019: 202). Yine slaktivizm de dijital aktivizm gibi yeni bir kavram olarak dijital iletişim terminolojisine dâhil olmuştur (Yegen, 2014: 104). Tembel anlamına gelen 'slacker' ile 'activism' (aktivizm) kelimelerinin birleştirilmesinden türetilen 'slaktivizm' kavramı; dijital mecralar ve araçlar yoluyla gerçekleştirilen eylemleri, sosyal tepkileri ifade etmektedir.

Dijital araçlar yoluyla dönüşen toplumsal hareketler, yaşanan sosyal olayların boyutunu da ciddi şekilde etkilemektedir (Boyacı, 2020: 941). Türkiye'nin iç ve dış siyaseti açısından önemli olan ve 28 Mayıs 2013-30 Ağustos 2013 tarihleri arasında gerçekleşen Gezi Parkı Olayları, bu bağlamda karakteristik bir örnektir. Ülkelerin iç siyasi dengelerini etkileyen sosyal olaylar, uluslararası aktörler tarafından sürekli olarak izlenmekte ve dijital algı yönetimini icra eden dijital mecralar yoluyla subjektif biçimde şekillendirilmektedir.

Söz konusu subjektif şekillendirmeler sadece legal yapılar tarafından değil; terör örgütleri, dolandırıcılar gibi yasadışı yapılarca da kullanılmaktadır. Tehdit arz eden bu durumların önüne geçilebilmesi içinse dijital okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesi elzemdir (Göksu, 2021: 262-263).

“Son yıllarda Türkiye’de yaşanan çeşitli iktidar karşıtı hareketlerde, internet üzerinden örgütlenen bireylerin ve muhalif hareketlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu hareketlerde kuşkusuz en dikkat çeken nokta; asosyal ya da apolitik olarak değerlendirilen, dijital oyun oynayan bireylerin söz konusu mücadelelerde yer alması ve alanlara inmesidir” (Sepetci, 2017: 199).

Bu tip örneklerle de bağlantılı olarak, psikolojik harbin bir boyutu olan söz konusu ulusal ve uluslararası biçimlendirmelerde kullanılan en etkili olgu ise hiç şüphesiz 'ifade hürriyeti' olmaktadır.

21. yüzyıl itibarıyla dijital zeminlerde karşımıza çıkan sosyal hareketler, dijital ağlar üzerinden küresel ölçekte varlık göstermekte; doğal olarak toplumsal olayların yayılma hızı da son derece artmaktadır (Çelik & Uyanık, 2020: 29). Dijitalleşmeye dayalı olarak bu alanda yaşanan sosyal dönüşüm, örgütleniş şekillerine de yansımış; bu bağlamda yerelden küresele doğru hızlı bir iletim olmuştur. Dahası, eylemlerin gerçekleştiği ortamlar da değişime uğramış; sosyal medya platformları artık bu sosyal hareketliliği yansıtan en canlı alanlar hâline gelmiştir (Zinderen, 2021: 98). Böylelikle, ağ kullanıcılarının amaçlarına toplumsal tepkiler de eklenmiştir (Esin Erben, 2019: 1).

Hedef kitlenin bireye, kuruma ya da ilgili yapıya güven duyulmasını sağlayan itibar yönetimi çalışmaları, yaşamın içinde nasıl yürütülüyorsa sanal dünyada da aynı amaç çerçevesinde uygulanmakta; hatta artık dijital algı yönetimi, yüz yüze iletişimdeki intibadan çok daha önemli hâle gelmektedir. Söz konusu dijital itibar yönetimi, kullanıcıların toplandığı ve aktif olabildiği her türlü sosyal medya platformu üzerinden gerçekleştirilebilmektedir (Karabulut, 2008:111). Bu kapsamda, veriler dijital platformlar üzerinden son derece hızlı bir biçimde etkileşime girmekte ve veri akışının yönü, niteliği, taşıdığı açık ya da gizli mesajlar süratle algıya dönüşmektedir.

Dijital araçlar yoluyla sosyal tepkilerin yansıtılabiliyor olması kullanıcıları güçlü kılmakta, bu güçle birlikte bir dijital tembellik olgusu da gündeme gelmektedir (Karagöz, 2013: 153). Dolayısıyla kitleler ekseriyetle sosyal anlamdaki tepkilerini dile getirdiklerini düşünerek rahatlayıp bununla yetinmekte; o sosyal mesele ile ilgili yürümesi gereken asıl süreçler ve konu takibi ise askıda kalmaktadır. Bununla birlikte ifade hürriyeti meselesi, uluslararası düzlemde dijital algı yönetimi yapan aktörlerin temel malzemesi hâline gelmektedir.

“Teknik olarak simetrik kontrolü, anonim kimlikler yaratımını ve açık medya özelliklerini mümkün kılan yeni

medya altyapısı; unutulmamalıdır ki, yine teknik olarak yüksek asimetrik kontrolleri mümkün kılan kaotik ağ tipolojisini, 'Big Brother' adı verilen gözetleme ağını hiç olmadığı kadar genişleten yakınsanmış reseptörleri (kamera, gsm ses iletimi, gps, beacon tipi ble etkileşimleri vs.), hedef seçerek içerik bombardımanı sağlayan yapay zekâlı filtreleme algoritmalarını da mümkün kılmaktadır. Ayrıca içerik üretimiyle ilgili kullanıcılarına özgürlükler ve fırsatlar sunan yeni medya sistemi, yaratılan içeriğin erişimi ve dağıtımını konusunda çok kısıtlı bir kontrol yeteneği sunmakta ve zaman geçtikçe bu yetenek de ticarileştirilmektedir" (Yanık & Batu, 2019: 197).

Yapay zekâ ile mevcut dijital imkânların birleşmesi; dijital algı yönetimi noktasında, özellikle de aktörlerin manipülatif hamleleriyle ilgili zeminlerde önemli bir alan açılmasına sebep olmuştur.

Etkin dijital araçlar bir yandan kullanıcıların kendilerini seri şekilde ifade edebilmesi bağlamında bir özgürlük ortamı yaratırken, öte yandan da yoğun dezenformasyon nedeniyle gerçek verilerin hedef kitleye ulaşımı engellenmeye başlamıştır. Sonuç olarak farklı fikirlere sahip olan herkes bu imkânları kullanabilmekte; zaman zaman sosyal hareketlerin güçlü yayılım hızı nedeniyle, önüne geçilmesi zor eylemler de ortaya çıkabilmektedir. Bu güçlü sosyal etki aynı zamanda tüketim kültürünü de ciddi şekilde etkilemekte; hatta dijital uygulamalar yoluyla usulsüz, etik olmayan veri havuzları da oluşturulmaktadır (Kırık & Özcan, 2014: 73). Sonuç olarak; dijital dönüşüm süreci başlangıçta eleştirel aklın hâkim olduğu kamusal alanı diri tutan, demokrasiyi geliştiren, ifade özgürlüğünü güçlendiren bir boyut olarak düşünülmüş ve lanse edilmiş ancak sonrasında dijital algı yönetiminin, etkili bir silahsız savaş aracı olduğu görülmüştür.

Kullanıcılar, ifade hürriyeti adı altında; doğru ya da yanlış bilginin ötesinde hakarete ve aşağılamaya varan içerikler

üretebilmektedir. Bu problemlili alanın her geçen gün çığ gibi büyümesi toplumsal huzuru tehdit etmekte ve esaslı, etkili sınırlandırmalara şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır (Çil, 2022: 45). Bu anlamda, dijital mecralarda sergilenen etik olmayan birçok eylemin ifade özgürlüğünden çok farklı bir durum olduğu tüm açıklığı ile ortaya konulmalı; sanal ya da manipülatif değil, gerçek bir fikir özgürlüğünün zemini hazırlanmalıdır.

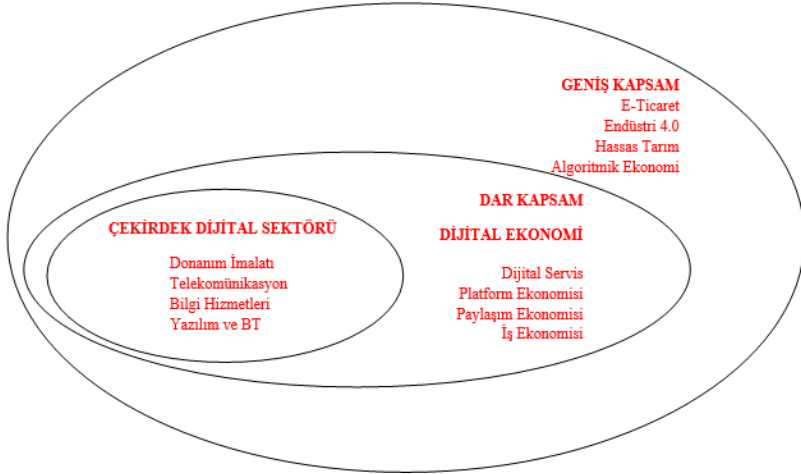
Dijital iletişim araçlarının ekonomik potansiyeli artıran boyutu, sağladığı finansal artılar nedeniyle denetlenebilirlik durumunu olumsuz yönde etkilemekte; alanda yaşanan etik ihlaller, benzer nedenlerle göz ardı edilebilmektedir (Aydoğan Boschele ve Çetin Öztürk, 2017: 447-48). Dijital şirketler yoluyla güçlü bir pazar hâline gelen bu küresel etkileşim ağında, kişisel veriler üzerinden reel-politik kontrol oluşturmaya dayalı refleksler de gözlenmekte; dijital zemin, bu yolla gerçek bir savaş alanına dönüşmektedir. Bu farklı reel-politik platforma dijital-politik ismi verilmekte ve küresel rekabet çığ gibi büyümektedir (Euronews, 2019). Etkili birer silahsız savaş aracı olarak kullanılan ve 'bilişsel savaş' olgusuna veri sağlayan dijital mecralar, aynı zamanda tarafların ekonomik üsleri olarak da işlev görmektedir.

2. Yeni Ekonomi Üsleri: Dijital Platformlar

Dünya üzerinde paranın ve verinin serbest dolaşımı, sınırların aşılmasına imkân sağlamış ve farklı bir uluslararası ilişkiler ağı ortaya çıkarmıştır. Oluşan yeni ekonomik düzenin temelinde tüketici yer almakta, tüketicilerin yönelimleri son derece önemsenmektedir. Ağ ekonomisinin temelinde çeşitli dijital pazarlama stratejileri yer almakta, dijital algı yönetiminin büyük bir bölümünü de hedef kitleyi ikna ederek satışa yönlendiren bu taktikler oluşturmaktadır (Mırçık ve Elaltuntaş, 2022: 66). Günümüzde yerel ya da uluslararası ölçekteki şirketlerin büyük bir bölümü, dijital pazarlamayı lokomotif alan olarak kullanmaktadır (Siebel, 2022: 43). Bunun gibi parametreler kapsamında, küresel ölçekteki dijital medya pazarı ile dijital pazarlama stratejilerinin her

geçen gün daha güçlü ve vazgeçilmez bir konuma doğru evrileceği görülmektedir (Aydoğan ve Kırık, 2012: 68). Yaşanan bu hızlı büyüme vesilesiyle bir ağ toplumu olarak anılan hedef kitleler de aktifleşmekte; geniş etkileşim alanı ve siber dünya, toplumsal anlamın üretildiği zeminlere dönüşmektedir. Bu yönüyle dijital mecralar, günümüzün agorası olarak işlev görmektedir (Ünsay, 2014: 1). Söz konusu gelişmeler ışığında, medya kavramının yerini yeni medya kavramı almaya başlamış ve bu alan etkili bir pazara hâline gelmiştir.

Şekil 2: Dijital Ekonominin Kapsamı

Kaynak: Topcu, A, 2021:457.

Günümüzün en çok kullanılan kavramlarından biri olan yeni medya, kapitalizmle girift bir ilişki içindedir (Aydoğan, 2010:2). Kavramın sosyo-kültürel boyutu kadar ekonomik boyutu da oldukça önemlidir, çünkü yeni medya alanının güçlü bir finansal potansiyeli vardır (Başlar, 2013:779).

“Günümüz hipermodern agoraları, katılımcı kültürün gelişmesi için olanaklı bir ortam sağlamaktadır. Böylece hem tüketici hem üretici rolündeki kullanıcılar tarafından pek çok KTİ (kullanıcı türevli içerik) oluşturulmaktadır. Bu

KTİ'ler bireylerin sosyal ilişkilerini geliştirdiği gibi, aynı zamanda bireyin ekonomisine ve eğitimine de katkı sağlayarak fail olan kullanıcıların daha fazla üretimine zemin hazırlamaktadır. Üretüketiciler tarafından her gün dünyanın dört bir yanından onlarca farklı konuda ve farklı mecrada içerik oluşturulmakta, bu içerikler küresel bir erişime sunulmaktadır. Kullanıcının belli miktarlarda gelir elde ettiği bir YouTube kanalında da, ekonomik hiçbir getirisi olmayan Twitter hashtag aktivist hareketlerinde de bu üretüketici kimlik ortaya çıkmaktadır” (Tuncer, 2022: 186).

Mevcut gelişmeler tüketiciyi içerik üreticisi, meta ya da ham madde temin eden konumuna getirmiş; dijital platformlardaki kullanıcılar birer veri sağlayıcı hâline gelmiştir.

Küresel rekabetin fazlasıyla büyüdüğü günümüzde; dijital ekonomi noktasında mevcut kapasiteyi ölçümleyebilmek adına Küresel İnovasyon Endeksi (Global Innovation Index), Küresel Bağlantı Endeksi (Global Connectivity Index), Küresel Rekabet Endeksi (Global Competitiveness Index), Dijital Rekabet Gücü Endeksi (The IMD World Digital Competitiveness Ranking), Dijital Ekonomi ve Toplum Endeksi (Digital Economy and Society Index) gibi çeşitli endeksler kullanılarak ülkelerin bu alandaki potansiyelleri netleştirilmektedir (Özgün, 2023: 147-148).

Dijital zemindeki ekonomik potansiyel o denli güçlüdür ki; Dünya Ekonomik Forumu, 10 yıl içinde ekonomideki katma değerın yaklaşık %70'inin dijital platforma dayalı iş kollarından sağlanacağını belirtmektedir. Çin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Akademisi'nin araştırması da dijital ekonominin dünyadaki hacminin 38 trilyon dolar olduğunu öngörmektedir (Akın, 2023). Sermayenin hızla enformasyon alanına doğru yönlendiği günümüzde; haber dilinin de karakteristiği değişmiş, medya asli misyonundan ziyade ticari amaçlara hizmet eden bir araca dönüşmüştür. Artık gerçek haber değil haber önemli hâle gelmiş ve

haber içerikleri de finansal hedefler çerçevesinde şekillenir olmuştur. Böylesi bir zeminde dijital algı yönetimi olarak tanımlanabilecek güçlü mekanizma, habercilik olgusunun da tartışmaya açılmasına sebebiyet vermiştir (Ulaş ve Yeşil, 2020: 945). Dolayısıyla da bugün dijital platformlar, hem birer ekonomik üs hem de algı aracı olarak işlev görmektedir.

Tablo 1: Bilgi ve İletişim Teknolojileri ile Gerçekleştirilen İşlem ve Uygulamalar

Şahsi kullanım	Bankacılık işlemleri
Bilimsel amaçlı kullanım	E-Ticaret
Eğitim amaçlı kullanım	İnternet ve online mesajlaşma
Online alışveriş amaçlı kullanım	Üretim ve tasarım (web tasarımı gibi)

Kaynak: Karaçor & Güvenek & Karadoğan, 2020:2144.

Dijital iletişim araçlarının çokluğu internet ortamını ve yaşam alanımızı bilgi bombardımanına tabi tutmuş, bununla birlikte ciddi bir bilgi kirliliği de kitlelerin rutini hâline gelmiştir. Tehditkâr bir bilgi karmaşasına kapı açan bu süreç, hiç şüphesiz finansal anlamda hegemonik güce sahip olan aktörlere hizmet etmekte ve hedef kitleler de bu kaotik akışa zorunlu şekilde maruz kalmaktadır (Ulaş ve Yeşil, 2020: 945). Küresel aktörlerin iştahını kabartan bu finansal potansiyel ve güçlü rekabet, doğru mesajların doğru adreslere ulaşmasını engellemekte ve sağlıklı algı açısından âdeta zincirleme trafik kazasına sebebiyet vermektedir.

3. Dijital Diplomasi ve Etkili Algı Yönetimi

“Diplomasi ve iletişim, iç içe geçmiş iki alandır. Dijital diplomasi ise yeni iletişim teknolojilerini kullanarak iletişim alanı ile daha da somut biçimde bütünleşmiştir. Dışişleri bakanlıkları ve diplomatlar, tıpkı şirketler gibi dijital diplomasiyi bir iş sahası olarak görmeye başlamışlardır. Bloglar, mobil uygulamalar, sosyal medya ağı analizleri, big data analitiği, kitle kaynak kullanımı, yurttaş gazeteciliği, viral bilgi akışı, çok fazla insan tarafından üretim (peer

*production-örneğin Vikipedi) kavramları dışışleri
bakanlıklarını ilgilendirmektedir” (Kurt, 2018:283).*

Bu durum, krizlerin de ötesinde savaşların biçimini değiştirmiş ve yapıların birbirlerine saldırıları siber dünyada yaşanmaya başlamıştır (Önder, 2016: 34). Özetle dijital algı yönetimi, bugün uluslararası algı yönetimi olarak tanımlanabilecek olan kamu diplomasisinin en etkili araçlarından biri durumuna gelmiştir.

Dijital dönüşüm sürecindeki ivme ve dijital algı yönetiminin taşıdığı potansiyel sebebiyle stratejik iletişim yönetimi de değişime uğramış, bu alana yönelik bambaşka bir dil ve pazarlama iletişimi gerekli olmuştur (Kurt, 2018: 283). Dolayısıyla, uluslararası arenada bölgesel güç konumundan küresel güç olma noktasına doğru ilerlemenin somut hazırlıkları içinde olan ve vizyoner bir atılım sürecini yaşayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin önemli politika üretim alanlarından birisi de dijital diplomasıdır. Kaldı ki savunma sanayi gibi göz dolduran ve küresel aktörlerce ciddi şekilde izlenen çalışmaların ya da farklı üretim alanlarındaki gelişmelerin tanıtılması ve psikolojik bir güce dönüştürülmesi de yine bu alandan geçmektedir.

Kamu diplomasisi, algı yönetiminin uluslararası boyutudur ve ülkeler için olmazsa olmaz bir olgudur. Halka ilişkiler alanında 1980'li yıllardan bu yana kullanılan algı yönetimi uygulamaları, kamu diplomasisinin amaçladığı imaj ve itibar yönetimi ile iç içe olan süreçlerdir (Yakın, 2004: 87).

“1990’lı yıllarda küreselleşmenin görünüm kazanması ile ABD tesirini gittikçe daha fazla hissettirmeye başlamış, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütler eliyle kendi sistemini diğer devletlere dayatmayı başarmıştır. Ortaya çıkan böyle bir eğilim, yeni diplomasi anlayışının sorgulanmasına yol açarak günümüz teknoloji çağına uygun, yeni liberal ideolojiye ve küreselleşme koşullarına hitap eden bir diplomasinin yaratılmasına zemin

hazırlamıştır. İşte 2000’li yıllarda diplomasiye damgasını vuran bu anlayış dijital diplomasi” (Köse, 2017: 2348).

“Siber diplomasi, ağ diplomasisi, sanal diplomasi, network diplomasisi, Twitter diplomasisi, e-diplomasi, sosyal medya diplomasisi gibi kavramsallaştırmalarla betimlenebilen dijital diplomasi; net tanım açısından sıkıntı yaşamaktadır” (Kartal & Arklan, 2022: 203).

Algı yönetimi, tanımlarda iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki manipülasyona dayalı olan boyuttur. İkincisi ise iletişim stratejisi boyutudur. Manipülatif boyutta psikolojik savaş ve propaganda gibi unsurlar yer alır. İletişim stratejisi boyutu ise simetrik iletişim odaklıdır ve algıyı bir yumuşak güç olarak değerlendirme amacı taşır (Koçyigit, 2022: 74). Propaganda ve psikolojik savaş kavramları genellikle karıştırılsa da arada fark vardır. Psikolojik savaş, karşı tarafın psikolojik durumunu zayıflatma yönelindedir (Karabulut, 2014: 67). Bu kapsamda bireylerin ve kurumların ya da küresel aktörlerin algı yönetimi alanında yapacakları etkinlikler ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi ‘savunma’, ikincisi ise ‘açılım’ gerektiren süreçlerdir. Savunma gerektiren süreçler, kendileri ile ilgili yürütülen manipülatif hareketlerin önlenmesi ya da yönetilmesi; açılım gerektiren süreçler ise kendileriyle ilgili sağlıklı algının inşa edilmesi ve mevcut üretimlerin tanıtılması yönündedir. Yakın dönemde yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşı’nın algılanma perspektifi ya da koronavirüs ile ilgili üretilen aşuların ülkeler tarafından tanıtılması gibi durumlar, söz konusu süreçlerin bir parçasıdır.

Savaşın yeni boyutu olan dijital algı yönetiminin en güçlü silahlarından biri, dijital ambargo silahıdır. Bunun yakın bir örneği de Batı’nın müttefiki konumundaki Ukrayna’dan yana tavır sergileyip Rusya’ya bir anlamda dijital savaş ilan eden dijital medya uygulamalarında görülmüştür. Facebook, Instagram, YouTube, Twitter, Google, Microsoft, Netflix gibi platformlar; Rusya ile ilişkili haber faaliyetlerini durdurma, kısıtlama ve engelleme yönünde açık

tavırlar sergilemişlerdir (Fidan ve Lokmanoğlu, 2023: 28). Rusya ile sınır olmasına rağmen Türk halkının Rusya'nın işgal girişimine karşı çıkararak Ukrayna'nın yanında bir tavır sergilemesi de (Batur ve Bostancı, 2022: 142-143) Ukrayna Savaşı ile ilgili dijital diplomasinin bir neticesidir.

Yakın dönemde Atatürk'ün hayatını konu alan altı bölümlük biyografik dizinin Amerika Ermeni Ulusal Komitesi'nin (ANCA) yoğun baskısı ile bilindik bir dijital platformda yayın yasağına uğraması da dijital ambargonun en güncel örneklerinden biridir. (Anadolu Ajansı, 2023). Ermeni lobisinin uzantılarından olan Ermeni gazetelerinden birinde de, "Elinde milyonlarca Yunan, Ermeni, Süryani, Keldâni, Hıristiyan, Kürt kanı olan bir Türk diktatörü ve soykırımcı bir katil olan Mustafa Kemal Atatürk'ü yücelten bir dizi; bu dijital platform için yanlıştır." şeklinde skandal ifadelere yer verilmiş ve söz konusu dijital platform daha önce yıllık yayın politikasında yer alan, yayına alınacağını deklare ettiği yapıma yayın yasağı getirmiştir. (Hürriyet Gazetesi, 2023). Bir dijital algı yönetiminin ürünü olan bu maksatlı yayın yasağı kararı hem Türkiye'de hem de dünyanın birçok bölgesinde ciddi tepkilere neden olmuş; çok sayıda kullanıcı platforma olan aboneliğini iptal ettirmiş ve platformun dijital mecralardaki uygulamaları ciddi bir puan kaybına uğramıştır. Üç aylık bir zaman dilimi içinde dünya genelinde 11.5 milyon abone kaybeden dijital platformun yaşadığı bu kaybın büyük bir kısmının, Atatürk'le ilgili belgesel tarzındaki diziyeye getirilen yayın yasağı olduğu bilinmektedir. Ayrıca Radyo ve Televizyon Üst Kurulu da konu ile ilgili inceleme başlattığını duyurmuş ve RTÜK'e Atatürk'ü Koruma Kanunu kapsamında, söz konusu dijital platformun lisansını iptal etme çağrılarını yapmıştır.

Bu tip bir başka örnek de pandemi döneminde yaşanmıştır. Bazı resmî haber platformlarında koronavirüs aşılı ile ilgili ülkesine göre taraflı yorumlar yapılarak aşı piyasası ile ilgili dijital algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ülkeler kendi aşılı ile ilgili algıyı güçlendirmek adına objektif sınırları aşan haberler üretmişler ve dünya sağlığı gibi bir konuda bile dijital algıyı tarafsızlığa tercih

etmişlerdir. Bu noktada Batı medyası, Rusya ve Çin'e karşı bir cephe oluşturmuş; bu iki ülke de kendi arasında bir dayanışma hattı oluşturmuştur. Örneğin Amerika'nın Sesi, BBC Türkçe, DW Türkçe gibi haber platformları; Rusya'nın ürettiği Sputnik V aşısına yönelik olumsuz bir algı oluşturma gayretinde bulunmuştur. Yani sağlık gibi temel ve öncelikli bir konuda bile, satışa sunulan ürünlerin sağlayacağı ekonomik girdileri maksimize etme amacı taşıyan dijital algı yönetimi hâkim konumdadır (Özdoğru, 2021: 144). Bu somut örneklerde de gözlemlendiği üzere, dijital mecralar sadece şirketlerin değil ülkelerin de en etkili algı yönetimi araçları konumundadır.

T.C. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun, katalog suçlara uymadığı gerekçesiyle popüler sosyal medya platformu Instagram'a getirdiği bir haftayı aşan erişim engeli ise (NTV Haber, 2024) hem dijital mecradaki çifte standarda hem de zaman zaman Instagram tarafından çeşitli başlıklarda uygulanan dijital ambargoya bir tepki niteliğindedir.

Dijital iletişim araçları bakımından zengin olan ülkelerin algı yönetimi açısından daha güçlü ve avantajlı oldukları aşikârdır. Bu da söz konusu alanda bir fırsat eşitsizliği yaratmaktadır (Furuncu, 2014: 20). Ayrıca Türkiye, sahte habere en fazla maruz kalan ülkeler arasında %49 ile ilk sırada yer almaktadır. Bu durum da dijital okuryazarlık alanındaki koruma kalkınının daha güçlü şekilde kullanılması gerektiğini işaret etmektedir (Ayhan ve Çakmak, 2018: 18). Aynı araştırma; Türkiye'de her 3 kişiden sadece 1'i sosyal medyadaki habere güvendiğini belirtmesine rağmen, internette karşılaştığı bilginin doğru olup olmadığı konusunda endişe duyanların oranının %60 olduğunu göstermektedir (Teyit.org, 2018). 2018'de yapılan bu araştırmanın sonuçları ve bu çerçevedeki ilgili hususlar, kamuoyunda 'Dezenformasyon Yasası' olarak bilinen 7418 sayılı Basın Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'a yansımış; ihtiyaç duyulan değişim, 18 Ekim 2022 tarih ve 31987 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tip önlemlerle, sahte

kimliklerle içerik üreten ve kirli bilgi yayan kullanıcıların önüne geçme yönünde bir açılım yapılmıştır. Ayrıca 2018-2022 yılları arasında dezenformasyonla mücadele kapsamında ABD, Avustralya, İngiltere, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya ve Singapur gibi ülkelerde de çeşitli yaptırımlar (Oymak, 2022: 506) devreye sokulmuştur. Bu kapsamda gerek siyasiler, gerek bürokrasi, gerekse de akademi dezenformasyon ve manipülasyonla mücadele noktasına odaklanmakta ve algı yönetiminin savunma boyutu olarak konumlandırılabilir çarpıtma olgusuna ilişkin etkili çözüm yolları aramaktadır. Dolayısıyla eleştirel bakışı muhafaza edecek ve manipülatif hamleleri deşifre ederek etkisiz hâle getirebilecek nitelikli insan kaynağının yetiştirilebilmesi, dinamik hedeflerle farklı bir yüzyıla hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de en temel meselelerinden biri olmak durumundadır.

3.1. Kamu diplomasisinin dijital boyutu ve Türkiye'nin yeni yüzyılı

Dezenformasyon ve manipülasyonla mücadele noktasında sonuç getiren önlemlerin alınması ve etkili bir stratejik iletişim yönetimi için güçlü bir dijital diplomasi ve sağlıklı bir dijital algı yönetimi yürütülebilmesi; Türkiye'nin tarihî hedefleri açısından son derece önemlidir. Yeni Türkiye vizyonunun ve Türkiye Yüzyılı söyleminin hayata geçirilebilmesi için etkili politikalara ihtiyaç duyulan bir stratejik üretim zemini de dijital diplomasi alanıdır. Zira kamu diplomasisi artık dijital algı yönetimi üzerinden inşa edilmektedir. Ayrıca bu sahanın algı boyutu kadar ekonomik boyutu da ciddi bir önem arz etmektedir.

Dijital ekonomik pazar, sınırları ortadan kaldırarak küreyi tek pazar hâline getiren global bir satıhtır. Bu yönüyle Türkiye'nin de sınırlar ötesine uzanan bu büyük potansiyelden payına düşeni alması ve bu payı büyütebilmek adına etkili stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Ekonomik girdiler noktasındaki en önemli kalemlerden biri olan dış ticaretin dijital entegrasyon yoluyla büyütülmesi, etkin bir uluslararası ilişkiler ağının kurulması ve bu

önemli alanın teröre dayalı olumsuz tesirlerden korunarak güvenli hâle getirilmesi kaçınılmazdır (Dural, 2000: 49). Dolayısıyla da bu amaca hizmet eden dijital iletişim araçlarını elinde bulunduran, bu noktada avantajlı olan aktörler küresel rekabette her zaman birkaç adım öndedir (Ulaş ve Yeşil, 2020: 942-943). Bu bağlamda dijital algı yönetimi; yeni yüzyılın inşası adına ciddi çalışmalar içinde olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, hem manipülatif etkilerden ve saldırılardan korunmak hem de etkili bir kamu diplomasisi yürütebilmek adına orta ve uzun vadeli etkin stratejiler geliştirmesi gereken temel bir politika alanıdır.

Dijital diplomasi, bugün kamu diplomasisinin en etkin araçlarından. Levis (2015) dijital diplomasiyi; diplomatların iletişim araçlarını, birbirleriyle ve kamuoyuyla iletişim kurma amacıyla kullanması şeklinde tanımlamaktadır. Hanson (2012) ise diplomatik hedeflerin gerçekleştirilmesi için internet ve bilgi iletişim teknolojilerin yardımcı unsur olarak kullanılması gerekliliğini belirtmektedir. Ülkelerin sosyal algıları bu kullanımlar çerçevesinde şekillenmekte ve karşılıklı etkileşime girmekte, böylelikle de kamu diplomasisindeki çift yönlü etkileşim özelliği hayata geçmektedir (Aydın, 2022: 31-32). ABD bu noktadaki lokomotif potansiyeli, dijital algı yönetiminin uluslararası çıkarlar noktasındaki gücünü ilk keşfeden ve uygulayan ülkelerdendir. İngiltere ise bu gücü fark eden ilk Avrupa ülkelerinden biri olmuş ve dijital araçların kullanımını siyaseten de teşvik etmiştir (Mavruk ve Baykal, 2022: 352). Küresel rekabetin gün geçtikçe daha zorlaştığı ve dijital imkânların da hızla yeni bir dile büründüğü göz önüne alındığında, bu sahanın asla boşluk kabul etmediği görülmekte ve güncel sonuçlarıyla birlikte idrak edilmektedir. Mantık olarak dijital diplomasiden türeyen bir diğer güncel kavram ise siber diplomasi kavramıdır.

Siber uzay, ulusal sınırları aşan ve küreyi siber anlamda tek bir zemin hâline getiren siber diplomasinin temel çalışma alanıdır ve ekonomiden güvenliğe, kültür-sanattan eğitime kadar sınırsız imkânlara sahiptir. Siber diplomasi aynı zamanda devletler arası

etkileşimi ve dayanışmayı da artıran bir alandır (Barut, 2021). Siber uzayda halkla ilişkilerin yapılış şekline bakıldığında, karşılıklı anlayış geliştirme hedefi ile Endüstri 4.0'ın dijital şifrelerinin iç içe geçtiği görülür. Bu birleşim de halkla ilişkiler alanına, veri odaklı ve çevik iletişim kavramlarını getirir (Akbayır, 2021: 4). Bu yönüyle, hem teknik ve teknolojik anlamda geniş bir yelpazeye hem de hızla ihtiyaç vardır. Bu mevcut gerekliliklerle birlikte, etkili bir dijital algı yönetimi ve kamu diplomasisi yürütmeye çalışılırken; ülke halkının zihinsel açıdan korunması da politik üretim alanına dâhil edilmelidir. Dünya üzerindeki çeşitli hedef kitlelerle birlikte ulusal kitlenin de düşünsel boyutu doğru mesajlara yönlendirilmeye çalışılırken, aynı kitlenin psikolojik sağlığı da göz önünde bulundurulmalı ve dijital dönüşüm sürecinin negatif etkilerinden bu anlamda da koruma sağlanmalıdır.

Dijital iletişimdeki hız ve bireyleri etkileme gücü, reel dünya ile sanal dünya arasındaki anlamsal mesafenin daralmasına ve medya okuryazarlığı eğitimine duyulan ihtiyacın artmasına neden olmaktadır (Utma, 2020: 395). Dolayısıyla da dijital algı yönetimi yoluyla Türkiye'nin marka değeri yükseltip uluslararası imajı ve itibarı güçlendirilirken, kendi vatandaşlarının dijital dönüşüm sürecinin etkilerinden düşünsel ve psikolojik olarak etkilenmesi hususu da çift yönlü olarak düşünülmelidir. Türkiye hem mevcut kamu diplomasisi faaliyetlerini dijital algı yönetiminin iletişim stratejisine bakan boyutuyla güncellemeli, hem de ulusal zeminin manipülasyona dayalı dijital algı yönetiminden etkilenme düzeyini en aza indirebilmek adına kuvvetli bir güvenlik kalkanı oluşturmalıdır. Şüphesiz bu güvenlik kalkanının eğitime, hukuka ve kültür endüstrisine bakan pek çok boyutları bulunmaktadır.

Sonuç

Dijital dönüşüm sürecinin getirdiği yeni kamusal diplomasi alanında 'dijital algı yönetimi'nin vazgeçilmez bir yeri vardır ve bu yer, gelişen imkânlarla daha da güçlenecektir. Bu anlamda 'dijital algı', 'dijital itibar', 'dijital ambargo', 'siber diplomasi' gibi pek çok

kavramla iç içe olan ‘dijital diplomasi’ olgusu günümüzün merkez noktalarından biri hâline gelmiş ve ‘dijital politik’ gibi bir alanı doğurmuştur. Muhtemelen yakında, ‘dijital politik’ kavramının yerini ‘dijital ekonomi politik’ kavramı; ‘marka değeri’ kavramının yerini de ‘dijital marka değeri’ kavramı alacaktır.

Söz konusu gelişmeler ışığında, dijital platformların ve araçların kullanıldığı dijital algı yönetimi; Türk ve Türkiye Yüzyılı vizyonuyla hareket eden, tarihî bir dönemçten geçen Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin olmazsa olmaz politika alanlarından biri olarak karşımızda durmaktadır. Alan, hem halkla ilişkiler alanındaki (PR-public relations) ulusal ve uluslararası faaliyetler hem de dijital dönüşüm odağında şekillenen yeni ekonomi modelleri açısından büyük önem taşımaktadır. Zira ‘ağ ekonomisi’, ‘dikkat ekonomisi’ gibi güncel kavramlarla ifade edilen dijital pazarlar; küresel güçler oyununda belirleyici bir konum elde etmeye başlamıştır.

Sonuç olarak manipülasyona ve dezenformasyona (mezenformasyon, malenformasyon vb.) karşı üst düzey koruma sağlayacak, Türkiye’nin maddi manevi menfaatlerini gözeterek dünya üzerindeki algısını güçlendirecek şekilde yürütülmesi ‘dijital algı yönetimi’ nin bir boyutunu oluştururken; ülke insanının küresel düzlemdeki dijital çarpıtmalardan etkilenmemesi, olayları sağlıklı okuyabilecek bir eğitim düzeyi ile eleştirel bir bakış açısına sahip olması, medya okuryazarlığının istenen seviyelere ulaşması ve sürdürülebilir olması, kişilerin dijitalleşmenin getirdiği mekanize edici psikolojik etkilerden korunması, bireysel ve toplumsal sağlığın bilişim hukukundaki güncellemelerden de güç alarak muhafaza edilmesi de diğer bir boyutu oluşturmaktadır. Dolayısıyla da yeni yüzyılın inşa edilmesi sürecinde bu önemli noktalar asla göz ardı edilmemeli; yürütülen tarihî hazırlıklar ve mevcut ivme, etkili bir stratejik iletişim yönetimiyle daha da güçlü noktalara eriştirilmelidir. Bu noktadaki etkin örnekler, T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi ve BTK eliyle oluşturulmalı; ulusal-uluslararası düzlemde yürüyen dijital algı yönetiminin hem manipülasyon, dezenformasyon gibi boyutlarını deşifre etmeyi ve

bu noktalardan korunmayı hem de dijital algı yönetiminin iletişim stratejisi boyutunu en etkin şekilde kullanabilmeyi sağlayan, inovatif-bilimsel-teknolojik gelişmeler ışığında sürekli olarak güncellenen orta ve uzun vadeli eğitim süreçleri planlanıp uygulanmalıdır. Bu tip sistemlerin altyapısını diri tutacak ve devamlı olarak geliştirebilecek nitelikli insan kaynağının sağlanabilmesi için de yazılım ve kodlama, siber teknolojiler, yapay zekâ gibi çağın olmazsa olmaz üretim alanları hem eğitim sistemine hem de sosyal hayata dâhil edilmelidir.

Dijital platformların ve yeni medya alanının önemli bir küresel pazar, etkili bir ekonomik üs olduğu göz ardı edilmemeli ve bu minvalde İş Kanunu'nun dijital dönüşüme ve dijital ekonomiye engel teşkil eden boyutları gözden geçirilerek güncellenmelidir.

Dijital algı yönetiminin yeni yüzyılın inşasında, savunma sanayi alanındaki mevcut gelişmeler kadar ciddi bir rolü olduğu daima hatırdta tutulmalı; uygulanan ulusal ve uluslararası iletişim stratejileri titizlikle yürütülerek her türlü güncel adımdan ya da orta ve uzun vadeli çalışmalardan sonuç alınmalıdır. Ayrıca uygulanan iletişim stratejilerinin etkileri sürekli olarak ölçümlenmeli; somut ve bilimsel neticeler çerçevesinde işlevsel, gelişime açık, 'yumuşak güç' unsurunu en etkili şekilde değerlendiren çok yönlü bir yol haritası uygulanmalıdır.

Kaynakça

- Akbayır, Z. (2021). Halkla ilişkilerin dijital kodları-Veri odaklı ve çevik iletişim. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aydoğın, F. ve Akyüz, A. (2010). Önsöz-İkinci medya çağında internet. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çil, S. (2022). Dijital demokrasi. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Göksu, O. (2021). Algı yönetimi: Geleneksel medya, siyasal iletişim ve dijital medya üçgeni üzerine. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Göksu, O. (2021). Algı yönetimi-Siyasal ve dijital iletişim, sosyal medya ve kitle iletişimi. Konya: Literatürk Akademi.
- Karabulut, B. (2014). Algı yönetimi. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Kartal, N. Z. ve Arklan, Ü. (2022). Küresel halkla ilişkiler ve dijital diplomasi. Konya: Literatürk Akademi.
- Kurt, G. (2018). Dijital diplomasi. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Schiller, H. (1993). Zihin yönlendirenler. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Siebel, T. M. (2022). Dijital dönüşüm-Küresel yok oluş çağında ayakta kalmak ve başarılı olmak. Ankara: Paloma Yayınevi.
- Tuncer, A. İ. (2022). Dijital aktivizm-Kavramlar ve teoriler. Konya: Literatürk Academia Kitapları.
- Zinderen, A. (2021). Dijital sosyoloji çalışmaları. Ankara: Nobel Yayınları.
- Avcı Tuğal, S. (2022). İnsanlığın dijital uygarlığına doğru. International University Museum Association Platform Journal of Cultural Heritage UNIMUSEUM, 5 (1): 11-19.
- Altay Topcu, B. (2021). Dijital ekonomi ve dijital ekonomi göstergelerinin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi: AB ülkeleri örneği. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 4 (2): 455-465.
- Ateş, A. (2022). Dezenformasyonla mücadele: Kavramlar ve kurumlar. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 21 (3): 1574-1586.
- Aydoğın, F. ve Kırık, A. M. (2012). Alternatif medya olarak yeni medya. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 18: 58-69.
- Aydoğın Boschele, F. ve Çetin Öztürk, Ö. (2017). Dijital iletişim teknolojileri ve toplumsal hareketler bağlamında hacktivizm. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5: 429-452.
- Ayhan, A. ve Çakmak, F. (2018). Türkiye'ye yönelik algı operasyonlarının dijital medyaya yansımaları. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi-AKİL, 30: 11-35.
- Başlar, G. (2013). Yeni medyanın gelişimi ve dijitalleşen kapitalizm. XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri. 23-25 Ocak 2013-Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Batur, A. ve Bostancı, M. (2022). Rusya-Ukrayna savaşının algı yönetimi ve dijital diplomasi bağlamında Türkiye'ye yansımaları. İletişim ve Diplomasi, 9: 123-146.

- Bayrakçı, O. (2021). İktidar-hegemonya ilişkisinde algı yönetimi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 52: 93-108.
- Boyacı, M. (2020). Dijital aktivizmde sosyal medya kullanımı: Bir çevrimiçi hacktivist ağının analizi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 9 (2): 931-965.
- Bozkurt, A. & Hamutoğlu, N. B. & Liman Kaban, A. & Taşçı, G. & Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 7 (2): 35-63.
- Çelik, T. ve Uyanık, G. (2020). Büyük veri ışığında dijital aktivizm üzerine bir inceleme: İstanbul Üniversitesi örneği. Egemia Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi, 7: 4-30.
- Dural, C. (2000). Dış ticaret ve diplomasi. Ekonomik Denge Dergisi, 5 (22): 49.
- Fidan, M. ve Lokmanoglu, E. (2023). Sosyal medya savaşlarında yeni bir kavram: Rusya Ukrayna savaşı özelinde dijital ambargo. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1): 28-38.
- Gürel, E. ve Nazlı, A. (2019). Dijital aktivizm: change.org kampanyaları üzerine bir analiz. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (4): 187-206.
- Karaçor, Z. & Güvenek, B. & Karadoğan, E. (2020). Ekonominin değişen maskesi: Dijital ekonomi. Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6 (34): 2140-2149.
- Karagöz, K. (2013). Yeni medya çağında dönüşen toplumsal hareketler ve dijital aktivizm hareketleri. İletişim ve Diplomasi, 1: 131-156.
- Kırık, A. M. ve Özcan, A. (2014). Bir dijital aktivizm örneği: Akıllı ağ çeteleri (smart mobs). Online Academic Journal of Information Technology, 5 (14): 61-78.
- Köse, E. (2017). Dijital diplomasinin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapıya etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22: 2347-2370.
- Mavruk, Ç. ve Baykal, S. (2022). Dijitalleşme çağında yumuşak gücün yeni unsuru: Dijital diplomasi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Dijitalleşme Özel Sayısı, 348-358.
- Mırçık, A. M. ve Elaltuntaş, Ö. F. (2022). Sosyal medyanın algı yönetimi: Dikkat ekonomisi. Dijital Communication Journal, 5 (6): 55-80.
- Oymak, H. (2022). Kamuoyunda Dezenformasyon Yasası olarak bilinen 7418 Sayılı Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un getirdikleri. Yeni Medya, 13: 504-514.
- Önder, H. B. (2016). Dijital kültür ve dijital aktivizm karşısında stratejik halkla ilişkilerin değişen durumu. Orta Karadeniz İletişim Çalışmaları Dergisi, 1 (1): 29-35.
- Özdoğru, E.N. (2021).Yabancı ülkelerin ürettikleri Covid-19 aşısı bağlamında Türkiye'ye yönelik yaptıkları propaganda ve algı yönetimi faaliyetleri. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, 3 (6): 127-147.

- Özgün, F. (2023). Dijital ekonomi ve Türkiye'nin dijital ekonomi göstergelerinin AB ile karşılaştırmalı analizi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2): 140-182.
- Subaşı, H. (2022). Dijital aktivizme yönelik literatür incelemesi. *ANASAY*, 19: 155-177.
- Ulaş, M. ve Yeşil, A. (2020). Batı dijital medyasının Türkiye'ye yönelik algı manipülasyonu: Koronavirüs haberleri üzerine ampirik bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi-Journal of Erciyes Communication*, 7 (2): 939-963.
- Utma, S. (2018). Dijital çağda medyanın psikolojik gücü: Algı yönetimi perspektifinden kuramsal bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, (Özel Sayı): 2903-2913.
- Utma, S. (2020). Algı yönetimi kavramı çerçevesinde geleneksel medyada gerçeklik algısı. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (5): 383-398.
- Yanık, A. & Batu, M. (2019). Yeni medyada aktivizm hareketleri üzerine zengin medya kısır aktivizm tartışmaları. *Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 56: 179-208.
- Yegen, C. (2014). Bir dijital aktivizm biçimi olarak slaktivizm. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 4 (2): 84-108.
- Aydın, A. (2022). Dijital ortamda kamu diplomasisi uygulamalarının algısal süreçlere etkisi: Dijital yerliler örneği. (Yayımlanmamış doktora tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esin Erben, Ş. (2019). Aktivizmin dijital dönüşümü. (Yayımlanmamış doktora tezi) Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Furuncu, D. (2014). Yeni toplumsal hareketler, küreselleşme ve dijital aktivizm: Gezi Parkı örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabulut, N. (2008). Yeni medya teknolojileri ve halkla ilişkiler. (Yayımlanmamış doktora tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karatepe, S. & Arğın, E. (2018). Algı yönetimi ve sosyal medya: 2017 Anayasa referandumu üzerinden bir inceleme. (Yayımlanmamış doktora tezi) Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçyiğit, A. (2022). Dijital çağda medyanın psikolojik gücü: Gündem birleştirme yaklaşımı çerçevesinde sosyal medya kullanımı ve algı yönetimi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sepetci, T. (2017). Dijital oyunlar, dijital oyuncular: Karşı hegemonya pratikleri ve sosyal etkileşim. (Yayımlanmamış doktora tezi) Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünsay, Y. (2014). Türkiye'de kültür bozumu ve dijital aktivizmin yeni mecrası: Capsler. (Yayımlanmamış doktora tezi) Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yakın, M. (2004). Reklamda algı yönetimi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Akın, O. (2023). Türkiye'de dijital dönüşümün önünü yasal düzenlemeler açacak. Erişim adresi: <https://www.btsoekonomi.com/haber-detay/turkiye-39-de-dijital-donusumun-onunu-yasal-duzenlemeler-acacak> Erişim tarihi: 31.08.2023.
- Anadolu Ajansı. (2023). Atatürk dizisiyle gündeme gelen ANCA, terör örgütlerine desteğiyle biliniyor. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/aturk-dizisiyle-gundeme-gelen-anca-teror-orgutlerine-destegiyle-biliniyor/2961783> Erişim tarihi: 24.04.2024.
- Barut, E. (2021). Dijital dönüşüm ekseninde gelişen siber diplomasi ve siber tehditler. TUIC Akademi. Erişim adresi: <https://www.tuicakademi.org/dijital-donusum-ekseninde-gelisen-siber-diplomasi-ve-siber-tehditler/> Erişim tarihi: 20.08.2023.
- Euronews. (2019). Dijital-politik alanın doğumu: Gelecekte interneti hangi süper güç domine edecek. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2019/04/26/dijital-politik-alanin-dogumu-gelecekte-interneti-hangi-super-guc-domine-edecek> Erişim tarihi: 26.08.2023.
- Hürriyet Gazetesi. (2023). Provokasyona doymadılar! Ermeni gazeteden skandal Atatürk çağrısı. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/provokasyona-doymadilar-ermeni-gazeteden-skandal-aturk-cagrisi-42312509> Erişim tarihi: 24.02.2023.
- İnfodemi Eğitimi. (2020). Bilgi düzensizliğini anlamak. Erişim adresi: <http://infodemiegitimi.org/bilgi-duzensizligini-anlamak/> Erişim tarihi: 24.08.2023.
- NTV Haber. (2024). Instagram'a erişim engeli getirildi. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/instagram-erisim-engeli-getirildi,zEKrvSpXxEadtsvLpLjxGQ> Erişim tarihi: 10.08.2023.
- Teyit.org. (2018). Araştırma: Türkiye sahte habere en çok maruz kalan ülke. Erişim adresi: <https://teyit.org/teyitpedia/turkiye-sahte-habere-en-cok-maruz-kalan-ulke> Erişim tarihi: 29.08.2023.
- Yıldırım, A. (2021). Dijital iletişim bağlamında sosyal medyada algı yönetimi: Sahte hesaplar, trollük ve manipülasyon üzerine bir değerlendirme. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/355107077> Erişim tarihi: 31.08.2023.

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 2 • Ağustos/August 2024

ISSN: 1309-601X

KENTSEL YAPIDAN KIRSAL YAPIYA DÖNÜŞ: SAMSUN TEKKEKÖY İLÇESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN TERSİNE GÖÇ

*Return from Urban Structure to Rural Structure: Reverse Migration
through the Example of Samsun Tekkeköy District*

Bünyamin AKBULUT

Bilim Uzmanı.

bnymnakbulut@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1349-345X

Murat ŞAHİN

Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi,

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Samsun.

murat.sahin@omu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9025-1860

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 24.06.2024

Kabul Tarihi: 22.07.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1503993

Kaynak göstermek için:

Akbulut, B., Şahin, M., (2024). Kentsel Yapıdan Kırsal Yapıya Dönüş: Samsun

Tekkeköy İlçesi Örneği Üzerinden Tersine Göç.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(2): 317-343.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

KENTSEL YAPIDAN KIRSAL YAPIYA DÖNÜŞ: SAMSUN TEKKEKÖY İLÇESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN TERSİNE GÖÇ

*Return from Urban Structure to Rural Structure: Reverse
Migration through the Example of Samsun Tekkeköy District*

Bünyamin AKBULUT

Bilim Uzmanı.
bnymnakbulut@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1349-345X

Murat ŞAHİN

Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Samsun.
murat.sahin@omu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9025-1860

Özet

Araştırmada kentte yaşayan bireylerin kent çeperlerindeki kırsal alanlara doğru bir yönelişinin olduğu varsayımından hareket edilmektedir. Çalışmada kırsal alanlara yönelimin olması durumunda, bunun yarattığı sosyal ve mekânsal değişimin bireylerde nasıl bir etki yarattığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, tersine göçlerin Samsun ili, Tekkeköy ilçesi örneği üzerinden nedenlerinin neler olduğu üzerinde durulmuştur. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak desenlenmiştir. Amaca yönelik örnekleme modeliyle elde edilen veriler çözümlenerek yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda, kent yaşayanlarının beklentilerindeki farklılaşma sonucunda kırsal yaşama yönelimin arttığı ortaya çıkmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında politika önerileriyle tersine göçün yol açabileceği sorunların çözümüne yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tersine göç, Kır, Kent, Kentleşme, Kırsal Soylulaştırma.

Abstract

The research is based on the assumption that individuals living in the city have a tendency towards rural areas on the urban fringes. The aim of the study is to reveal the impact of the social and spatial change on individuals in case of a tendency towards rural areas. In this context, the reasons for reverse migrations are emphasized through the example of Tekkeköy district of Samsun province. Using qualitative research methods, data obtained through purposeful sampling model were analyzed and interpreted. As a result of the study, it was revealed that the tendency towards rural life increased as a result of the differentiation in the expectations of urban dwellers. In the conclusion of the study, policy recommendations and suggestions for solving the problems that reverse migration may cause are included.

Keywords: Reverse Migration, Rural, Urban, Urbanization, Rural Gentrification.

Giriş

İnsanlar yüzyıllar boyunca yeryüzünde pek çok farklı mekânda yaşamıştır. Bu mekânlar kır ve kent kaynaklı sürekli bir nüfus hareketliliğine sahne olmuştur. Kır ve kent birbirinden büsbütün ayrı mekânsal olgular gibi nitelendirilse de günümüzde daha çok birbiri içine geçmiş karmaşık bir yapıdadır.

Kır ve kent eksenli yaşanan nüfus hareketleri genel olarak kırdan kente doğru bir yönelim gösterse de son yıllarda tersine çevrilmiş bir nüfus hareketinden söz etmek olanaklıdır. Nitekim son yıllarda kentlerin içerisinde bulunduğu durum ve kent yaşayanlarının farklılaşan beklentileri sonucunda kentten kıra doğru nüfus hareketleri belirginleşmeye başlamıştır.

Kırsal yapılar zaman içerisinde büyüyüp gelişerek kent merkezlerini meydana getirmektedir. Buna göre ülkemizde kırsaldan kentlere doğru göçler 1950'lerden sonra hız kazanmıştır. Bunun sonucunda çeşitli toplumsal değişimler ve bu değişimlere

bağlı olarak farklı problem alanları ortaya çıkarmıştır. Hızlı gelişen kentleşme süreci, sosyolojik olarak kır-kent yaşamında zaman ve mekân bağlamında da değişimler meydana getirmiştir. Bu ayrım başta belirginliğini korumasına rağmen günümüzde kentsel yayılma, kırsal soylulaştırma, tersine göç ve yönetsel alanların bölümlenmesiyle ilgili yasal düzenlemelerde yapılan değişiklikler gibi kentsel süreçler sonucunda esnemekte ve belirsizleşmektedir. Kır-kent ayrımındaki bu değişim kentlerde ve kırsal kesimlerde yaşayan insanların yaşam pratiklerine yansımaktadır. Bu bağlamda kent yaşayanlarının beklentilerinin farklılaşması, kentteki apartman yaşamından kırdaki müstakil ev yaşamına geçilmesine neden olabilmektedir. Bu çalışma kentte yaşayanların kentsel yaşama alanlarından kent çeperlerindeki kırsal alanlara doğru bir yönelişinin, yani kentlerden onları çevreleyen kırsal bölgelere doğru tersine çevrilmiş bir hareketliliğinin olduğu varsayımından hareket etmektedir (Akbulut, 2023). Kent ortamında yaşayan kentli bireylerin beklentileri ve yaşadıkları sorunlar ve bunlara yönelik çözüm arayışları tersine göç tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Kent yaşamının ortaya koyduğu ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların çözümünü kentin dışında arayanların, kentten kaçma eğilimlerinin kır-kent ayrımına etkisi güncel ve yeni bir konudur.

Samsun ilinin içerisinde bulunduğu Karadeniz Bölgesi, nüfus hareketleri açısından çok sayıda göç dalgasını içyapısında barındırmaktadır. Bu çalışmada tersine göç hareketleri kapsamında Samsun iline bağlı Tekkeköy ilçesi ele alınmıştır. İlçenin içerisinde bulunduğu coğrafi, yönetsel ve ekonomik koşullar ve kent merkezine yakınlığının yanında büyük kırsal alanları içerisinde barındırması araştırmanın amacına uygun bir nitelik taşımaktadır. Kentin kırsal çeperlerine doğru tersine yönlü gerçekleştiği düşünülen nüfus hareketlerinin gözlemlenebileceği bir yer olarak Tekkeköy ilçesinin kırsal mahalleleri araştırma sahası olarak belirlenmiştir. Göç hareketleri bağlamında gerçekleşen tersine iç ve

dış göçler çalışmada tersine göç olgusu içerisinde değerlendirilmiştir.

Bu araştırmayla kentsel ve kırsal değişimlerin etkisiyle kıra doğru gerçekleşen göç hareketlerinin toplumsal etkileri saptanarak, toplumsal ilişkilerin dönüşümünün ortaya konulması hedeflenmiştir. Bununla birlikte, göç edenlerin kır-kent algılarını, toplumsal etkileşimlerini ve tersine göçün yaratmış olduğu etkileri belirlemek araştırmanın hedefleri arasındadır.

Çalışmada son yıllarda tersine göç eğiliminin arttığı varsayımından ve Tekkeköy örneği üzerinden hareketle, araştırmanın sorusu kentten kıra doğru gerçekleşen göç hareketlerinin nedenleri olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Samsun kent merkezinde bulunan Tekkeköy ilçesindeki kırsal mahallelere başka kent merkezlerinden göç etmiş kişilerle görüşmeler yapılarak, bu kararlarının altında yatan gerekçeler irdelenecektir. Yapılan bu araştırma sonucunda kır sosyolojisi, kent sosyolojisi ve kentsel politika alanlarına katkı sunularak, bu alanda daha sonra yapılacak çalışmalara kaynak sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Tersine Göç ve Samsun

Tersine göç kavramı göç alan bölgelerdeki, kente göç etmiş kişilerin kente uyum sağlayamaması, ekonomik kriz, iş bulma sorunları, toplumsal ve ekonomik sorunlar sonucunda kırsal alanlara doğru yönelmesini anlatmaktadır (Çolak, 2019: 10). Bu kavram genellikle göç vermiş alanların daha sonra göç alan alanlara dönüşmelerini de kapsamaktadır. Tersine göçe karar veren kişilerin bu kararı almalarında, savaş, ekonomik sıkıntılar ve politik süreçlerin iticiliğiyle birlikte, göç edilen yerdeki toplumsal, ekonomik, kültürel çeşitli çekici etmenler etkili olabilmektedir (Kırkpınar, 2022: 23). Tersine göç olgusu yalnızca kişilerin doğup büyüdükleri yere doğru yaptıkları göç hareketleriyle sınırlı kalmamakta, kendisinin ya da ailesinin doğup büyüdüğü yerleşim yerlerinin dışında, kendi yaşam

kalitelerini artırmak için, daha elverişli kırsal alanlara doğru bir hareketliliği de içerebilmektedir (Bulut Keskin, 2021: 37).

Samsun yüzyıllar boyunca göç yolları üzerinde olması nedeniyle çeşitli uygarlıkları kapsayan zengin bir bölgesel tarihe dayalı bir kültürel çeşitlilik taşımaktadır. Kent Cumhuriyet sonrasında da birçok göç hareketlerine tanık olmuştur. Bu nedenle, Samsun'da kırdan kentte, kentten kente ve kentten kıra doğru birçok göç tipi gözlemlenebilir.

Tablo 1: Samsun'un Toplam Nüfusu, Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızına Ait Özellikleri

Yıllar	Toplam Nüfus	Alınan Göç	Verilen Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
1975-1980	875.974	34.872	46.016	-11.144	-12,6
1980-1985	985.215	38.687	52.396	-13.709	-13,8
1985-1990	1.058.963	53.547	84.769	-31.222	-29,1
1995-2000	1.108.182	59.628	111.272	-51.644	-45,5
2007-2008	1.233.677	35.404	40.633	-5.229	-4,2
2008-2009	1.250.076	38.874	39.581	-707	-0,6
2009-2010	1.252.693	35.418	44.825	-9.407	-7,5
2010-2011	1.251.729	35.103	43.408	-8.305	-6,6
2011-2012	1.251.722	32.249	41.561	-9.312	-7,4
2012-2013	1.261.810	38.644	42.504	-3.860	-3,1
2013-2014	1.269.989	41.057	44.519	-3.462	-2,7

2014-2015	1.279.884	41.718	44.627	-2.909	-2,3
2015-2016	1.295.927	41.687	41.187	500	0,4
2016-2017	1.312.990	43.709	42.422	1.287	1
2017-2018	1.335.716	53.228	48.543	4.685	3,5
2018-2019	1.348.542	45.973	45.020	953	0,7
2019-2020	1.356.079	43.054	35.442	7.612	5,6
2020-2021	1.371.274	47.471	45.791	1.680	1,2
2021-2022	1.368.488	48.681	43.757	4.924	3,6

Kaynak: 1980-2023 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları ve 2008-2023 yılları içerisindeki ADNKS Göç İstatistikleri'nden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1'e bakıldığında 1975 ve 2022 arasındaki dönemde Samsun kentinin aldığı göç miktarı dalgalı bir ilerleyiş izlediği görülmektedir. Kentin 2015 yılı sonrasında aldığı göç miktarı verdiği göç miktarından daha çok olmuştur. Nitekim Samsun kentinin aldığı göçlerle net göç hızının dinamik bir biçimde artma eğiliminde olduğu görülmektedir. TÜİK'in en son 14 Ağustos 2023 tarihinde yayımladığı iç göç istatistikleri kapsamında, Samsun 2021-2022 döneminde 48.681 göç alırken, 43.757 göç vermiştir. TÜİK verilerinde, yaşanan bu göç hareketlerinin hepsi iç göç olarak belirtilmiş olup, göç yönünün kır ya da kente yönelik olduğuna ilişkin bir ayırım yapılmamıştır. Bu nedenle, resmî istatistiklerde tersine göç hareketleri bağlamında değerlendirilebilecek herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

2. Tekkeköy İlçesinde Nüfus Hareketleri

Samsun şehrinin doğu kısmını oluşturan Tekkeköy; batıda Canik, güneybatıda Asarcık, doğu ve güneydoğuda Çarşamba ve kuzeyde

Karadeniz ile çevrilidir (Aydoğdu, 2023: 270). Her mevsim yağış alan Tekkeköy’de yazlar sıcak ve nemli, kışlar denizinde etkisi ile ılık geçen Karadeniz İklimi görülür (Nişancı, 2002). 2022 yılı nüfusu 56.318 olan Tekkeköy ilçesinin yüzölçümü 321 km²’dir. 2023 yılı itibarıyla 17 ilçeden oluşan Samsun’daki ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına bakıldığında Tekkeköy ilçesinin 3. Sırada yer aldığı anlaşılmaktadır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022).

Tekkeköy ilçesi tarih boyunca göç hareketleri ve bunların etkilerini yaşayan bir bölge olmuştur. Bu durum bölgenin başta nüfus olmak üzere, kültürel, ekonomik ve toplumsal yapısını etkilemiştir. Özellikle, 1923 yılında yaşanan nüfus değişimi (mübadele) göçleri sonucunda bölgeye 2.323 mübadil yerleştirilmiştir (Bağcı ve Şahin, 2018: 43). Bugün de Tekkeköy’ün bulunduğu konum bakımından ilçeye yapılan göçler sürmektedir.

Tablo 2: 1990-2023 Yılları Arasında Tekkeköy İlçesinin Nüfusu

Yıllar	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus	Toplam Nüfus
1990	11.351	37.379	48.730
2000	15.071	35.405	50.476
2007	18.086	30.960	49.046
2012	37.100	11.897	48.997
2014	49.579	0	49.579
2016	50.149	0	50.149
2018	52.258	0	52.258
2020	54.363	0	54.363
2022	56.318	0	56.318
2023	58.615	0	58.615

Kaynak: TÜİK verileri, 2023.

Tekkeköy beldesinin 1989 tarihinde ilçe statüsü kazanmasıyla birlikte, resmî kurumların yayımladığı nüfus istatistiklerine bakıldığında, ilçe nüfusunda çok büyük değişimlerin yaşandığını

söylemek güçtür. Ancak ilçenin genel nüfusunun yıllara göre bir artış eğiliminde olduğu söylenebilir (Tablo 2).

Samsun kentinde kentten kıra doğru yapılan göçler genellikle kentlere çalışmış ve emekli olan bireylerin köylerine dönüşleri ile daha önceleri kent merkezlerinde yaşayıp kentin kırsal alanlarına doğru yaptıkları dönüşler şeklindedir (Yılmaz, 2013: 352). Samsun kentine bağlı Tekkeköy ilçesinde de tersine göçlere ilişkin süreçler benzer özellikler göstermektedir. Kentlerden kırsal alanlara doğru yapılan tersine göçlerin nüfus hareketleri açısından temel sonucu bu alanlarda yaşayan bireylerin sayısında sınırlı da olsa bir artış doğurabilmektedir. Kırsal alanların verdiği büyük göçler sonrasında nüfusunun giderek azalmasına karşın tersine göç süreçleriyle birlikte kırsal nüfusta değişimler meydana gelmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma kapsamında öncelikle, Tekkeköy ilçesinde kentsel alanlardan kırsal alanlara doğru göç eden kişilerin belirlenmesi amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerinden hareketle göç alan kırsal mahallelere odaklanılmıştır. Araştırmanın evreni olarak, nüfusu artan kırsal mahalleler ve bu mahallelerin yanında nüfusu azalma eğiliminde olmasına karşın, tersine göç hareketlerinin gözlemlenebileceği düşünülen başka kırsal mahalleler de dikkate alınmıştır. Kırsal mahallelere göç eden kişilerden ikametgâhı kırsal mahallelerde bulunmayanlar ve tatil ya da mevsimlik işçi olarak tersine göç edenler araştırma örneklemini dışında tutulmuştur.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak desenlenmiştir. Durum çalışması pek çok kanıt kullanılarak bir olguyu kendi doğal ortamı içerisinde incelemeyi esas alan bir yaklaşımdır (Ashley, 2017: 165; Büyüköztürk vd., 2014: 22). Durum çalışmasının sağladığı olanaklardan yararlanılarak tersine göç olgusu üzerinden kır ve kent kavramlarının değişimi ve

boyutlarının ortaya konulması bakımından uygun olduğu düşünüldüğü için yapılan bu araştırma durum çalışması olarak tasarlanmıştır.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırma sahası olarak belirlenen Tekkeköy ilçesine bağlı kırsal mahallelerin muhtarlarıyla Muhtarlar Birliği Derneği'ne gidilerek, bir ön çalışma yapılmıştır. Buna göre, amaçsal örneklem bağlamında, 2012 yılı ve sonrasındaki yıllarda Tekkeköy ilçesine bağlı kırsal mahallere göç eden kimseler Tablo 3'te görüldüğü gibi toplam 25 katılımcının yer aldığı çalışma grubu olarak oluşturulmuştur.

3.4. Veri Toplama Teknikleri

Araştırma kapsamında veri toplanması amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun hazırlanması ile ilgili olarak tez danışmanı ve alan uzmanları ile de araştırmanın amacı hakkında görüşülmüş, mevcut soru havuzu paylaşılmış ve uzmanların önerileri doğrultusunda soruların düzeltilmesi ve azaltılması yoluna gidilmiştir. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Kararları 16.11.2021 tarih ve 2021-866 karar sayılı Etik Kurul izinleri alındıktan sonra Samsun ili Tekkeköy ilçesinde görüşmeler için randevu alınmış ve araştırma kapsamında katılımcılarla görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Çalışmada veriler betimsel ve sistematik analiz modeli kullanılarak araştırmanın bulguları analiz edilmiştir. Betimsel ve sistematik analizde araştırmacı elde ettiği görüşme metinlerini yazıya döker, araştırma formatına uygun olarak alınan yanıtları sınıflandırır ve yorumlar (Demir, 2017: 313). Buna göre elde edilen veriler, araştırma amacına uygun olarak temalara ve kategorilere ayrılmış ve katılımcıların verdikleri cevaplar betimsel olarak yorumlanarak bulgulara ulaşılmıştır. Bu çalışmada kentlerin kırsal çeperlerine

yönelik gerçekleşen tersine göç olgusu Samsun iline bağlı Tekkeköy ilçesi örneği üzerinden incelenmiştir.

4. Bulgular

Çalışma kapsamında öncelikle kırsal alanlara tersine yönlü gerçekleşen göçlerin ortaya koyulması amacıyla göç eden kişilerin belirlenmesine yönelik bir ön çalışma yapılmıştır. TÜİK'in yayınlamış olduğu nüfus verileri incelenerek nüfusu değişen kırsal mahalleler saptanmıştır. Daha sonra belirlenen kırsal mahallelere göç eden bireylerin durumlarına ilişkin Tekkeköy ilçesinde bulunan Muhtarlar Derneği'ne gidilerek mahalle muhtarlarıyla görüşülmüş ve bilgi alınmıştır. Kentten kırsal mahallelere göç edip ikametgâhı buralarda bulunan toplam 25 katılımcıyla görüşmeler yapılmıştır.

4.1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Tablo 3: Tekkeköy İlçesine Ait Belirlenen Mahalleler ve Katılımcıların Dağılımı

Katılımcılar	Yaşadıkları Yer	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Çalışma Durumu	Doğum Yeri	Göç Edilen Yıl	Geldikleri Yer
K1	Tekkeköy/Bakacak Mahallesi	Erkek	77	İlkokul	Emekli	Samsun	2014	Almanya
K2	Tekkeköy/Bakacak Mahallesi	Kadın	44	Lise	Yaşlı Bakımı	Trabzon	2021	İstanbul
K3	Tekkeköy/Başköy Mahallesi	Erkek	68	İlkokul	Emekli	Samsun	2021	Almanya
K4	Tekkeköy/Başköy Mahallesi	Erkek	71	İlkokul	Emekli	Samsun	2018	Hollanda
K5	Tekkeköy/Başköy Mahallesi	Erkek	69	İlkokul	Emekli	Samsun	2020	Almanya
K6	Tekkeköy/Çayırçökek Mahallesi	Erkek	59	Ortaokul	Emekli	Samsun	2021	İstanbul
K7	Tekkeköy/Çayırçökek Mahallesi	Erkek	70	İlkokul	Emekli	Samsun	2019	Fransa
K8	Tekkeköy/Çayırçökek	Erkek	78	İlkokul	Emekli	Samsun	2014	Almanya

	Mahallesi							
K9	Tekkeköy/Çın aralan Mahallesi	Erkek	70	İlkokul	Emekli	Samsun	2019	Almanya
K10	Tekkeköy/Çın aralan Mahallesi	Erkek	36	Lise	Çiftçi	Samsun	2019	İstanbul
K11	Tekkeköy/Güzelyurt Mahallesi	Erkek	65	Ortaokul	Emekli	Samsun	2021	Almanya
K12	Tekkeköy/Güzelyurt Mahallesi	Erkek	80	Okuryazar	Emekli	Samsun	2012	Almanya
K13	Tekkeköy/Güzelyurt Mahallesi	Erkek	74	İlkokul	Emekli	Samsun	2018	Fransa
K14	Tekkeköy/Karaperçin Mahallesi	Erkek	63	İlkokul	Emekli	Samsun	2020	Bursa
K15	Tekkeköy/Karaperçin Mahallesi	Erkek	51	Ortaokul	Marangoz	Samsun	2014	Sinop
K16	Tekkeköy/Karaperçin Mahallesi	Kadın	60	İlkokul	Ev Hanımı	Trabzon	2021	Ankara
K17	Tekkeköy/Karagılı Mahallesi	Erkek	35	Lisans	Çiftçi	Samsun	2020	İstanbul
K18	Tekkeköy/Karagılı Mahallesi	Erkek	79	İlkokul	Emekli	Samsun	2012	Almanya
K19	Tekkeköy/Karışlar Mahallesi	Erkek	70	İlkokul	Emekli	Samsun	2021	Almanya
K20	Tekkeköy/Yeşilyurt Mahallesi	Erkek	77	İlkokul	Emekli	Samsun	2013	Almanya
K21	Tekkeköy/Yeşilyurt Mahallesi	Erkek	73	İlkokul	Emekli	Samsun	2017	Fransa
K22	Tekkeköy/Yeşilyurt Mahallesi	Kadın	69	İlkokul	Emekli	Samsun	2020	Almanya
K23	Tekkeköy/Çimenli Mahallesi	Erkek	78	Okuryazar	Emekli	Samsun	2015	Almanya
K24	Tekkeköy/Çimenli Mahallesi	Kadın	62	Ortaokul	Emekli	Samsun	2018	Aydın
K25	Tekkeköy/Erenköy Mahallesi	Erkek	70	İlkokul	Emekli	Samsun	2019	Fransa

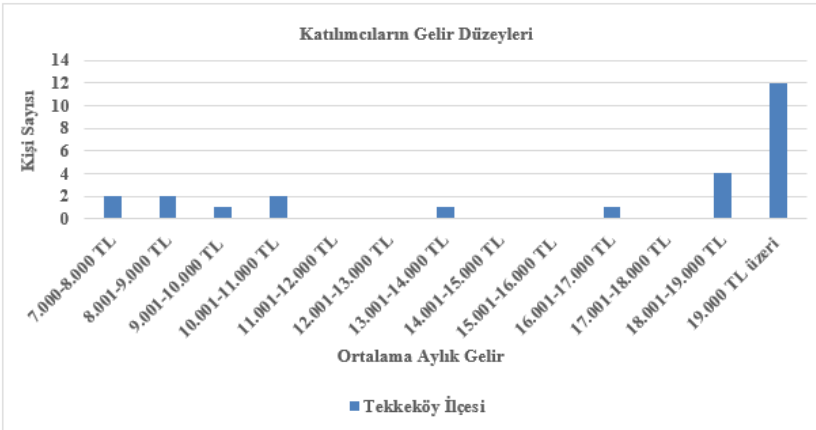
Tablo 3'e göre çalışmada 4'ü kadın, 21'i olmak üzere toplam 25 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımları 35 ile 80

arasında değişmektedir. Araştırmaya katılanların eğitim durumları incelendiğinde 2'si okuryazar, 16'sı ilkokul, 4'ü ortaokul, 2'si lise, 1'i lisans mezunu oldukları görülmektedir. Katılımcıların 20'si emekli, 2'si çiftçi, 2'si çalışan, 1'i ev hanımıdır. Katılımcılardan 2'si Trabzon, geri kalanı ise Samsun doğumludur. Tersine göç bağlamında incelendiğinde ise katılımcılar 2012 ile 2021 yılları arasında kentten kırsala göç etmişlerdir. Göçün en yoğun yaşandığı yıl ise 6 kişi ile 2021 yılıdır. Ayrıca katılımcıların 8'i yurt içinde muhtelif şehirlerden; 17'si ise yurt dışındaki muhtelif ülkelerden göç ettikleri anlaşılmaktadır.

4.2. Tersine Göç Edenlerin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Çalışmaya konu olan örneklemdaki katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında yetişkin genç ve orta yaş grupların sayısının az, yaşlı katılımcıların sayısının oldukça çok olması dikkat çekicidir. Yine katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre sayısının çok az olduğu görülmektedir. Bu durumun başlıca nedeni tersine göç eden kadın katılımcıların görüşmeye katılım sağlama konusunda isteksiz oluşları ve görüşme yapmak istememeleridir.

Şekil 1: Katılımcıların Ortalama Aylık Gelir Düzeyi ve Dağılımı

Eğitim düzeyleri açısından bütün katılımcıların okuryazar olduğu, ilkokul mezunlarının da çoğunluğu oluşturduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların çalışma durumları incelendiğinde, en büyük grup emeklilerden oluşmaktadır. Sonrasında sırasıyla, çiftçi, ev hanımı, işçi, yaşlı bakımı ve marangozluk işleriyle uğraşanlar gelmektedir. Doğum yerlerine ilişkin bulgulara bakıldığında, büyük çoğunluğun Samsun'da, birkaç kişinin de Trabzon kentinde doğduğu saptanmıştır.

Gelir düzeyleri açısından katılımcılar arasında genel bir ekonomik dengesizlik durumu söz konusudur. Şekil 1'e göre, yüksek gelir grubundan olan kimseler çoğunluğu oluşturmaktadır. Katılımcıların 12'si yüksek gelir grubundan olan bu kişilerin büyük bir bölümünün yurtdışından geldikleri öğrenilmiştir.

4.3. Tekkeköy'e Tersine Göç Edenlerin Özellikleri

Çalışmada 2012 yılı itibariyle Tekkeköy kentine yapılan tersine göçler araştırma kapsamında ele alınmıştır.

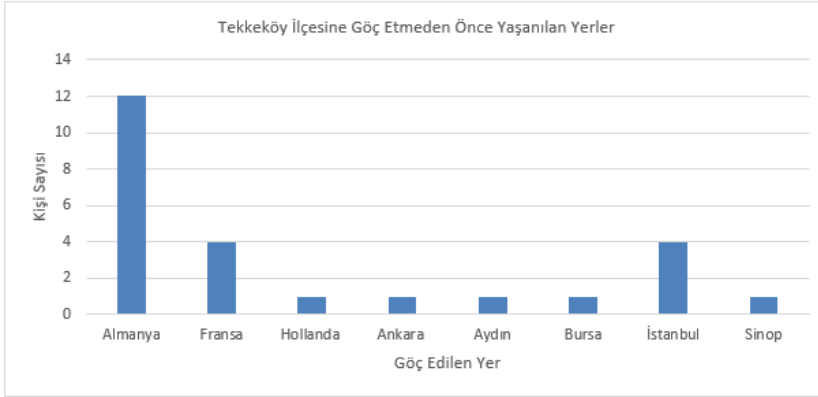
Şekil 2: Katılımcıların Tekkeköy Kentine Tersine Göç Ettiği Yıllar ve Dağılımı

Şekil 2'ye göre, katılımcıların genel olarak tersine göç hareketlerinde dalgalanmalar görülse de bu olgunun son yıllara doğru artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Bu artışın altında yatan öğelerin başında kuşkusuz yakın geçmişte yaşanan COVID-19

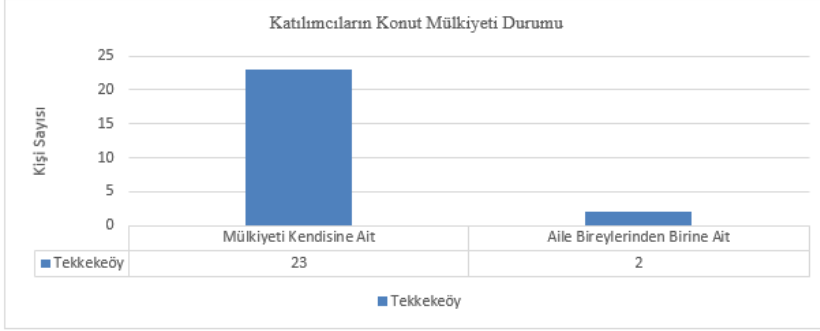
pandemisinin geldiği anlaşılmıştır. Kent hayatının önemli sorun alanlarından biri olarak görülen salgınlar, tersine göç sürecini cazip hâle getirmektedir. Çünkü salgın süreçlerine karşı kırsal yerler, kentlere göre daha güvenilir alanlar olarak görülmektedir. Tersine göçün en çok yaşandığı yıllardan bir diğeri ise 2019 ve 2020 yılları olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle son yıllarda COVID-19 süreciyle birlikte giderek artan bir eğilim göstermektedir.

Şekil 3: Katılımcıların Buldukları Mahalleye Göç Etmeden Önce Yaşadıkları Yerlere İlişkin Bulgular

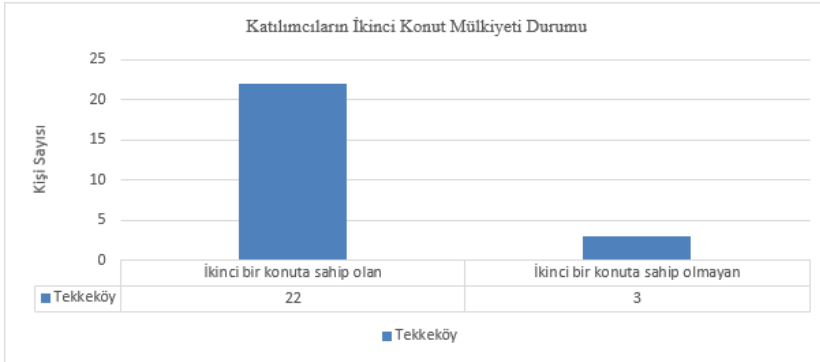
Katılımcılar arasında, yurt dışında çeşitli kentlerde yaşamış ve daha sonra Tekkeköy kentinin kırsal mahallelerine göç etmiş katılımcıların çoğunluğu oluşturduğu saptanmıştır. Şekil 3'e göre, yurt içindeki kentlerden göç eden katılımcıların sayısı daha az olup, bunların büyük çoğunluğunu da İstanbul'dan gelenler oluşturmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmının yurt dışından göç ettiği görülmektedir. Özellikle Almanya üzerinden göçler dikkat çekmektedir. Yurt içinde ise İstanbul'dan göç öne çıkmaktadır. İstanbul'da ekonomik koşulların zorluğu, tersine göçü teşvik edici hâle getirmektedir.

Şekil 4: Katılımcıların Konut Mülkiyeti Durumu

Görüşme yapılan 25 katılımcıya şu an buldukları konutun mülkiyetinin kime ait olduğu sorulmuştur. Şekil 4'e göre, katılımcılardan 23'ü mülkiyetin kendisinde olduğunu, ikisiyse, yaşadıkları konutun mülkiyetinin aile üyelerinden birinde olduğunu söylemiştir. Konut edinimlerin büyük bir çoğunluğunu aile üyelerinden kalan konutlar ya da kendilerinin yaptırmış oldukları konutlar şeklindedir.

Şekil 5: Katılımcıların Sahip Oldukları İkinci Konut Mülkiyeti Durumu

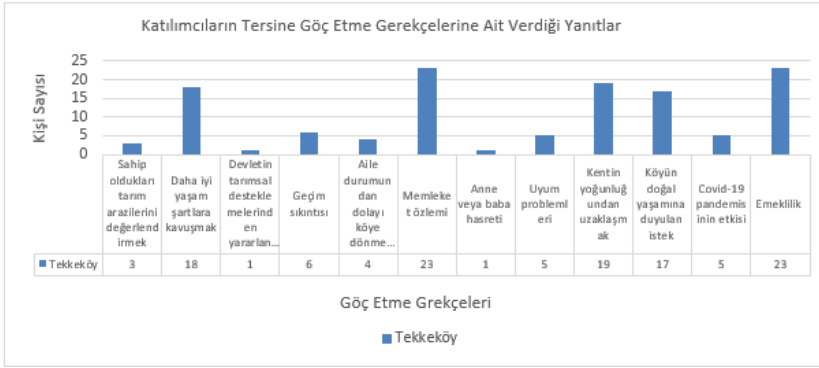
Şekil 5'te belirtildiği gibi toplam 25 katılımcıdan 22'si ikinci konut mülkiyeti olduğunu söylerken, üç katılımcıysa, başka bir konutları olmadığını söylemiştir. Katılımcılar mülkiyetlerindeki

ikinci konutların bir bölümünün göç ettikleri yurt dışı ya da yurt içindeki kent merkezlerinde olduğunu, bir bölümünün de Tekkeköy ve Samsun kent merkezlerinde bulunduğunu aktarmışlardır. İkinci bir konutu edinme biçimleri incelendiğinde, bunların kira geliri elde edebilmek için satın aldıkları konutlar, önceden yaşamak için sahip oldukları aile konutları, kırsal mahallelerdeki yaşam güçlüklerine karşı kentte de yaşayabilecekleri konut gereksinimine yönelik olarak edindikleri konutlar olduğu anlaşılmıştır. Kırsal alanlara göç eden katılımcıların kent ile bağlarını tamamen koparmadıkları öğrenilmiştir. Nitekim kent yaşantısında sahip oldukları avantajlarını kırsal mahallelere göç etikten sonra da korumak istemeleri yaşam standartlarını arttırmak için geliştirdikleri bir strateji olarak düşünülebilir. Nitekim kırsal mahallelerin fiziki ve coğrafi koşullarından dolayı kent merkezlerindeki kamusal veya bireysel ihtiyaçlarını karşılamak için ikinci bir konutun varlığına ihtiyaç duydukları öngörülebilir. Yapılan görüşmelerde yılın büyük bir bölümünü kırsal mahallerde geçiren katılımcılar kışın zorlu koşullarına karşı yılın belirli dönemlerinde ise kentlerde geçirdikleri öğrenilmiştir. İkinci konutları olmasına karşın yılın tamamını kırsal mahallelerinde geçiren katılımcılar da mevcuttur. Bu durum göz önüne alındığında göç edildikten sonra kırsal ve kentsel alanlarda melez bir yaşam tarzını benimsedikleri sonucunu gözler önüne sermektedir. Öztürk ve arkadaşlarının tersine göç alanında “Migration as Movement and Multiplace Life: Some Recent Developments in Rural Living Structures in Turkey” makale çalışmasında öne sürdükleri kırsal alanlara doğru tersine yönlü göçlerde, göç sonrasında kent yaşamıyla ilişkilerin kıra döndüklerinde birbirinden tamamen koparmadıklarını ortaya koymaktadır. Oluşan bu yeni yaşam biçimini kır ve kent yaşamının mekânsal olarak birlikteliğini “çift yaşam” veya “hibrit yaşam” kavramlarıyla belirtmişlerdir (Öztürk vd., 2014). Araştırma kapsamında ulaşılan bulgularda hibrit yaşam özellikleri gösteren özellikler dikkat çekicidir.

4.4. Tersine Göç ve Göç Edilen Yeri Seçme Gerekçeleri

Kentsel alanlardan kırsal alanlara doğru göç eden katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen yanıtlara göre göç gerekçeleri sınıflandırılmıştır. Şekil 6'ya göre, bütün katılımcılar birden çok nedeni göç gerekçesi olarak belirtmiştir.

Şekil 6: Tersine Göç Gerekçelerinin Dağılımı

Tersine göç gerekçeleri incelendiğinde, verilen yanıtların en başında kişilerin memleketlerine duydukları özlem ve emekli olmaları gelmektedir. Bu etmenlerin yapılan tersine göçler üzerinde belirleyici bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bunları izleyen yaygın yanıtların: kentin yoğunluğundan uzaklaşma isteği, köyün doğal yaşamına duydukları ilgi ve daha iyi yaşam koşullarına kavuşma isteği olduğu görülmektedir. Sonrasında sırasıyla, geçim sıkıntısı, kente uyum sorunları, COVID-19 pandemisinin etkisi, aileye ilişkin nedenlerle köye dönme isteği, aileden kalan tarım alanlarını değerlendirme isteği, devletin tarımsal desteklemelerinden yararlanma isteği, anne veya baba özlemi gerekçeleriyle tersine göç ettikleri belirlenmiştir.

Genel olarak, kırdan kente doğru göç hareketlerinin arkasında emekli olma durumundan sonra belirginleşen memleket özleminin etkisi bulunmaktadır. Kişilerin daha iyi yaşam koşullarına kavuşabilmek için, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yönelmeleri durumu, bir süre sonra kentlerde karşılaşmış oldukları

çeşitli sıkıntılar ve sorunlar sonucunda tersine dönerek, kıra dönüşlerde belirleyici olmuştur. Nitekim insanlar kırsal alanların gelişmesiyle birlikte daha iyi yaşam koşullarına kavuşabilmek için, bu yolu yeğlemektedir. Geriye dönmede, daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak isteyen kişilerin, ekonomik açıdan emeklilik durumları da düşünüldüğünde, ek bir gelire sahip olmalarının tersine göç önündeki ekonomik engelleri kaldırarak göçe zemin hazırlamaktadır. Öte yandan, kentten kıra doğru yönelim gösteren bireyler açısından kentin yoğun trafiği, kalabalıklaşma, hava kirliliği, kentte yeşil alanların azlığı, toplu konutların olumsuz etkileri gibi birçok etmenin geri dönüşlerde etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bunlara ek olarak, insanların bağ ya da bahçe işleriyle uğraşmak istemeleri, organik ürünler yetiştirmek ve boş zamanlarını değerlendirmek istemelerinin sonucunda tarımsal işlere yönelmeleri bunun altında yatan başka gerekçelerdir.

Şekil 6'ya göre, katılımcılara buldukları kırsal mahalleyi seçme gerekçeleri sorulduğunda buldukları yerin doğup büyüyen yer olması ve anavurt olmasını öne süren cevaplar dikkat çekmektedir. Katılımcılar emeklilik sonrası memleket özlemleri nedeniyle göç sürecine katıldıkları görülmektedir. Daha sonra eş durumu, aile büyüklerinin yaşadığı yer olması ve ekonomik olarak gelir sağlayabilecek bir yer olması gibi gerekçelerin göç edilen yeri seçmede etkili olduğu öğrenilmiştir.

Şekil 7: Tersine Göç Eden Katılımcıların Bulunulan Yeri Seçme Gerekçeleri

Şekil 7'ye göre, katılımcılara buldukları kırsal mahalleyi seçmedeki gerekçeleri sorulduğunda gösterdikleri gerekçelerin büyük bir kısmı doğup büyüdüğü yer olması ve anavatanı olması; eş durumundan dolayı veya aile büyüklerinin yaşadığı; ekonomik olarak gelir sağlayabilecekleri yer olması gerekçeleri göç edilen yeri seçmede etkili olduğu öğrenilmiştir.

4.5. Tersine Göç Sonrası Yaşanan Toplumsal ve Mekânsal Değişimler

Katılımcılara gerçekleştirdikleri göç sonucunda yaşadıkları değişimleri öğrenmek için çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda öncelikle toplumsal ilişkiler açısından, komşuluk ilişkilerinin düzeyi ve yaşamlarında değişen şeylerin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Kıra dönüşler sonrasında toplumsal alanda ilk olarak dikkat çeken konu, komşuluk ilişkileridir. Kentsel alanlardan göç eden katılımcıların kentteki çok katlı apartman yaşamından sonra kırdaki yüz yüze toplumsal ilişkileri sağlayan müstakil konutları yeğledikleri öğrenilmiştir. Geldikleri kentlerdeki komşuluk ilişkilerinin insanların bireysel çıkarlarına dayalı, aynı apartmanda oturmalarına karşın birbirleriyle etkileşimde olmadıkları, yalnızlığın egemen olduğu bir toplumsal yaşantıdan uzaklaşmak istedikleri öğrenilmiştir. Katılımcılar yaşamış oldukları kentlerde kültürel açıdan farklılıklarının bulunması nedeniyle yaşadıkları sorunlar, örneğin iletişim sorunlarından, hoşgörüden, yardımseverlikten uzak ve içtenlikten yoksun komşuluk ilişkilerinden kırdaki kaçınılabildiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılar kıra dönüş sonrasında yaşadıkları olumlu değişimleri: daha ucuz ve rahat yaşam koşullarına kavuşma; gelir düzeyinde artış sonucu geçim sıkıntısı çekmeme; daha huzurlu ve mutlu bir yaşam sürme; iyi bir komşuluk düzeyine kavuşma; temiz ve rahat bir çevreye erişme; gürültüden uzak ve doğayla iç içe olma; gezip dolaşabilme olanaklarının kolaylığı; arkadaş, dost ve ahabap ortamının iyi olması; boş zamanlarını değerlendirebilecek

etkinliklere erişme; ailelerinin yanında kendilerini huzurlu hissetmeleri; kültürel, dinsel ve dilsel açıdan sorun yaşamamaları; yalnızlık ve yabancılık çekmemeleri; dışlanmaya ve ayrımcılığa uğramamaları ve stresten uzak bir yaşam sürmeleri olarak dile getirmişlerdir. Yaşadıkları olumsuz değişimleri ise şöyle sıralamışlardır: ulaşım açısından yolların bozuk olması; internet ve doğalgaz altyapılarının olmaması; su ve yakacak sorunu çekmeleri; kış mevsiminin yarattığı olumsuzluklar; torunlarına ve çocuklarına duyulan özlem; telefon altyapısından kaynaklı sorunlar; belediye hizmetlerinden yeterince yararlanılamaması; hastane ve kaymakamlık gibi kamu kuruluşlarına olan uzaklık; yaşadıkları sınır ve arazi anlaşmazlıkları; köy işleri konusunda yeterli bilgilerinin olmamasından kaynaklı sıkıntılar; tarımsal üretimlerinin zahmetli ve giderinin yüksek olması ve değişik bir toplumsal ortama katılmalarından kaynaklı uyum sorunları yaşamaları.

Resim 1: Tekkeköy İlçesine bağlı Başköy Mahallesi'nin Genel Görünümü

Resim 2: Tekkeköy İlçesine bağlı Çimenli Mahallesi'nin Genel Görünümü

Tekkeköy ilçesinde kırsal mahallelerde yapılan görüşmeler sürecinde tersine göçlerin mekânsal etkileri de gözlemlenmiştir. Genel olarak, yüksek rakımlı mahallelerinde katılımcıların konutlarının arazi koşullarına göre dağılımı farklılaşmaktadır. Kırsal mahallelere göç eden katılımcıların yaptıkları konutların buldukları mahallenin peyzajını ve mimarisini değiştirerek görünümünü etkilemiş olduğu saptanmıştır. Konutların birçoğu lüks, villa tipi ya da müstakil konut türünde yapılmıştır. Kırsal mahallere göç edenlerin dışında, mahalle yaşayanlarının da geleneksel yapıların yerine, yeni konutlar yaptıkları gözlenmiştir. Resim 1 ve Resim 2'de görülebileceği gibi özellikle, kentlerden göç edenlerin yaşadıkları yapılar çoğunluktadır. Tersine göç ederek, gelinen yerlerde yeni konutların yükselmesiyle birlikte, kırsal soylulaştırma özellikleri gösteren mekânlar karşımıza çıkmaktadır. Araştırma örneklemindeki katılımcıların büyük bir bölümünün yurtdışından gelmesi, emekli olması, ekonomik ve toplumsal açıdan belirli bir düzeyin üzerinde olması açısından bakıldığında, yaptıkları bu yeni yapılar geleneksel kırsal mahalleleri değiştirmektedir. Tersine göç eden katılımcıların yaşadıkları mekânlara yaptıkları yatırımlar kırsal mahallelerin görünümünü,

değerini, mekânsal ve toplumsal yüzlerini dönüştürmektedir. Günümüzde kır ve kent çeperlerinde yaşanan hareketlilik ve kırsal soylulaştırma sürecinin etkisiyle bu alanlar zamanla değişime uğramıştır.

Sonuç

Günümüzde insanlar küçük yerleşim yerlerinden büyük metropollere kadar uzanan çok geniş bir çevrede, birçok farklı yerleşimde yaşamlarını sürdürmektedir. Aynı zamanda, bu çeşitlilik kır ve kent yaşayanlarının yaşam alanlarına yayılarak, birçok sosyolojik değişim yaratmaktadır. Özellikle, göç hareketleri sonucunda kırsal ve kentsel alanlarda değişimler kaçınılmaz olmuştur. Çalışmada yaşanan bu değişimlere kentten kıra doğru yapılan ters yönlü göçler gözüyle bakılarak, bu olayın sosyolojik boyutları üzerinde durulmuştur.

Araştırma sonucunda, kentten kıra yönelen bütün kişilerin özelliklerinin aynı olduğu söylenemese de ağırlıkla kırsal yaşam pratiklerini benimsemeleri açısından bir ortaklık söz konusudur. Tersine göç eden kesimde yüksek yaş gruplarının ağırlıklı olması kıra geri dönüşlerde emekliliğin rolünü ortaya koymaktadır. Bu konuda, tersine göçün altında yatan etmenlere bakıldığında, insanların belirli bir gelir düzeyine ulaştıktan sonra emekli olmalarının ve memleket özlemlerinin etkili olduğu görülmektedir. Bunun yanında, kentin itici özelliklerinin artması ve kırın çekici özelliklerinin gelişmesi yaşanan tersine yönlü göçleri büyük ölçüde etkilemektedir.

Kentsel alandan kırsal alana göç eden kişilerin kentsel yaşam olanakları ve pratiklerini sürdürmek için, kırsalın sunduğu yaşam koşullarına bir seçenek olarak hem kentte hem kırdaki, yani karma (hibrit) bir yaşam sürdürdükleri sonucuna ulaşılmıştır. Yılın belirli bölümünü kırdaki, geri kalan bölümünü ise kentte geçiren bu kişilerin kırsal alanlara göç ettikten sonra karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilmek için böyle bir orta yol ya da ara çözüm geliştirdikleri düşünülmektedir. Çalışmada tersine göç edilmeden önce, göç edilen

yerle ilgili olarak kişilerin çeşitli bağlarının bulunduğu ortaya konulmuştur. Özellikle, tatil, akraba ziyaretleri, bayram, düğün ve cenaze gibi nedenlerle kurulan bu bağlar göç edilecek yerin belirlenmesinde ve göç ettikten sonra da yere uyum sağlamada önemli kolaylıklar sağlamaktadır.

Tersine göçü destekleyici nitelikteki kamu politikalarının sağladığı kredi ve bağış desteklerinin ve tarımsal üretimin artırılmasına yönelik çabaların kırdaki karşılığını tam olarak bulmadığı söylenebilir. Nitekim 25 katılımcıdan yalnızca birinin devletin bu olanaklarından yararlanmak amacıyla bölgeye göç etmesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Çoğu katılımcının kendi ekonomik olanaklarıyla göç ettikleri belirlenmiştir. Yine özel sektörün tarım desteklerinden yararlanan katılımcıların bulunmaması tersine göçün desteklenmesi noktasında yaşanan bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslamoğlu, Yıldırım alp ve Benli (2014)'nin "Türkiye'de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği" başlıklı çalışmasında ekonomik olarak göçten beklenen faydanın sağlanamaması nedeniyle göçmenlerin kentsel bölgelerden uzaklaşmaya ittiğini ve genellikle de memleketlerine dönmeye başladıklarını ortaya koymaktadır. Araştırmanın sonuçları bu çalışma ile karşılaştırıldığında benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Gümüş, İlhan ve Gülersoy (2013)'ün "Bir Tersine Göç Örneği: Köprücük Köyü (Vartp-Muş)" başlıklı çalışmasında tersine göç ile ilgili katılımcıların köy-memleket hayatına ilişkin özelemlerine vurgu yapılmıştır. Keskin, Şahin ve Uzunalioğlu (2021)'in "Türkiye'den New Jersey'e Göç ve Tersine Göç Üzerine Araştırma" başlıklı çalışmasında ise 15-25 yaş aralığındaki gençlerin tersine göç düşünceleri, üst yaş gruplarına göre daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun sebebi araştırma sonucu olarak, çalışma koşullarının gençler için zor olmasından kaynaklandığı öne sürülmektedir. Kara ve Gökburun (2018)'in "Bir Tersine Göç Örneği: Kadioğlu Çiftliği Köyü (Kahramanmaraş)" başlıklı çalışmasında ulaşılan sonuçlardan bir tanesi köylerde

başlayan seracılık ve hayvancılık faaliyetleriyle birlikte kooperatifleşme süreçleri yaşanmasından kaynaklı olarak özellikle üniversiteyi bitiren gençler için bir çalışma alanı olarak görüldüğünden dolayı tersine göç süreci yaşanmaktadır. Kepenek ve Uğuzman (2018)'in "Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yeni Yol Köyü Örneği" başlıklı çalışmasında ise tersine göç gerçekleştiren katılımcıların %90'ı emeklilerden meydana gelmektedir. Emeklilik sonrası tersine göç sürecine katılanların önemli bir kısmı kış aylarını kentlerde, yaz aylarını ise memleketlerinde geçirmektedirler. Diniz ve Arslan (2022)'nin "Tersine Göç, Refah ve Mekân İlişkisi" başlıklı çalışmasında ise katılımcılar stresten uzak, huzurlu ve kaliteli bir yaşam sebebiyle göçü tercih ettiklerini öne sürmüşlerdir. Bu çalışmanın sonuçları ile diğer bütün bu çalışmalar karşılaştırıldığında genel olarak ekonomik ve memleket özlemi gibi nedenlerin, tersine göçü cazip hâle getirdiği görülmektedir. Özellikle tarımsal alanda devletin sergilediği teşvikler nedeniyle de tersine göç süreçleri kabul görmektedir.

Günümüzde kentten kıra doğru tersine yönlü göçlerin artabileceği düşünüldüğünde, önceden kırdan kente doğru yapılmış göçlerin geri dönüşü olarak tersine göçleri değerlendirmek olanaklıdır. Bu nedenle, mahalle statüsünde olsa da köy özellikleri gösteren kırsal mahallelerin durumunun yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bugün artık kır ve kent sınırlarını kesin olarak birbirinden ayırt edebilmek güçtür, çünkü sınırları bulanıklaşan kır ve kent birbiri içerisine geçmiş, karmaşık yapılara dönüşmüşlerdir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında tersine göç hareketleri üzerine politika önerileri şöyle sıralanabilir:

- Kentlerin ve kırsal bölgelerin gelişmişlik düzeylerinin dengeli bir duruma getirilmesi için, bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik, altyapı hizmetleri başta olmak üzere, kamusal hizmetlerin artırılması gerekmektedir.
- Tersine göçlerin hem kentte hem kırdan yaratabileceği olumsuz etkilerin en aza indirilebilmesi için, tersine göç

politikalarının kamu ve özel sektör eliyle sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

- Kırsal alanların coğrafyası ve fiziksel koşulları nedeniyle yaşanan ve yaşanabilecek sorunların çözümüne yönelik olarak, yerel belediyeçilik etkinlikleri geliştirilmeli, yerel halkla iletişim ve eşgüdüm sağlanarak halkın isteklerine yönelik stratejiler geliştirilmelidir.
- Ülke ekonomisine artı değer sağlayabilecek tarımsal alanların potansiyeline uygun olarak tersine göçler desteklenerek, kullanım dışı kalmış ya da verimli kullanılmayan tarım alanlarına yönelik kamu politikalarının yelpazesi genişletilmelidir.
- Tersine göç edenlerin ve yerel halkın ürettikleri tarımsal ürünlerin satışı modern pazarlama teknikleri yardımıyla kırsal mahallelerde tarım kooperatifleri kurularak desteklenmelidir.
- Araştırma kapsamında tersine göç eden kişilerin büyük bir bölümünün emekli ve yaşlı kesimler olduğu göz önüne alındığında, iletişim araçları etkili bir şekilde kullanılarak, genç yaş grubundaki kişilerin de tersine göçe ilişkin bilgi ve bilinç düzeylerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Gelecekte tersine göçlerin yaratabileceği olumsuzluklar göz önüne alındığında, bugünden gerekli kentsel ve kırsal politikalar geliştirilmeli ve tersine göçün sürekliliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Akbulut, B. (2023). Kentsel Yapıdan Kırsal Yapıya Tersine Göç: Samsun, Tekkeköy ve 19 Mayıs İlçeleri Örneği (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ashley, L. D. (2017). Durum Çalışması, (E. Büyüköksüz, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydoğmuş, M. (2023). Şehirlerin Kırsal Hafızalarına Bir Örnek: Tekkeköy İlçesi (Samsun). Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(146): 265-283.
- Bağcı, H. R. ve Şahin, K. (2018). Tekkeköy İlçesinin Nüfus ve Yerleşme Özellikleri. Erler, M. Y. ve İşlek, A. E. (Ed.), Tekkeköy Tarihi Düünden Bugüne: Antik Dönem I. Cilt içinde (s. 43). Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Bulut Keskin, Ü. (2021). Tersine Göçler ve Geri Dönüşler: Almanya'dan Iğdır'a Yerleşenlerin Sosyolojik Özellikleri. Sosyolojik Bağlam Dergisi, 2(2), 37.
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E. K. Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Çolak, O. (2019). Bursa İli Örneğinde İç Göç Hareketlerinde İstihdama Duyarlılık (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, O. Ö. (2017). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Böke, K. (Ed.), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde (s. 313). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Diniz, S. Ö. ve Arslan, Ç. (2022). Tersine Göç, Refah ve Mekân İlişkisi. İnsan Hareketliliği Dergisi, 2(2), 200-241.
- Gümüş, N., İlhan, A. ve Gülersoy, A. E. (2013). Bir Tersine Göç Örneği: Köprücük Köyü (Varto-Muş). Turkish Studies, 8(6), 233-261.
- İslamoğlu, E., Yıldırım, S. ve Benli, A. (2014). Türkiye'de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği. Sakarya İktisat Dergisi, 3(1), 68-93.
- Kara, H. ve Gökburun, İ. (2018). Bir Tersine Göç Örneği: Kadioğlu Çiftliği Köyü (Kahramanmaraş). Social Sciences Studie Journal, 4(26), 5546-5560.
- Kepek, E. B. ve Uğuzman, T. (2018). Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yenyol Köyü Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Göç Özel Sayısı, 1, 11-36.

- Keskin, A., Şahin, R. U. ve Uzunalioğlu, R. (2021). Türkiye'den New Jersey'e Göç ve Tersine Göç Üzerine Araştırma. *OPUS*, 18(42), 5942-5967.
- Kırkpınar, T. (2022). Tersine Göç: Kültür-Kimlik İlişkisi Karaman Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nişancı, A. (2002). Türkiye ikliminin temel öğeleri. 11-13 Nisan 2002 Klimatoloji Çalıştayı, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir.
- Öztürk, M., Hilton, A. ve Jongerden, J. (2014). Migration As Movement and Multiplace Life: Some Recent Developments In Rural Living Structures In Turkey. *Population, Space and Place*, 20, 370-388.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2022). İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması SEGE-2022. Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını Sayı: 35.
- TÜİK (11 Mayıs 2023), Kent-Kır Nüfus İstatistikleri 2022, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755>.
- TÜİK (14 Ağustos 2023), İç Göç İstatistikleri 2022, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2022-49727>.
- TÜİK (24 Temmuz 2023), Uluslararası Göç İstatistikleri 2022, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2022-49457>.
- TÜİK (06 Şubat 2023), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 1927-2022. Erişim Tarihi: 04 Ocak 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685>.
- Yılmaz, C. (2013). Samsun İlinde Nüfus Hareketleri. Yılmaz, C. (Ed.), Samsun Araştırmaları
2. Kitap içinde (s. 352). Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yayın Şartları

Dergiye gönderilecek yazılar, işlediği konuya yeni bir boyut getirecek şekilde özgün ve daha önce hiçbir yayın organında yayınlanmamış olmalıdır.

Makaleler, dipnotlar dâhil 6.000-10.000 kelime; kitap tahlilleri ise 1500-2000 kelime arasında olmalıdır. Makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakterinde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalı; metin için 12 punto, dipnotlar için ise 10 punto kullanılmalıdır.

Dergiye gönderilen bir makalenin yayımlanması Yayın Kurulu tarafından uygun görüldüğü takdirde sözkonusu yazı ivedilikle değerlendirilmek üzere iki hakeme gönderilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulu tarafından yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Dergide yayınlanan yazıların tüm telif hakları, TASAV tarafından belirlenecek telif ücretinin yazara ödenmesiyle birlikte TASAV'a geçmiştir. Yazının tamamının başka bir yayın organında yayınlanması TASAV'ın iznine tâbidir.

Makalelerde, kullanılan kaynakların alfabetik olarak sıralandığı kaynakçanın, dipnotların ve diğer şekil şartlarının aşağıdaki yazım kurallarına uygun şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Şartlar

1. İmla: Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumu'nun Yazım Kılavuzu'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2. Başlık: Başlık, içerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto ile koyu yazılmalıdır.

3. Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, ad ve soyadı ile unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanmalıdır: Araştırmacı, yazar vb.

4. Özet ve anahtar sözcükler: Makalelere Türkçe özet ve anahtar kelimeler ile İngilizce özet (*abstract*) ve İngilizce anahtar kelimeler (*keywords*) eklenmelidir. Özetler 100 kelimeyi aşmamalı, anahtar kelimeler beş adetle sınırlandırılmalıdır.

5. Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 12 punto büyüklüğünde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalıdır. Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

6. Sayfa Numarası: Yazılara sayfanın sonunda düz sayılarla (1,2...) numara verilmelidir.

7. Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010a Altın 2010b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd” kısaltması kullanılmalıdır: (Koçak vd. 2005) Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir:

8. Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, APA 6.0 stili kullanılarak 10 punto alfabetik sıra ile verilmelidir. Örnek olarak:

Tek yazarlı kitap:

Gökalp, Z. (1997). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Çeviri kitap:

Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2010). *Eğitim Yönetimi*. (Çev. S. Turan), Ankara: Nobel.

İki yazarlı kitap:

Kıran, Z. ve Kıran, E. (2001). *Dil Bilimine Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Üç yazarlı kitap:

Andıç, F., Andıç, S. ve Koçak, M. (2010). *İbn Haldun: Hayatı ve Eserleri Üzerine Düşünceleri*. Ankara: Kadim Yayınları.

Üçten çok yazarlı kitap:

Korkmaz, Zeynel vd. (2001). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Yargı Yayınları.

Derleme kitap içinde bölüm:

Altan, S. (2013). “Osmanlı’ya Doğudan Bakmak: 20. Yüzyıl Dönümünde Çin’de Osmanlı Algısı ve Milliyetçilik”. *Türkiye’de Çin’i Düşünmek*. S. Esenbel, İ. Togan ve A. Atlı (Der.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 90-115.

Birden çok baskısı olan kitap

Hacıb, Y. H. (2017), *Kutadgu Bilig*. (Çev. A. Çakan). 3. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Birden çok ciltli kitap:

Ögel, B. (1971). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Cilt 2. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Tek yazarlı makale:

Sarıkaya, Y. (2014). "Ağustos 2008 Savaşı Sonrasında Gürcistan Dış Politikası". *Karadeniz Araştırmaları*, (31): 1-16.

Yayımlanmamış tez:

Aydın, G. (2008). *Orhan Türkoğan'ın Devlet Anlayışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elektronik kaynak:

Duman, B. (2017). ABD Irak'ı İran'a kaptırmak istemiyor. *Al Jazeera Türkiye*, 9 Mart 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/abd-iraki-irana-kaptirmak-istemiyor> (Erişim: 10.04.2017).